<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER</u>: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==

રમેશભાઈ ચંદુભાઈ રાઠોડ

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય

(ક્રિમિનલ અપીલ નંબર ૫૭૫/૨૦૦૭)

એપ્રિલ ૨૭, ૨૦૦૯

[ડૉ. અરિજીત પસાયત અને અશોક કુમાર ગાંગુલી, ન્યાયમૂર્તિઓ]

ઈન્ડિયન પીનલ કોડ, ૧૮૬૦:

કલમો ૩૬૩, ૩૬૬, ૩૭૬, ૩૯૭ અને ૩૦૨ – ૧૦ વર્ષની બાળકીને આરોપી દ્વારા ફોસલાવીને અપહરણ કરી, બળાત્કાર ગુજારી હત્યા કરવામાં આવી – પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા – ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ફટકારેલી અને હાઈકોર્ટ દ્વારા બહાલી આપવામાં આવેલી દોષસિદ્ધિ અને મૃત્યુદંડની સજા – કોર્ટે ઠેરવેલ કે: દોષસિદ્ધિ યથાવત રાખવામાં આવે છે – સજાના સંબંધમાં, મૃત્યુદંડની સજાની બહાલી અથવા આજીવન કેદની સજા ફટકારવા અંગેના અભિપ્રાયમાં તફાવતને ધ્યાને લેતા, કેસ મોટી બેન્ચ સમક્ષ સંદર્ભિત કરવામાં આવ્યો – પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા.

આરોપી–અપીલકર્તા, જે એક ચોકીદાર હતો, તેના પર ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમો ૩૬૩, ૩૬૬, ૩૭૬, ૩૯૭ અને ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ

કરવા બદલ એવા આરોપો સાથે કામ ચલાવવામાં આવ્યું હતું કે તેણે દસ વર્ષના બાળકને તેના એપાર્ટમેન્ટમાંથી ફોસલાવીને અપહરણ કર્યું, તેણી પર બળાત્કાર ગુજાર્યો અને પછી તેની હત્યા કરી નાખી. ફરિયાદપક્ષનો કેસ નીચેની પરિસ્થિતિઓ પર આધારિત હતો, એટલે કે, (૧) ભોગ બનનાર પર બળાત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેણીનું મૃત્યુ માનવવધના કારણે થયું હતું; (૨) તેણી તેના માતા-પિતા સાથે 'એસ' એપાર્ટમેન્ટમાં રહેતી હતી; (૩) આરોપી લાંબા સમયથી ચોકીદાર તરીકે નોકરી કરતો હતો અને 'એસ' એપાર્ટમેન્ટની સામેના એપાર્ટમેન્ટમાં તેના પરિવાર સાથે રહેતો હતો; (૪) આરોપીએ ભોગ બનનારનો વિશ્વાસ જીતી લીધો હતો; (૫) તારીખ ૧૭-૧૨-૧૯૯૯ (બનાવની તારીખ) ના રોજ રાત્રે ૮.૪૫ વાગ્યાથી ૯.૦૦ વાગ્યાની વચ્ચે, આરોપીને છેલ્લી વાર 'એસ' એપાર્ટમેન્ટમાં મૃતક સાથે બેડમિન્ટન રમતા જોવામાં આવ્યો હતો; (૬) રાત્રે આશરે ૧૦.૩૦ વાગ્યે જ્યારે ભોગ બનનારના માતા-પિતા ઘરે પરત ફર્યા, ત્યારે તેમણે તેણીને ગુમ થયેલી જોઈ; (૭) તારીખ ૧૭-૧૨-૧૯૯૯ ના રોજ રાત્રે ૯.૦૦ થી ૯.૩૦ વાગ્યાની વચ્ચે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૨૪ એ અપીલકર્તાને ભોગ બનનારને સાઇકલ પર લઈ જતા જોયો હતો; (૮) ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૨૪ દ્વારા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૬ સમક્ષ આરોપી ભોગ બનનારને સાઇકલ પર લઈ ગયો હોવાનો ખુલાસો કર્યા પછી, આરોપીની શોધખોળ કરવામાં આવી હતી અને તે ગુમ જણાયો હતો; (૯) તારીખ ૧૯-૧૨-૧૯૯૯ ના રોજ સવારે, આરોપીએ ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૪ સમક્ષ

ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત કરી હતી; (૧૦) આરોપીએ ઘટનાસ્થળ બતાવ્યું જ્યાં ભોગ બનનારનું શબ પડ્યું હતું; (૧૧) આરોપીની ઓળખ આપવાથી તેની સાઇકલ અને મૃતકની સ્કૂલ બેગ, જેમાં તેની ચીજવસ્તુઓ હતી તે રિકવર કરવામાં આવી હતી; અને (૧૨) આરોપીના ટી–શર્ટ પર માનવ લોહી મળી આવ્યું હતું, જેના માટે તેણે કોઈ ખુલાસો આપ્યો ન હતો. ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપીને તેના પર લાદવામાં આવેલા ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવ્યો અને તેને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી. હાઇકોર્ટે દોષસિદ્ધિની પુષ્ટિ કરી અને મૃત્યુદંડની સજાને બહાલી આપી. તેનાથી નારાજ થઈને, આરોપીએ હાલની અપીલ દાખલ કરેલ છે.

આ કેસને મોટી બેન્ચ સમક્ષ સંદર્ભિત કરતા

કોર્ટે ઠેરવેલ કે: કોર્ટ દ્વારા:

જો કે દોષસિદ્ધિ યથાવત રાખવાની છે, પરંતુ મૃત્યુદંડની સજા મંજૂર કરવી જોઈએ કે આજીવન કેદની સજા આપવી જોઈએ તે અંગે અભિપ્રાયમાં તફાવત હોવાથી, આ બાબત માત્ર સજાના પ્રશ્ન પર જ મોટી બેન્ચ સમક્ષ સંદર્ભિત કરવામાં આવે છે.

<u>પસાયત, ન્યાયમૂર્તિના મત અનુસાર</u>

૧.૧. એમાં કોઈ શંકા નથી કે દોષસિદ્ધિ માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હોઈ શકે છે, પરંતુ આ કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરાયેલા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા સંબંધિત કાયદાની કસોટી પર તેની ચકાસણી થવી જોઈએ. આ કોર્ટ

દ્વારા સતત એ ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં કોઈ કેસ સંપૂર્ણપણે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હોય, ત્યાં ગુનાહિતતાનું અનુમાન ત્યારે જ વ્યાજબી ઠેરવી શકાય જ્યારે તમામ ગુનાહિત તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ આરોપીની નિર્દોષતા અને અન્ય કોઈ વ્યક્તિની દોષિતતા સાથે અસંગત હોવાનું જણાય. (પેરા ૧૩ અને ૧૮)

હનુમંત ગોવિંદ નરગુન્દકર અને અન્ય વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૫૨ એસ.સી. ૩૪૩; હુકમ સિંઘ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૧૦૬૩; એરાદુ અને અન્ય વિરુદ્ધ હૈદરાબાદ રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૫૬ એસ.સી. ૩૧૬; એરભદ્રપ્પા વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૮૩ એસ.સી. ૪૪૬; ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ સુખબાસી અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૮૫ એસ.સી. ૧૨૨૪; બલવિંદર સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૩૫૦; અશોક કુમાર ચેટર્જી વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૮૯ એસ.સી. ૧૮૯૦; ભગત રામ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૮૯ એસ.સી. ૧૮૯૦; સી. ચેંગા રેડ્ડી અને અન્ય વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય (૧૯૯૬) ૧૦ એસ.સી.સી. ૧૯૩; પડાલા વીરા રેડ્ડી વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૯૦ એસ.સી. ૭૯; ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ અશોક કુમાર શ્રીવાસ્તવ (૧૯૯૨ સી.આર.આઈ.એલ.જે. ૧૧૦૪) અને શરદ બિરધીચંદ શારદા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૮૪ એસ.સી. ૧૬૨૨, સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

સર આલ્ફ્રેડ વિલ્સ દ્વારા લિખિત "વિલ્સ સર્કમસ્ટેન્શિયલ એવિડન્સ" (પ્રકરણ VI), સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૧.૨. હાલના કેસમાં, ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલી અને હાઇકોર્ટ દ્વારા વિગતવાર વિશ્લેષણ કરવામાં આવેલી પરિસ્થિતિઓ અચૂકપણે આરોપી તરફ જ આ ગુનાના કર્તા તરીકે આંગળી ચીંધે છે. [પેરા ૪]

ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ સતીશ ૨૦૦૫ (૩) એસ.સી.સી. ૧૧૪; જોસેફ અને પાઉલો વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય ૨૦૦૦ (૫) એસ.સી.સી. ૧૯૭; મણિવેલ અને અન્ય વિરુદ્ધ તમિલનાડુ રાજ્ય ૨૦૦૮ (૫) સુપ્રિમ ૫૭૭; દામોદર વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય ૨૦૦૦ એસ.સી.સી. (ક્રિ) ૯૦, રામરેડ્ડી રાજેશખન્ના રેડ્ડી વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય ૨૦૦૬ (૧૦) એસ.સી.સી. ૧૭૨; જસવંત ગીર વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય ૨૦૦૫ (૧૨) એસ.સી.સી. ૪૩૮ અને કુસુમા અંકમા રાવ વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય ૨૦૦૮ (૯) સ્કેલ ૬૫૨, સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨.૧. સજાના સંબંધમાં, દરેક કેસમાં આપેલા તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ, ગુનાનું સ્વરૂપ, જે રીતે તેનું આયોજન અને આચરણ કરવામાં આવ્યું હતું, ગુનો કરવા પાછળનો હેતુ, આરોપીની વર્તણૂક, વપરાયેલા શસ્ત્રોનું સ્વરૂપ અને અન્ય તમામ આનુષંગિક પરિસ્થિતિઓ સંબંધિત તથ્યો છે જે ધ્યાનમાં લેવાના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરશે. દરેક કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને યોગ્ય ધ્યાને લીધા પછી, ગુના માટે આપવાની ન્યાયી અને યોગ્ય સજા નક્કી કરવા માટે, જે પરિસ્થિતિઓમાં ગુનો આચરવામાં આવ્યો છે તેના વધારનારા અને ઘટાડનારા

પરિબળો અને પરિસ્થિતિઓને કોર્ટ દ્વારા નિષ્પક્ષ રીતે ખરેખર સંબંધિત પરિસ્થિતિઓના આધારે સંતુલિત કરવાના રહેશે. [પેરા ૨૩ અને ૨૭]

મહેશ વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય (૧૯૯૭) ૨ એસ.સી.આર. ૭૧૦, આધાર રાખવામાં આવ્યો.

ડેનિસ કાઉન્સિલ એમસીજી વિરુદ્ધ કેલિફોર્નિયા રાજ્ય ૪૦૨ યુ.એસ. ૧૮૩: ૨૮ એલ.ડી. ૨ડી ૭૧૧, સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

ફ્રીડમેન દ્વારા લિખિત "લો ઈન ચેન્જિંગ સોસાયટી", સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨.૨. સામાજિક વ્યવસ્થા પર તેની અસરનો વિચાર કર્યા વિના સજા લાદવી એ ઘણા કેસોમાં વાસ્તવમાં નિરર્થક કવાયત હોઈ શકે છે. ગુનાની સામાજિક અસર, દા.ત. જ્યાં તે મહિલાઓ વિરુદ્ધના ગુનાઓ, ધાડ, અપહરણ, જાહેર નાણાંની ઉચાપત, દેશદ્રોહ અને નૈતિક અધઃપતન અથવા નૈતિક અપરાધને લગતા અન્ય ગુનાઓ કે જે સામાજિક વ્યવસ્થા અને જાહેર હિત પર મોટી અસર કરે છે, તેને નજરઅંદાજ કરી શકાય નહીં અને તે આપોઆપ અનુકરણીય વલણની માંગ કરે છે. આવા ગુનાઓના સંબંધમાં માત્ર સમય વીતી જવાના કારણે ઓછી સજા લાદીને અથવા વધુ પડતો સહાનુભૂતિભર્યો અભિપ્રાય અપનાવીને કોઈપણ ઉદાર વલણ લાંબા ગાળે પરિણામલક્ષી રીતે વિપરીત અસર કરશે અને તે સામાજિક હિતની વિરુદ્ધ હશે જેને સજાની પદ્ધતિમાં સમાવિષ્ટ કડક પ્રતિરોધક તત્વો દ્વારા સાચવવાની અને મજબૂત કરવાની જરૂર છે. તેથી,

ગુનાની પ્રકૃતિ અને જે રીતે તેનું આચરણ અથવા આયોજન વગેરે કરવામાં આવ્યું હતું તે ધ્યાનમાં રાખીને યોગ્ય સજા ફટકારવી એ દરેક કોર્ટની ફરજ છે. [પેરા ૨૪ અને ૨૯]

સેવકા પેરુમલ વગેરે વિરુદ્ધ તમિલનાડુ રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૯૧ એસ.સી. ૧૪૬૩; જશુભા ભારતસિંહ ગોહિલ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય ૧૯૯૪ (૪) એસ.સી.સી. ૩૫૩; બચ્ચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય ૧૯૮૦ (૨) એસ.સી.સી. ૬૮૪; મચ્છી સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય ૧૯૮૩ (૩) એસ.સી.સી. ૪૭૦; દેવેન્દર પાલ સિંઘ વિરુદ્ધ દિલ્હી રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશ રાજ્ય ૨૦૦૨ (૫૦) એસ.સી.સી. ૨૩૪; મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ મુન્ના ચૌબે ૨૦૦૫ (૨) એસ.સી.સી. ૭૧૨; રાવજી વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય ૧૯૯૬ (૨) એસ.સી.સી. ૧૭૫ અને ધનંજય ચેટર્જી વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય ૧૯૯૪ (૨) એસ.સી.સી. ૨૨૦, આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૩. જો આ કોર્ટ દ્વારા નિર્ધારિત દરખાસ્તોના પ્રકાશમાં તમામ પરિસ્થિતિઓનો એકંદરે વૈશ્વિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં વિચાર કરવામાં આવે અને દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસોની કસોટીના રૂપમાં રજૂ કરાયેલા પ્રશ્નોના જવાબોને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, અને કેસની પરિસ્થિતિઓ એવી હોય કે મૃત્યુદંડની સજા વાજબી ઠરે, તો કોર્ટ તેમ કરવા આગળ વધશે. આ કોર્ટના નિર્ણયોમાંથી જે તારણ નીકળે છે તે એ છે કે મૃત્યુદંડની અત્યંત કડક સજા ફટકારવી કે કેમ તે

પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતી વખતે, ગુનાને ગંભીર બનાવતી અને હળવી કરતી પરિસ્થિતિઓનું એક સરવૈયું તૈયાર કરવું પડશે. [પેરા ૩૬ અને ૩૭]

૩.૧. પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના કેસમાં મૃત્યુદંડ ન આપવો જોઈએ તેવી દલીલ કોઈપણ તર્ક વિનાની છે. જો પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા આરોપીની દોષિતતા સાબિત કરવામાં અકાટ્ય સ્વરૂપના જણાય, તો તે દોષસિદ્ધિનો પાયો બને છે. મૃત્યુદંડની સજા ફટકારતી વખતે આ કોર્ટ દ્વારા વિવિધ કેસોમાં અવલોકન કરાયા મુજબ સજાના પ્રશ્ન સાથે તેને કોઈ લેવાદેવા નથી. હળવી કરતી પરિસ્થિતિઓ અને ગંભીર બનાવતી પરિસ્થિતિઓનું સંતુલન કરવું પડશે. આવી પરિસ્થિતિઓના સરવૈયામાં, કેસ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત છે તે હકીકતની કોઈ ભૂમિકા નથી. વાસ્તવમાં, મોટાભાગના કેસોમાં જ્યાં બળાત્કાર અને હત્યા અને તેવા ગુનાઓ માટે મૃત્યુદંડની સજા આપવામાં આવે છે, ત્યાં વ્યવહારિક રીતે કોઈ પ્રત્યક્ષ સાક્ષી હોવાની કોઈ અવકાશ હોતી નથી. તેઓ જાહેર નજરમાં આચરવામાં આવતા નથી. પરંતુ આવી બાબતોના સ્વરૂપને કારણે, ઉપલબ્ધ પુરાવા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા હોય છે. જો સદર પુરાવા દોષસિદ્ધિ નોંધવાના હેતુ માટે વિશ્વસનીય, સુસંગત અને ભરોસાપાત્ર જણાયા હોય, તો તે પુરાવાને હળવી પરિસ્થિતિ તરીકે ગણવા એ એક અપ્રસ્તુત પાસાનો વિચાર કરવા સમાન ગણાશે. [પેરા ૩૮]

૩.૨. પ્રસ્તુત કેસ દુર્લભમાંથી દુર્લભ શ્રેણીમાં આવે છે. દર્શાવવામાં આવેલી પરિસ્થિતિઓ આરોપીના અધમ કૃત્યો પ્રસ્થાપિત કરે છે અને તેઓ માત્ર

એક જ સજા એટલે કે મૃત્યુદંડની સજાની માંગ કરે છે. કોઈપણ દ્રષ્ટિકોણથી જોતા, મૃત્યુદંડની સજાને મંજૂર કરતો હાઇકોર્ટનો ચુકાદો કોઈ હસ્તક્ષેપની માંગ કરતો નથી. [પેરા ૩૯]

<u>ગાંગુલી, ન્યાયમૂર્તિ ના મત અનુસાર</u>

૧. ગણાવેલી પરિસ્થિતિઓ જોતા, પ્રથમ ત્રણ પરિસ્થિતિઓ, પોતાની મેળે, અપીલકર્તા પર કોઈ દોષ લાદતી નથી. અન્ય પરિસ્થિતિઓ સાથે સંયોજનમાં તેઓ સુસંગત હોઈ શકે છે. જો કે ૪થી, ૫મી અને ૭મી થી ૧૨મી પરિસ્થિતિઓને નીચેની કોર્ટો દ્વારા અપીલકર્તા પર દોષ સાબિત કરવા માટે સુસંગત ગણવામાં આવી હશે, પરંતુ તે કેસને દુર્લભમાંથી દુર્લભ શ્રેણીમાં લાવે છે તેમ કહી શકાય નહીં. [પેરા ૩]

બચ્ચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય એ.આઇ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૮૯૮ અને એડિગા અનામ્મા વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય એ.આઇ.આર. ૧૯૭૪ એસ.સી. ૭૯૯, આધાર રાખવામાં આવ્યો.

રતનસિંહ દલસુખભાઈ નાયક વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (૨૦૦૪) ૧ એસ.સી.સી. ૬૪; નિવૃત્તિ પાંડુરંગ કોકાટે અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૦૮) ૧૨ એસ.સી.સી. ૫૬૫; દત્તુ રામરાવ સાખરે અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૧૯૯૭) ૫ એસ.સી.સી. ૩૪૧; જી. સૂર્યનારાયણ વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય (૨૦૦૧) ૯ એસ.સી.સી. ૧૨૯; મેઘ સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય

(૨૦૦૩) ૮ એસ.સી.સી. ૬૬૬ અને જગમોહન સિંઘ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય એ.આઇ.આર. ૧૯૭૩ એસ.સી. ૯૪૭, સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

ખુજ્જી ઉર્ફે સુરેન્દ્ર તિવારી વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય એ.આઇ.આર. ૧૯૯૧ એસ.સી. ૧૮૫૩, અપ્રસ્તુત ઠેરવવામાં આવ્યો.

ધનંજય ચેટર્જી ઉર્ફે ધના વિરૂદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, (1994) 2 SCC 220, અલગ તારવવામાં આવ્યું.

વ્હીલર વિરૂદ્ધ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, 159 US 523 1895, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો (referred to).

૨. એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે આરોપીએ Cr.P.C. ની કલમ ૩૧૩ હેઠળના પોતાના નિવેદનમાં રજૂઆત કરી હતી કે તે એક લેખિત નિવેદન આપશે અને તેણે ખરેખર પોતાની કબૂલાત પાછી ખેંચતું (retracting) એક લેખિત નિવેદન આપ્યું હતું. આને કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીના નિવેદનના ભાગ તરીકે ગણવામાં આવવાનું હતું. જ્યારે આરોપી દ્વારા કોર્ટ બહારની કબૂલાત (extra-judicial confession) પાછી ખેંચવામાં આવે છે, ત્યારે એવો કોઈ અપરિવર્તનશીલ (કડક) નિયમ નથી કે અદાલતે તે પાછી ખેંચવાની બાબતને હંમેશા સ્વીકારવી જ જોઈએ.

પરંતુ, તે જ સમયે, અદાલત માટે પાછી ખેંચાયેલી કબૂલાત પર ભરોસો કરવો ત્યાં સુધી અસુરક્ષિત છે, જ્યાં સુધી અદાલત સમગ્ર પુરાવાઓની વિચારણા કર્યા પછી એવા ચોક્કસ નિષ્કર્ષ પર ન આવે કે પાછી ખેંચાયેલી

કબૂલાત સાચી છે. જો અદાલત કબૂલાત પાછી ખેંચવાની બાબતને નકારવા માંગતી હોય, તો તેણે તેના માટે સબળ (યોગ્ય) કારણો આપવા જ જોઈએ.

વર્તમાન કેસમાં, હાઈકોર્ટે આરોપી દ્વારા કબૂલાત પાછી ખેંચવાની બાબતનો સ્વીકાર ન કરવા માટે કોઈ કારણ આપ્યું નથી. આ ઉપરાંત, આરોપી વિરુદ્ધ વિવિધ સંજોગો ઘડતી વખતે હાઈકોર્ટ દ્વારા આરોપીના લેખિત નિવેદનનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, હાઈકોર્ટ નિવેદનના એક ભાગનો સ્વીકાર અને બીજા ભાગની સંપૂર્ણ ઉપેક્ષા ન કરી શકે જેમાં અપીલકર્તાએ પોતાની કબૂલાત પાછી ખેંચી લીધી છે, અને ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે તે અપીલકર્તા વિરુદ્ધ ફાંસીની સજાની પુષ્ટિ કરી રહી હોય. આવા કિસ્સામાં, આ અદાલત (સુપ્રીમ કોર્ટ) અપેક્ષા રાખે છે કે હાઈકોર્ટ વધુ કાળજી અને સાવચેતીપૂર્વક પુરાવાઓની વિચારણા કરે.

બસવરાજ આર. પાટીલ અને અન્ય વિરૂદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્ય – (2000) 8 SCC 740 અને મોહમ્મદ આઝાદ ઉર્ફે શમીન વિરૂદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય – JT 2008(11) SC 658, પર ભરોસો મૂકવામાં આવ્યો (relied on).

કિંગ એમ્પરર વિરૂદ્ધ બિશેશ્વર દે અને અન્ય, 26 C.W.N. 1010, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૩.૧. ફોજદારી ટ્રાયલમાં જ્યાં ફરિયાદપક્ષ મૃત્યુદંડની સજા લાદવા માટે કેસ રજૂ કરવા માંગે છે, ત્યાં તેણે ખૂબ જ ભારે અને જવાબદારીપૂર્વકની ફરજ

નિભાવવી પડે છે. આવા કેસોમાં, ફરિયાદપક્ષે ગંભીર બનાવતી પરિસ્થિતિઓની હાજરી અને તેના પરિણામે હળવી કરતી પરિસ્થિતિઓની ગેરહાજરી દર્શાવીને આ જવાબદારી પૂર્ણ કરવી જ જોઈએ. આવી જવાબદારી નિભાવવામાં ફરિયાદપક્ષે માત્ર વ્યાજબી શંકાથી પર રહીને સાબિત કરવું જ જોઈએ કે આરોપીએ ગુનો કર્યો છે એટલું જ નહીં, પરંતુ મૃત્યુદંડની સજા માટે કેસ બનાવવા માટે, તેણે વ્યાજબી શંકાથી પર રહીને એ પણ સાબિત કરવું પડશે કે ગુનો કેવી રીતે આચરવામાં આવ્યો છે અને ખાસ કરીને ગુનાને ગંભીર બનાવતી પરિસ્થિતિઓ જે મૃત્યુદંડની માંગ કરે છે. હાલના કેસમાં, ફરિયાદપક્ષે મૃત્યુદંડના કેસમાં નિભાવવાની થતી આવી કોઈ જવાબદારી બિલકુલ નિભાવી નથી. [પેરા ૬૮ અને ૭૧]

બચ્ચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય એ.આઇ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૮૯૮ – આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૩.૨. એવા કેસમાં જ્યાં કોર્ટ મૃત્યુદંડની સજા લાદે છે ત્યાં બંને જોગવાઈઓ, એટલે કે ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ ની કલમ ૨૩૫(૨) અને કલમ ૩૫૪(૩), જે એકબીજાની પૂરક છે, તે વિશેષ મહત્વ ધારણ કરે છે અને તેમને સુમેળભર્યા અને સંયુક્ત રીતે મૂલવવા અને વાંચવા જોઈએ. કલમ ૨૩૫(૨) 'દ્વિભાજિત ટ્રાયલ' ની જોગવાઈ કરે છે. તે આરોપીને (૧) સજા પૂર્વેની સુનાવણીનો અધિકાર આપે છે, જેમાં તે (૨) રેકોર્ડ પર એવી સામગ્રી અથવા પુરાવા લાવી શકે છે જે (૩) ચોક્કસ ગુના સાથે સીધી રીતે સુસંગત અથવા જોડાયેલા ન હોઈ શકે પરંતુ (૪) સજાની પસંદગી પર અસર કરી

શકે છે. તેથી, તે ટ્રાયલની જેમ નિયમિત સુનાવણી હોવી જોઈએ અને માત્ર એક ખાલી ઔપચારિકતા અથવા નિરર્થક ધાર્મિક વિધિ ન હોવી જોઈએ. આ એક વૈધાનિક જવાબદારી છે જે કોર્ટ પર લાદવામાં આવી છે જ્યાં કલમ ૨૩૫(૨) અને કલમ ૩૫૪(૩) બંને એકસાથે લાગુ પડે છે. તેથી, આરોપી આવી સુનાવણી માટે વિનંતી કરે કે ન કરે તે ધ્યાનમાં લીધા વિના, આરોપીને સદર સુનાવણીની તક આપવી જોઈએ અને રેકોર્ડ પર સામગ્રી લાવવાની પૂરતી તક તેને મળવી જોઈએ, ખાસ કરીને એવા કિસ્સામાં જ્યાં કલમ ૩૫૪(૩) અમલમાં આવે છે. તે કવાયત હાથ ધર્યા પછી જ કોર્ટ દ્વારા મૃત્યુદંડ લાદવા માટેના 'ખાસ કારણો' નોંધી શકાય છે. બચ્ચન સિંઘના રેશિયોને ધ્યાનમાં રાખીને બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪૧ ના આદેશની ટ્રાયલ કોર્ટ અથવા હાઇકોર્ટ દ્વારા ઉપેક્ષા કરી શકાય નહીં. [પેરા ૬૪ અને ૭૦-૭૨]

બચ્ચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય એ.આઇ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૮૯૮ અને અર્શદ વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય (૧૯૯૪) ૪ એસ.સી.સી. ૩૮૩, આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૩.૩. હાલના કેસમાં, એવું જણાતું નથી કે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આરોપીને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારતા પહેલા પૂરતી અને અસરકારક સુનાવણીની તક આપવામાં આવી હતી. એવું જણાય છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે તારીખ ૧૮.૫.૨૦૦૫ ના રોજ અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવ્યો હતો અને તે જ દિવસે સજા અંગે અપીલકર્તાને સાંભળ્યો હતો અને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી હતી. સદર કાયદાની કલમ

૨૩૫(૨) નો હેતુ તે નથી. આ ઉપરાંત, મૃત્યુદંડની સજા ફટકારતા હુકમમાં, ટ્રાયલ જજે એક પણ વાર સદર કોડની કલમ ૩૫૪(૩) નો ઉલ્લેખ કર્યો નથી. તેથી, ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા મૃત્યુદંડની સજા લાદવી તે સંપૂર્ણપણે ગેરકાયદેસર અને સદર કોડની જોગવાઈઓ અને બચ્ચન સિંઘમાં આ કોર્ટ દ્વારા સ્થાપિત કાયદાની વિરુદ્ધ છે. [પેરા ૬૯ અને ૭૩]

*બચ્ચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય એ.આઇ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૮૯૮; મુનિયપ્પન વિરુદ્ધ તમિલનાડુ રાજ્ય (૧૯૮૧) ૩ એસ.સી.સી. ૧૧; અલ્લાઉદ્દીન મિયાં વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૧૯૮૯) ૩ એસ.સી.સી. ૫ અને મલકિયત સિંઘ અને અન્ય વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, (૧૯૯૧) ૪ એસ.સી.સી. આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૩.૪. હાઇકોર્ટ, જે તથ્યો અને કાયદા બંને બાબતોમાં પ્રથમ અપીલ કોર્ટ છે, તેણે ટ્રાયલ કોર્ટની સજા આપવાની પ્રક્રિયામાં સ્પષ્ટ ગેરકાયદેસરતાઓ અને ખાસ કરીને જ્યાં મૃત્યુદંડની સજા લાદવામાં આવી છે તેવા કેસમાં ધ્યાન દોર્યા વિના મૃત્યુદંડની સજાને બહાલી આપી છે. તે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા અનુસરવામાં આવેલી ભૂલભરેલી સજાની પ્રક્રિયાને સુધારવામાં નિષ્ફળ રહી અને મૃત્યુદંડની સજાની પુષ્ટિ કરીને કાયદાકીય ભૂલ કરી, જે સ્પષ્ટપણે ન્યાયની નિષ્ફળતા તરફ દોરી ગઈ. [પેરા ૮૦ અને ૮૨]

૩.૫. મૃત્યુદંડની સજાની બંધારણીયતાને પડકારતી દલીલ બચ્ચન સિંઘમાં માત્ર સદર કોડની કલમો ૨૩૫(૨) અને ૩૫૪(૩) ની જોગવાઈઓમાં

સજાની નીતિમાં આપવામાં આવેલા કાયદાકીય રક્ષણોને ધ્યાનમાં રાખીને જ ફગાવી દેવામાં આવી હતી. કોર્ટે ઠેરવેલ કે આવી પ્રક્રિયાને "કોઈપણ હિસાબે અયોગ્ય, ગેરવાજબી અને અન્યાયી કહી શકાય નહીં". એવું જણાય છે કે આ કોર્ટે 'યોગ્ય પ્રક્રિયા' ના સિદ્ધાંત પર મૃત્યુદંડની બંધારણીયતાને માન્ય રાખી હતી જે મેનકા ગાંધીના કેસમાં આપણા બંધારણીય ન્યાયશાસ્ત્રમાં દાખલ કરવામાં આવી છે. તેથી ન્યાયીપણું, ન્યાય અને વ્યાજબીપણું કે જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ માં મૂર્તિમંત જીવન અને સ્વતંત્રતાની ગેરંટીનો સાર બનાવે છે તે સદર કોડની કલમો ૨૩૫(૨) અને ૩૫૪(૩) ની સજાની નીતિમાં પણ વ્યાપે છે. આ બંને જોગવાઈઓ વર્ચ્યુઅલી બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ ના અર્થમાં "કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા" ના ખ્યાલને આત્મસાત કરે છે. બચ્ચન સિંઘમાં આ કોર્ટ દ્વારા ઠેરવ્યા મુજબ, મૃત્યુદંડ લાદતા પહેલા, માનવ જીવનની ગરિમા માટે કોર્ટ દ્વારા સતત ચિંતા દર્શાવવી જોઈએ. [પેરા ૮૩, ૮૯ અને ૯૧]

શ્રીમતી મેનકા ગાંધી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૭૮ એસ.સી. ૫૯૭, સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

ફુરમેન વિરુદ્ધ જ્યોર્જિયા ૪૦૮ યુ.એસ. ૨૩૮ અને મેકગૌથા વિરુદ્ધ કેલિફોર્નિયા ૪૦૨ યુ.એસ. ૧૮૩, ૧૯૬ (૧૯૭૧), સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૪.૧. 'દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસ' અભિવ્યક્તિને માત્ર શબ્દોની રમત અથવા પુનરાવર્તિત અભિવ્યક્તિ તરીકે વાંચવાની નથી. મૃત્યુદંડની બંધારણીય માન્યતાને યથાવત રાખવામાં, આ કોર્ટની બંધારણીય બેન્ચે બચ્ચન સિંઘમાં

મૃત્યુદંડની સજા લાદવાનું અત્યંત મર્યાદિત કેસો પૂરતું સીમિત રાખવા માટે તે અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કર્યો હતો. આ ખૂબ જ ગંભીર અર્થ ધરાવતી અભિવ્યક્તિ છે અને તેની સાથે રમત કરી શકાય નહીં. તે માનવ જીવનની પવિત્રતા માટેના આદરથી ગર્ભિત છે. તેથી જ 'દુર્લભ' શબ્દનો બે વાર ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે અને એકવાર તે સર્વોચ્ચ અર્થમાં વપરાયો છે. [પેરા ૯૫ અને ૯૬]

બચ્ચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૮૯૮; બંટુ ઉર્ફે નરેશ ગીરી વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૭૦; સુરેન્દ્ર પાલ સિંઘ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (૨૦૦૨) ૩ એસ.સી.સી. ૧૨૭, અમૃત સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૧૩૨ અને કુલવિંદર સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૨૦૦૭ એસ.સી. ૨૮૬૮, આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૪.૨. હાલના કેસમાં, આરોપી એક યુવાન માણસ છે અને ચાર્જશીટના વર્ઝન મુજબ તેની ઉંમર ૨૮ વર્ષની હતી. તે પરિણીત છે અને તેને બે પુત્રીઓ છે. તેનો કોઈ ગુનાહિત ભૂતકાળ નથી, ઓછામાં ઓછું કોઈ રેકોર્ડ પર લાવવામાં આવ્યું નથી. સામાન્ય રીતે તેનું વર્તન વાંધાજનક નહોતું અને ચોક્કસપણે ઘટના પહેલા મૃતક બાળકી સાથે તો બિલકુલ નહોતું. આ કમનસીબ ઘટના સંભવતઃ અપીલકર્તા દ્વારા કરવામાં આવેલો પ્રથમ ગુનો છે. તે અન્યથા ગુનેગાર નથી. આવી વ્યક્તિ સમાજ માટે ખતરો નથી. [પેરા ૧૦૪]

૪.૩. આ કોર્ટના વિવિધ નિર્ણયોમાં સમાવિષ્ટ સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને અને હળવી કરતી પરિસ્થિતિઓ અને બચ્ચન સિંઘમાં ઠેરવવામાં આવેલા કાયદાને ધ્યાનમાં રાખીને, અને ફરિયાદપક્ષના પુરાવાઓમાં વિવિધ ખામીઓને ધ્યાનમાં રાખતા, અપીલકર્તાને મૃત્યુદંડની સજા આપી શકાય નહીં કારણ કે તે 'દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસો' હેઠળ આવતું નથી. તે સિવાય, હાલના કેસમાં, ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા સજાની યોગ્ય પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવી ન હતી, અને હાઇકોર્ટે તેને મંજૂરી આપીને ભૂલ કરી હતી. આ પરિસ્થિતિઓમાં, આજીવન સખત કેદની સજા ન્યાયના હેતુઓને પૂર્ણ કરશે. [પેરા ૧૦૬ અને ૧૦૮]

કેસ લૉ રેફરન્સ

૧	૨૦૦૫ (૩) એસ.સી.સી. ૧૧૪	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૬
૨	૨૦૦૬ (૧૦) એસ.સી.સી. ૧૭૨	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૭
૩	૨૦૦૫ (૧૨) એસ.સી.સી. ૪૩૮	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૮
૪	૨૦૦૮ (૯) સ્કેલ ૬૫૨	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૮
૫	૨૦૦૮ (૫) સુપ્રિમ ૫૭૭	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૮
૬	(૨૦૦૦) ૫ એસ.સી.સી. ૧૯૭	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૯
૭	૨૦૦૦ એસ.સી.સી. (ક્રિ) ૯૦	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૧૦
૮	એ.આઇ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૧૦૬૩	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૧૩
૯	એ.આઇ.આર. ૧૯૫૬ એસ.સી. ૩૧૬	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૧૩

૧૦	એ.આઇ.આર. ૧૯૮૩ એસ.સી. ૪૪૬	સંદર્ભ લેવામાં આવ્ય	પેરા ૧૩
૧૧	એ.આઇ.આર. ૧૯૮૫ એસ.સી. ૧૨૨૪	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૧૩
૧૨	એ.આઇ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૩૫૦	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૧૩
૧૩	એ.આઇ.આર. ૧૯૮૯ એસ.સી. ૧૮૯૦	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૧૩
૧૪	(૧૯૯૬) ૧૦ એસ.સી.સી. ૧૯૩	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૧૪
૧૫	એ.આઇ.આર. ૧૯૯૦ એસ.સી. ૭૯	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૧૫
૧૬	(૧૯૯૨ સી.આર.આઇ.એલ.જે. ૧૧૦૪)	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૧૬
૧૭	એ.આઇ.આર. ૧૯૫૨ એસ.સી. ૩૪૩	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૧૯
૧૮	એ.આઇ.આર. ૧૯૮૪ એસ.સી. ૧૬૨૨	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૨૦
૧૯	(૧૯૮૭) ૨ એસ.સી.આર. ૭૧૦	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૨૩
૨૦	એ.આઇ.આર. ૧૯૯૧ એસ.સી. ૧૪૬૩	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૨૪
૨૧	૪૦૨ યુ.એસ. ૧૮૩: ૨૮ એલ.ડી. ૨ડી ૭૧૧	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૨૭
૨૨	૧૯૯૪ (૪) એસ.સી.સી. ૩૫૩	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૨૮
૨૩	૧૯૯૪ (૨) એસ.સી.સી. ૨૨૦	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૩૦
૨૪	૧૯૯૬ (૨) એસ.સી.સી. ૧૭૫	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૩૧
૨૫	૨૦૦૫ (૨) એસ.સી.સી. ૭૧૨	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૩૨
૨૬	૧૯૮૦ (૨) એસ.સી.સી. ૬૮૪	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૩૩
૨૭	૧૯૮૩ (૩) એસ.સી.સી. ૪૭૦	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૩૪

૨૮	૨૦૦૨ (૫૦) એસ.સી.સી. ૨૩૪	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૩૫
૨૯	એ.આઇ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૮૯૮	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૩
૩૦	૧૫૯ યુ.એસ. ૫૨૩ ૧૮૯૫	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૯
૩૧	(૨૦૦૪) ૧ એસ.સી.સી. ૬૪	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૯
૩૨	(૧૯૯૭) ૫ એસ.સી.સી. ૩૪૧	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૧૨
૩૩	(૨૦૦૧) ૯ એસ.સી.સી. ૧૨૯	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૧૩
૩૪	(૨૦૦૦) ૮ એસ.સી.સી. ૭૪૦	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૨૪
૩૫	૨૬ સી.ડબલ્યુ.એન. ૧૦૧૦	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૨૬
૩૬	જે.ટી. ૨૦૦૮ (૧૧) એસ.સી. ૬૫૮	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૨૬
૩૭	એ.આઇ.આર. ૧૯૯૧ એસ.સી. ૧૮૫૩	અપ્રસ્તુત ઠેરવવામાં આવ્યો	પેરા ૩૧
૩૮	(૧૯૯૪) ૨ એસ.સી.સી. ૨૨૦	વિભેદિત કરવામાં આવ્યો	પેરા ૩૭
૩૯	(૨૦૦૩) ૮ એસ.સી.સી. ૬૬૬	વિભેદિત કરવામાં આવ્યો	પેરા ૫૧
૪૦	એ.આઇ.આર. ૧૯૭૩ એસ.સી. ૯૪૭	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૫૬
૪૧	એ.આઇ.આર. ૧૯૭૪ એસ.સી. ૭૯૯	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૫૬
૪૨	(૧૯૮૧) ૩ એસ.સી.સી. ૧૧	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૭૪
૪૩	(૧૯૮૯) ૩ એસ.સી.સી. ૫	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૭૫
૪૪	(૧૯૯૧) ૪ એસ.સી.સી. ૩૪૧	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૭૮
૪૫	(૧૯૯૪) ૪ એસ.સી.સી. ૩૮૩	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૭૯
૪૬	એ.આઇ.આર. ૧૯૭૮ એસ.સી. ૫૯૭	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૮૪
૪૭	૪૦૮ યુ.એસ. ૨૩૮	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૮૬

૪૮	૪૦૨ યુ.એસ. ૧૮૩, ૧૯૬ (૧૯૭૧)	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૮૬
૪૯	એ.આઇ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૭૦	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૯૯
૫૦	(૨૦૦૨) ૩ એસ.સી.સી. ૧૨૭	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૧૦૦
૫૧	એ.આઇ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૧૩૨	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૧૦૧
૫૨	એ.આઇ.આર. ૨૦૦૭ એસ.સી. ૨૮૬૮	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૧૦૩

ક્રિમિનલ એપેલેટ જ્યુરિસડિક્શન: ક્રિમિનલ અપીલ નંબર ૫૭૫/૨૦૦૭.

ગુજરાત હાઇકોર્ટ, અમદાવાદના કન્ફર્મેશન કેસ નંબર ૪/૨૦૦૫ સાથે ક્રિમિનલ અપીલ નંબર ૧૨૨૧/૨૦૦૫ માં તારીખ ૧૬.૨.૨૦૦૬ ના રોજ આપવામાં આવેલા ચુકાદા અને હુકમમાંથી.

અપીલકર્તા તરફે સુધીર કુલશ્રેષ્ઠ.

સામાવાળા તરફે એચ. વાહી, ઈ. એનાટોલી સેમા અને મમતા તુષાર.

કોર્ટે ઠેરવેલ કે ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ ડો. અરિજિત પસાયત દ્વારા આપવામાં આવેલ. ૧. તાજેતરના સમયમાં આ કોર્ટ સમક્ષ નાની ઉંમરની બાળકીઓ પર બળાત્કાર અને/અથવા હત્યા સંબંધિત મોટી સંખ્યામાં આવી રહેલા કેસો ચિંતાનો વિષય છે. હાલના કેસમાં ભોગ બનનાર જેણે પોતાના જીવનમાં દસ ઉનાળા પણ જોયા ન હતા તે અપીલકર્તા આરોપીના જાતીય હુમલા અને પશુ સમાન વાસનાનો ભોગ બની છે. તેણી પર માત્ર બળાત્કાર જ ગુજારવામાં આવ્યો

ન હતો પરંતુ અપીલકર્તા આરોપી દ્વારા તેણીની હત્યા પણ કરવામાં આવી હતી. આરોપી ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડ, ૧૮૬૦ ની કલમો ૩૬૩, ૩૬૬, ૩૭૬, ૩૯૭ અને ૪૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે દોષિત જણાયો હતો. તેને ઉપરોક્ત ગુનાઓ માટે અનુક્રમે ૭ વર્ષ, ૧૦ વર્ષ, આજીવન કેદ, ૭ વર્ષ અને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. વિદ્વાન એડિશનલ સેશન્સ જજ, ફાસ્ટ ટ્રેક કોર્ટ નંબર ૯, સુરત દ્વારા દોષસિદ્ધિ નોંધવામાં આવી હતી અને સજાઓ લાદવામાં આવી હતી. મૃત્યુદંડની સજા આપવાના કારણે ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ ની કલમ ૩૬૬ હેઠળ સંદર્ભ મોકલવામાં આવ્યો હતો. અપીલકર્તા આરોપીએ પણ અપીલ દાખલ કરી હતી જે વાદગ્રસ્ત હુકમ દ્વારા નકારી કાઢવામાં આવી હતી. કન્ફર્મેશન કેસ અને ક્રિમિનલ અપીલ બંનેનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો. મૃત્યુદંડની સજા બહાલ રાખવામાં આવી હતી જ્યારે ક્રિમિંનલ અપીલ નકારી કાઢવામા આવી હતી.

૨. ટ્રાયલ દરમિયાન સામે આવેલ ફરિયાદપક્ષનું સંસ્કરણ નીચે મુજબ છે:

ફરિયાદી એટલે કે નરેશભાઈ ઠાકોરભાઈ પટેલ પોતાના પરિવાર સાથે સુરત શહેરના રાંદેર રોડ પર આવેલા સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટના ફ્લેટ નંબર એ/૨ માં રહે છે. એપાર્ટમેન્ટના ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર પર, તે કરિયાણાની દુકાનની સાથે એસટીડી પીસીઓ બૂથ ચલાવે છે. તેની પત્નીનું નામ કૈલાશબેન છે. તેઓ બે બાળકોથી આશીર્વાદિત હતા. સૌથી મોટો બ્રિજેશ નામનો છોકરો છે જેની ઉંમર ઘટના સમયે આશરે ૧૬ વર્ષની હતી. મૃતક સુરતના સરદાર સર્કલ પાસે આવેલી

અંકુર સ્કૂલમાં ચોથા ધોરણમાં ભણતી હતી, જ્યારે ફરિયાદીનો પુત્ર સ્વામિનારાયણ ગુરુકુળમાં અભ્યાસ કરતો હતો અને સ્વામિનારાયણ મંદિરની હોસ્ટેલમાં રહેતો હતો. અપીલકર્તા સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટના ચોકીદાર તરીકે નોકરી કરતો હતો અને સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટની સામે આવેલ એપાર્ટમેન્ટના એક રૂમમાં તેની પત્ની સવિતા અને બે બાળકો સાથે રહેતો હતો. આ ઘટના તારીખ ૧૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ બની હતી. ફરિયાદી પોતાની પત્ની કૈલાશબેન સાથે રાત્રે આશરે ૮ વાગ્યે ધાર્મિક પ્રસંગમાં હાજરી આપવા ઉધના ગયા હતા. ઉધનાથી પરત ફર્યા પછી ફરિયાદીને ભોગ બનનાર મળી ન હતી. તેથી તેણે પોતાના સંબંધીઓ પાસેથી ભોગ બનનાર વિશે પૂછપરછ કરી. એપાર્ટમેન્ટમાં રહેતા લોકોએ ફરિયાદીને માહિતી આપી કે તેના ઉધનાથી પરત ફર્યાના થોડા સમય પહેલા મૃતક બેડમિન્ટન રમતી હતી, પરંતુ તેણી ક્યાં ગઈ હતી તે તેઓ જાણતા ન હતા. ફરિયાદીએ પોતાની નાની ઉંમરની દીકરીની વ્યાપક શોધ કરી પરંતુ તે વ્યર્થ ગઈ. તારીખ ૧૮ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ રાત્રે આશરે ૨.૩૦ વાગ્યે, તેણે રાંદેર પોલીસ સ્ટેશનમાં ફરિયાદ નોંધી કે ભોગ બનનાર ગુમ છે. ફરિયાદી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી પોલીસ સ્ટેશનના પીએસઓ હેડ કોન્સ્ટેબલ રામદાસ બારકો બોર્ડે દ્વારા નોંધવામાં આવી હતી. હેડ કોન્સ્ટેબલ બોર્ડેએ ફરિયાદી દ્વારા નોંધાવેલી ફરિયાદની તપાસ એએસઆઈ શ્રી અશોકભાઈ એચ. પાટીલને સોંપી દીધી. ફરિયાદ નોંધાવ્યા પછી પણ ફરિયાદીએ ભોગ બનનારની શોધ ચાલુ રાખી. તારીખ ૧૮ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ, ફરિયાદીના

મિત્ર શ્રી બિપિનભાઈ ભંડારી ફરિયાદીના ઘરે આવ્યા અને ફરિયાદીને માહિતી આપી કે તેના જૂના નોકર વિષ્ણુભાઈએ તેને જણાવ્યું છે કે તેણે અપીલકર્તાને તેની સાઇકલ પર મૃતકને પોતાની સાથે લઈ જતો જોયો હતો. શ્રી બિપિનભાઈએ ફરિયાદીને એમ પણ જણાવ્યું કે વિષ્ણુભાઈએ અપીલકર્તા પર બૂમ પાડી હતી પરંતુ અપીલકર્તા રોકાયો ન હતો. આ તથ્યોની જાણ થતાં, ફરિયાદીએ એપાર્ટમેન્ટના ચોકીદાર તરીકે નોકરી કરતા અપીલકર્તાની શોધ શરૂ કરી. ફરિયાદીએ પોલીસને પણ જાણ કરી કે તેના મિત્ર શ્રી બિપિનભાઈ ભંડારી દ્વારા તેને શું કહેવામાં આવ્યું હતું. તારીખ ૧૮ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ ભોગ બનનાર અને અપીલકર્તાની વ્યાપક શોધનું કોઈ પરિણામ આવ્યું નહીં. ફરિયાદીના સાળા શ્રી ચંદ્રવદન નગીનભાઈ પટેલ તારીખ ૧૮ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ની રાત્રે ફરિયાદીના ઘરે રોકાયા હતા. તારીખ ૧૯ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ની સવારે, નાહવા માટે ઘરે જતી વખતે, શ્રી ચંદ્રવદન પટેલે શાકભાજી માર્કેટ પાસે ખુલ્લી જગ્યામાં અપીલકર્તાને બેઠેલો જોયો. શ્રી ચંદ્રવદને અપીલકર્તાને પૂછ્યું કે ભોગ બનનાર ક્યાં છે. તેના પર, અપીલકર્તાએ શ્રી ચંદ્રવદનને માહિતી આપી કે તેણે ભોગ બનનાર પર બળાત્કાર ગુજાર્યો છે અને તેણીની હત્યા કરી દીધી છે. તેથી, શ્રી ચંદ્રવદન અપીલકર્તાને ફરિયાદીના ઘરે લાવ્યા. પૂછવામાં આવતાં, અપીલકર્તાએ ફરિયાદી અને અન્ય લોકોને, જેઓ ફરિયાદીના ઘર પાસે એકઠા થયા હતા, તેમને જણાવ્યું કે તે તારીખ ૧૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ મૃતકને પોતાની સાઇકલ પર સાથે લઈ ગયો હતો અને તેના પર બળાત્કાર ગુજાર્યો હતો

અને તેને ડર હતો કે તેણી આ ઘટના અન્ય લોકોને જણાવી દેશે, તેથી તેણે તેણીની હત્યા કરી દીધી હતી. ત્યારબાદ, ફરિયાદીએ પોલીસને જાણ કરી, જેઓ ટૂંક સમયમાં જ ફરિયાદીના ઘરે પહોંચી ગયા. અપીલકર્તા ફરિયાદી અને પોલીસને ઘટનાના સ્થળે લઈ ગયો જ્યાં મૃતકની લાશ પડી હતી. ત્યારબાદ ફરિયાદીએ તારીખ ૧૯ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ અપીલકર્તા વિરુદ્ધ પોતાની પુત્રી પર બળાત્કાર અને તેણીની હત્યા અંગે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવ્યો. ફરિયાદીની ફરિયાદના આધારે અપીલકર્તા વિરુદ્ધ ગુના નોંધવામાં આવ્યા હતા. ફરિયાદીની ફરિયાદની તપાસ પીઆઈ એસ. એ. દેસાઈ દ્વારા કરવામાં આવી હતી, જેમણે મૃતકના શબનું ઇન્ક્વેસ્ટ પંચનામું કર્યું અને તેને પોસ્ટમોર્ટમ પરીક્ષણ માટે હોસ્પિટલ મોકલવાની વ્યવસ્થા કરી. ઘટનાના સ્થળેથી દિવેલ ભરેલી તૂટેલી બોટલ અને એક છરી મળી આવ્યા હતા. અપીલકર્તાની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને તેણે આપેલા જાહેરાત નિવેદનને અનુસરીને, ભોગ બનનારને ઘટનાના સ્થળે લઈ જવા માટે તેના દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલી સાઇકલ અને મૃતકની સ્કૂલ–બેગ, જેમાં સોના અને ચાંદીના દાગીના હતા, તે રિકવર કરવામાં આવ્યા હતા. સ્કૂલ–બેગમાંથી મળી આવેલા ચાંદી અને સોનાના દાગીના મૃતકના હોવાનું મૃતકની માતા દ્વારા ઓળખી કાઢવામાં આવ્યું હતું. પીઆઈ દેસાઈએ એવા વ્યક્તિઓના નિવેદનો નોંધ્યા જેઓ કેસના તથ્યોથી વાકેફ હોવાનું માનવામાં આવતું હતું. તપાસ દરમિયાન જપ્ત કરાયેલ ગુનાહિત વસ્તુઓ વિશ્લેષણ માટે ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરીમાં મોકલવામાં આવી હતી.

મૃતકના શરીરના પોસ્ટમોર્ટમ પરીક્ષણથી સંકેત મળ્યો કે મૃતક પર બળાત્કાર ગુજારવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ તેની હત્યા કરવામાં આવી હતી. અપીલકર્તા, જેની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી, તેને તબીબી પરીક્ષણ માટે ડો. મેઘરેખાબેન મહેતા પાસે મોકલવામાં આવ્યો હતો. ડો. મેઘરેખાબેન મહેતા સમક્ષ, અપીલકર્તાએ જણાવ્યું કે બળાત્કાર અને હત્યા કરતી વખતે તેને ઈજાઓ થઈ હતી. તપાસ પૂર્ણ થતાં, અપીલકર્તા સામે ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, સુરતની કોર્ટમાં ધ ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમો ૩૬૩, ૩૬૬, ૩૭૬, ૩૦૨ અને ૩ 密 ૭ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ કરવા બદલ ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી હતી. કલમો ૩૬૬, ૩૭૬, ૩ 密 ૭, ૩૦૨ હેઠળના ગુનાઓ ખાસ કરીને સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા ચલાવવા પાત્ર હોવાથી, કેસ ટ્રાયલ માટે સેશન્સ કોર્ટ, સુરતને સોંપવામાં આવ્યો હતો, જ્યાં તેને સેશન્સ કેસ નંબર ૭૯/૨૦૦૦ તરીકે નંબર આપવામાં આવ્યો હતો.

આરોપી વ્યક્તિઓએ નિર્દોષ હોવાનો દાવો કર્યો હોવાથી ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવી હતી. ચોત્રીસ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી. આ ઉપરાંત, કેટલાક દસ્તાવેજો રેકોર્ડ પર મૂકવામાં આવ્યા હતા. કેસ મુખ્યત્વે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હતો કારણ કે કોઈ પ્રત્યક્ષ સાક્ષી ન હતો. ટ્રાયલ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવેલી પરિસ્થિતિઓ નીચે મુજબ છે:

૧. પ્રથમ પરિસ્થિતિ એ છે કે મૃતક પર બળાત્કાર ગુજારવામાં આવ્યો હતો અને તેણીનું માનવવધને કારણે મૃત્યુ થયું હતું.

૨. બીજી પરિસ્થિતિ એ છે કે મૃતક ભોગ બનનાર જેની ઉંમર આશરે ૧૦ વર્ષની હતી તે સુરત શહેરના રાંદેર રોડ પર આવેલા સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટના ફ્લેટ નંબર એ/૨ માં તેના માતા-પિતા સાથે રહેતી હતી.

૩. ત્રીજી પરિસ્થિતિ એ છે કે અપીલકર્તા લાંબા સમયથી ચોકીદાર તરીકે નોકરી કરતો હતો અને તે સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટ, સુરતની સામે આવેલા હેપ્પી હોમ એપાર્ટમેન્ટ્સના ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર પર આવેલા એક રૂમમાં તેના પરિવાર સાથે રહેતો હતો.

૪. ચોથી પરિસ્થિતિ એ છે કે આરોપી અપીલકર્તાએ ભોગ બનનારનો વિશ્વાસ જીતી લીધો હતો જેના પરિણામે ભોગ બનનારે અપીલકર્તા પર વિશ્વાસ મૂક્યો હતો.

૫. પાંચમી પરિસ્થિતિ જે સાબિંત કરવાનો પ્રયાસ કરવામા આવ્યો છે તે એ છે કે તારીખ ૧૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ રાત્રે ૮.૪૫ અને ૯.૦૦ વાગ્યાની વચ્ચે અપીલકર્તાને છેલ્લીવાર સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટમાં મૃતક સાથે બેડમિન્ટન રમતા જોવામાં આવ્યો હતો.

૬. છઠ્ઠી પરિસ્થિતિ જે સાબિંત કરવાનો પ્રયાસ કરવામા આવ્યો છે તે એ છે કે તારીખ ૧૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ રાત્રે આશરે ૧૦.૩૦ વાગ્યે ભોગ બનનારના માતા-પિતા ઘરે પરત ફર્યા અને જોયું કે મૃતક ગુમ હતી.

૭. સાતમી પરિસ્થિતિ જેનો ફરિયાદપક્ષ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે એ છે કે તારીખ ૧૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ રાત્રે ૯.૦૦ થી ૯.૩૦ વાગ્યાની વચ્ચે વિષ્ણુભાઈ બહાદુર (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪) એ અપીલકર્તાને ભોગ બનનારને અડાજણ પાટિયા, સુરત પાસે પોતાની સાઇકલ પર લઈ જતા જોયો હતો.

૮. આઠમી પરિસ્થિતિ એ છે કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪ એ શંકરભાઈ (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૬) અને અન્ય લોકો સમક્ષ ખુલાસો કર્યો હતો કે તેણે અપીલકર્તાને મૃતક સાથે સાઇકલ પર જકાત–નાકા તરફ જતા જોયો છે, ત્યારબાદ શોધ કરવામાં આવી હતી અને અપીલકર્તા ગુમ જણાયો હતો.

૯. આગામી પરિસ્થિતિ જેનો ફરિયાદપક્ષ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે એ છે કે ડિસેમ્બર ૧૯૯૯ ની સવારે સાક્ષી ચંદ્રવદન જે ઘરે જઈ રહ્યો હતો તેણે આરોપીને ભુલકા ભવન સ્કૂલ પાસે ખુલ્લી જગ્યામાં બેઠેલો જોયો હતો અને તે અપીલકર્તા પાસે ગયો હતો અને પૂછપરછ કરતાં અપીલકર્તાએ તે સમયે તેની સમક્ષ ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત કરી હતી.

૧૦. અન્ય પરિસ્થિતિ જે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા સાબિંત કરવાનો પ્રયાસ કરવામા આવ્યો છે તે એ છે કે ફરિયાદી નરેશભાઈ દ્વારા જાણ કરાયા પછી સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટ ખાતે પોલીસના આગમન પર અપીલકર્તાએ ઘટનાનું સ્થળ બતાવ્યું હતું જ્યાં મૃતકની લાશ પડી હતી.

૧૧. આગામી પરિસ્થિતિ એ છે કે આરોપી અપીલકર્તાની વિનંતી પર તેની સાઇકલ અને મૃતકની સ્કૂલ બેગ રિકવર કરવામાં આવી હતી અને સ્કૂલ બેગમાંથી મૃતકની ઝાંઝર અને કાનની બુટ્ટીઓ મળી આવી હતી.

૧૨. આરોપીના ટી–શર્ટમાંથી માનવ લોહી મળી આવ્યું હતું અને અપીલકર્તા દ્વારા કોઈ ખુલાસો આપવામાં આવ્યો ન હતો કે તેના ટી–શર્ટ પર માનવ લોહી કેવી રીતે મળી આવ્યું.

હાઇકોર્ટે પરિસ્થિતિઓને વિશ્વસનીય, સુસંગત અને ભરોસાપાત્ર ગણી હતી. હાઇકોર્ટે નોંધેલી પરિસ્થિતિઓનો સંદર્ભ આપતાં દોષસિદ્ધિ યથાવત રાખી હતી. તેને આરોપી અપીલકર્તાની આ દલીલમાં કોઈ તથ્ય જણાયું ન હતું કે બાળ સાક્ષી (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૭) ના પુરાવા પર આધાર રાખી શકાય નહીં અને પોલીસ હાજર હોવાથી ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત પર પણ આધાર રાખી શકાય નહીં. છેલ્લે સાથે જોયા હોવાનો ખ્યાલ હાલના કેસમાં લાગુ કરી શકાય નહીં કારણ કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪ તારીખ કે સમય વિશે ચોક્કસ ન હતા. વધુમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જે કેસમાં પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા ગુનાના નિષ્કર્ષનો પાયો હોય ત્યાં મૃત્યુદંડની સજા આપી શકાય નહીં. હાઇકોર્ટે નોંધ્યું કે બાળ સાક્ષી ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૭ ના પુરાવા કાળજીપૂર્વક વિશ્લેષણ કર્યા પછી સ્વીકાર્ય જણાયા છે અને તેથી હાઇકોર્ટના નિષ્કર્ષમાં કોઈ ખામી નથી. તેવી જ રીતે, ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત સંબંધિત દલીલ પણ સ્વીકારવામાં આવી ન હતી. હાઇકોર્ટે ઠેરવેલ કે ઘણા સાક્ષીઓએ આરોપી અને

મૃતકને ઘટનાના સમયે નજીકના સમયગાળામાં સાથે જોયા હતા અને તેથી, આરોપીએ તે પરિસ્થિતિઓનો ખુલાસો કરવો જરૂરી હતો કે તેના તરત જ પછી મૃતક કેવી રીતે મૃત હાલતમાં મળી આવી. તેથી, આરોપી અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ નકારી કાઢવામાં આવી હતી અને આપવામાં આવેલી મૃત્યુદંડની સજા બહાલ રાખવામાં આવી હતી અને નોંધવામાં આવેલી અન્ય સજાઓ અને દોષસિદ્ધિ બહાલ રાખવામાં આવી હતી.

૩. હાઈકોર્ટ સમક્ષ લેવામાં આવેલ વલણ આ કોર્ટમાં પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યું હતું.

૪. એ નોંધવું જરૂરી છે કે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવેલી અને હાઈકોર્ટ દ્વારા વિગતવાર વિશ્લેષણ કરવામાં આવેલી પરિસ્થિતિઓ હાલના કેસમાં અચૂકપણે આરોપી તરફ ગુનાના કર્તા તરીકે આંગળી ચીંધે છે.

૫. છેલ્લે સાથે જોયાના પાસાના સંબંધમાં ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓ ૪, ૫, ૬, ૧૭ અને ૨૪ એ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે મૃત્યુના સમયના થોડા સમય પહેલા જ મૃતક આરોપીની કંપનીમાં જોવા મળી હતી. વધુમાં, ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત પોલીસની હાજરીમાં નોંધવામાં આવી ન હતી. સાક્ષીઓના પુરાવા પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જ્યારે પ્રથમ કબૂલાત નોંધવામાં આવી ત્યારે પોલીસ કર્મચારીઓ હાજર ન હતા. છેલ્લે સાથે જોયાના પાસા અંગે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪ ના પુરાવાનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી તેમના પુરાવા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓ ૫ અને ૬ ના પુરાવા સાથે વાંચવા પડશે. જો કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી

૧૭ એક બાળ સાક્ષી હતા તેમ છતાં કોર્ટે બાળક સાચું બોલી રહ્યો છે તે અંગે સંતુષ્ટ થયા પછી તેના પુરાવાનું વિશ્લેષણ કરવાની કાળજી લીધી છે.

૬. છેલ્લે સાથે જોયાના પાસાના સંબંધમાં આ કોર્ટના બે નિર્ણયોની નોંધ લેવી જરૂરી છે. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ સતીષ [૨૦૦૫ (૩) એસ.સી.સી. ૧૧૪] માં નીચે મુજબ નોંધવામાં આવ્યું હતું:

"૨૨. છેલ્લે જોયાની થિયરી ત્યારે અમલમાં આવે છે જ્યારે આરોપી અને મૃતકને છેલ્લે જીવતા જોવામાં આવ્યા હોય અને જ્યારે મૃતક મૃત હાલતમાં મળી આવે તે સમય વચ્ચેનો ગાળો એટલો ઓછો હોય કે આરોપી સિવાય અન્ય કોઈ વ્યક્તિ ગુનાનો કર્તા હોવાની શક્યતા અશક્ય બની જાય છે. કેટલાક કિસ્સાઓમાં એ હકારાત્મક રીતે સ્થાપિત કરવું મુશ્કેલ બને છે કે મૃતકને છેલ્લે આરોપી સાથે જોવામાં આવી હતી જ્યારે લાંબો ગાળો હોય અને વચ્ચે અન્ય વ્યક્તિઓ આવવાની શક્યતા અસ્તિત્વ ધરાવતી હોય. આરોપી અને મૃતકને છેલ્લે સાથે જોવામાં આવ્યા હતા તેવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે અન્ય કોઈ હકારાત્મક પુરાવાની ગેરહાજરીમાં, તે કેસોમાં ગુનાના નિષ્કર્ષ પર આવવું જોખમી સાબિત થશે. આ કેસમાં ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨ ના પુરાવા ઉપરાંત, સાક્ષીઓ ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓ ૩ અને ૫ દ્વારા મૃતક અને આરોપીને સાથે જોવામાં આવ્યા હોવાના હકારાત્મક પુરાવા છે."

૭. રામરેડ્ડી રાજેશખન્ના રેડ્ડી વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય [૨૦૦૬ (૧૦) એસ.સી.સી. ૧૭૨] માં નીચે મુજબ નોંધવામાં આવ્યું હતું:

"૨૭. છેલ્લે જોયાની થિયરી, વધુમાં, ત્યારે અમલમાં આવે છે જ્યારે આરોપી અને મૃતકને છેલ્લે જીવતા જોવામાં આવ્યા હોય તે સમયબિંદુ અને મૃતક મૃત મળી આવે તે વચ્ચેનો સમયગાળો એટલો ઓછો હોય કે આરોપી સિવાય અન્ય કોઈ વ્યક્તિ ગુનાનો કર્તા હોવાની શક્યતા અશક્ય બની જાય છે. આવા કેસમાં પણ કોર્ટોએ થોડું સમર્થન શોધવું જોઈએ".

(બોધ રાજ વિરુદ્ધ જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્ય (૨૦૦૨ (૮) એસ.સી.સી. ૪૫) પણ જુઓ.)

૮. આવો જ અભિપ્રાય જસવંત ગીર વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય [૨૦૦૫ (૧૨) એસ.સી.સી. ૪૩૮], કુસુમા અંકમા રાવ વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૦૮ (૯) સ્કેલ ૬૫૨) અને મણિવેલ અને અન્ય વિરુદ્ધ તમિલનાડુ રાજ્ય (૨૦૦૮ (૫) સુપ્રિમ ૫૭૭) માં પણ લેવામાં આવ્યો હતો.

૯. જોસેફ અને પૌલો વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય [૨૦૦૦ (૫) એસ.સી.સી. ૧૯૭] માં, અન્ય બાબતોની સાથે, નીચે મુજબ ઠેરવવામાં આવ્યું હતું:

"અપીલકર્તા વિરુદ્ધ ભયંકર ગુનાહિત પરિસ્થિતિઓ, જ્યાં સુધી આપણે જોઈ શકીએ છીએ, તે છે કે મૃતકને અપીલકર્તા દ્વારા ખોટા બહાના હેઠળ કોન્વેન્ટમાંથી લઈ જવામાં આવી હતી અને તેણી છેલ્લે માત્ર તેની કંપનીમાં જ જીવતી જોવા મળી હતી અને અપીલકર્તા દ્વારા તપાસ દરમિયાન પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતીના આધારે જ મૃતકના દાગીના જે અપીલકર્તા દ્વારા

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૧ ને વેચવામાં આવ્યા હતા, તે જપ્ત કરવામાં આવ્યા હતા."

"ઉપર ગણાવેલી ગુનાહિત પરિસ્થિતિઓ અચૂક અને અનિવાર્યપણે અપીલકર્તાના ગુના તરફ દોરી જાય છે અને સાબિત થયેલા તથ્યો અથવા સ્થાપિત પરિસ્થિતિઓને કોઈપણ રીતે અપીલકર્તાની નિર્દોષતા સાથે સુસંગત બનાવવા માટે રેકોર્ડ પર કંઈપણ પ્રકાશિત કે લાવવામાં આવ્યું નથી. ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૩૧૩ હેઠળ પૂછપરછના સમય દરમિયાન અપીલકર્તાએ તેના પર લાદવામાં આવેલા ગુનાહિત પરિસ્થિતિઓનો ખુલાસો કે સ્પષ્ટતા કરવાનો ઓછામાં ઓછો પ્રયાસ કરવાને બદલે, અને જ્યારે કોર્ટ દ્વારા તે પરિસ્થિતિઓ તેના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવી ત્યારે દરેક બાબતનો સંપૂર્ણ ઈનકાર કરવાના તેના અડગ વલણ દ્વારા ગુના સાથે પોતાને જોડતા ન માત્ર તક ગુમાવી પરંતુ તે સ્વયં-દોષિત સાબિત થયો. તથ્યોની આવી ગુનાહિત કડીઓ, જો બિલકુલ હોય તો, માત્ર અપીલકર્તા દ્વારા જ સમજાવી શકાઈ હોત, અને અન્ય કોઈના દ્વારા નહીં, કારણ કે તે વ્યક્તિગત અને વિશિષ્ટ રીતે તેના જ્ઞાનમાં હતી. તાજેતરમાં, કોર્ટોએ બચાવપક્ષની ખોટી દલીલ અને કોર્ટને આપવામાં આવેલા ખોટા જવાબો પરથી, જ્યારે પૂછપરછ કરવામાં આવી ત્યારે, આચરવામાં આવેલા ગુના સાથે સંબંધિત વ્યક્તિને જોડવા માટે જરૂરી ગુનાહિત પરિસ્થિતિઓની સાંકળ પૂર્ણ કરવા માટે આવા જવાબો દ્વારા ખૂટતી કડીઓ પૂરી પાડવામાં આવતી જોઈ છે. (જુઓ: મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિરુદ્ધ સુરેશ). આરોપી

અપીલકર્તાને જોડવા માટેની તે ખૂટતી કડી, અમે આ કેસમાં દર્શાવવામાં આવેલા દરેક અને તમામ ગુનાહિત પરિસ્થિતિઓના અસ્પષ્ટ અને સીધા ઇનકાર દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી જોઈ છે, જે અમારા મતે, સાબિત થયેલા તથ્યો પર પૂરતી અને વાજબી ચોક્કસાઈ સાથે, આરોપીને ગ્રેસીના મૃત્યુ અને મૃત્યુના કારણ સાથે અને કલમ ૩૯૨ હેઠળ તેણીના પહેરેલા દાગીના – એમઓ ૧ થી ૩ ની લૂંટ સાથે જોડે છે. મૃતક અપીલકર્તા સાથે કોન્વેન્ટમાંથી નમ્રતાપૂર્વક ગઈ હતી કારણ કે એવી ખોટી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે તેની માતા ગંભીર રીતે બીમાર છે અને હોસ્પિટલમાં દાખલ છે, દેખીતી રીતે તેના નજીકના સંબંધ – તેણીની પોતાની બહેનનો પતિ હોવાના કારણે તેના પર વિશ્વાસ અને ભરોસો મૂકીને, પરંતુ અપીલકર્તાએ તેના પર મૂકેલા વિશ્વાસનો માત્ર વિશ્વાસઘાત જ કર્યો નથી પરંતુ લાચાર મહિલાની એકલતાનો પણ ફાયદો ઉઠાવ્યો હોય તેમ જણાય છે. લાદવામાં આવેલી સજાની માત્રા સાબિત થયેલા આરોપોની ગંભીરતાને અનુરૂપ છે અને કલમ ૩૭૬ હેઠળના આરોપ સંબંધિત તારણોના સંબંધમાં અમે હાઇકોર્ટ સાથે સહમત ન હોવા છતાં, અમારા તરફથી કોઈ હસ્તક્ષેપની માંગ કરતી નથી."

૧૦. દામોદર વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય [૨૦૦૦ એસ.સી.સી. (ક્રિમિનલ) ૯૦] માં, અન્ય બાબતોની સાથે, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

૧૧. > "ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓ ૧, ૬, ૭ અને ૮ ના પુરાવા પરથી ફરિયાદપક્ષે સંતોષકારક રીતે સ્થાપિત કર્યું છે કે અપીલકર્તાને છેલ્લે તારીખ ૩૦.૪.૯૧ ના રોજ મૃતક સાથે જોવામાં આવ્યો હતો. અપીલકર્તાએ તેની ધ કોડ

ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૩૧૩ ના નિવેદનમાં અથવા અન્ય કોઈ પુરાવા દ્વારા એ સ્થાપિત કર્યું નથી કે છેલ્લે જોયા પછી તે અને મૃતક ક્યારે અને ક્યાં અલગ થયા હતા."

૧૨. તથ્યલક્ષી પાસાઓનું વિશ્લેષણ કરતા પહેલા એ કહી શકાય કે ગુનો સાબિત કરવા માટે એ જરૂરી નથી કે ગુનો આચરવામાં આવતો જોયો જ હોવો જોઈએ અને તમામ પરિસ્થિતિઓમાં કોર્ટ સમક્ષ તે વ્યક્તિઓની તપાસ કરીને જેમણે તેનું આચરણ જોયું હતું, પ્રત્યક્ષ આંખે જોયેલા પુરાવા દ્વારા સાબિત થવો જ જોઈએ. ગુનો પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા દ્વારા પણ સાબિત થઈ શકે છે. મુખ્ય તથ્ય અથવા ફેક્ટમ પ્રોબેન્ડમ પરોક્ષ રીતે ફેક્ટમ પ્રોબન્સ, એટલે કે પ્રસ્તુત પુરાવાઓ પરથી દોરવામાં આવેલા અમુક અનુમાનોના માધ્યમથી સાબિત થઈ શકે છે. તેને અલગ રીતે કહીએ તો પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પ્રશ્નમાં રહેલા મુદ્દા માટે પ્રત્યક્ષ નથી હોતા પરંતુ વિવિધ અન્ય તથ્યોના પુરાવાઓ ધરાવે છે જે પ્રશ્નમાં રહેલા તથ્ય સાથે એટલા નજીકથી જોડાયેલા હોય છે કે સામૂહિક રીતે તેઓ પરિસ્થિતિઓની એક સાંકળ બનાવે છે જેમાંથી મુખ્ય તથ્યનું અસ્તિત્વ કાયદેસર રીતે અનુમાનિત અથવા માની શકાય છે.

૧૩. આ કોર્ટ દ્વારા સતત એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં કોઈ કેસ સંપૂર્ણપણે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હોય, ત્યાં ગુનાની અનુમાન ત્યારે જ ન્યાયી ઠેરવી શકાય જ્યારે તમામ ગુનાહિત તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ આરોપીની નિર્દોષતા અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિના ગુના સાથે અસંગત હોવાનું

જણાય. (જુઓ હુકમ સિંઘ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય એ.આઇ.આર. (૧૯૭૭ એસ.સી. ૧૦૬૩); ઇરાદુ અને અન્ય વિરુદ્ધ હૈદરાબાદ રાજ્ય (એ.આઇ.આર. ૧૯૫૬ એસ.સી. ૩૧૬); ઈરાભદ્રપ્પા વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય (એ.આઇ.આર. ૧૯૮૩ એસ.સી. ૪૪૬); ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ સુખબાસી અને અન્ય (એ.આઇ.આર. ૧૯૮૫ એસ.સી. ૧૨૨૪); બલવિંદર સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (એ.આઇ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૩૫૦); અશોક કુમાર ચેટર્જી વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય (એ.આઇ.આર. ૧૯૮૯ એસ.સી. ૧૮૯૦). જે પરિસ્થિતિઓમાંથી આરોપીના ગુના અંગેનું અનુમાન દોરવામાં આવે છે તે વાજબી શંકાથી પર સાબિત થવી જોઈએ અને તે પરિસ્થિતિઓમાંથી અનુમાનિત કરવા માંગતા મુખ્ય તથ્ય સાથે નજીકથી જોડાયેલી હોવાનું દર્શાવવું જોઈએ. ભગત રામ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (એ.આઇ.આર. ૧૯૫૪ એસ.સી. ૬૨૧) માં, એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં કેસ પરિસ્થિતિઓમાંથી દોરવામાં આવેલા નિષ્કર્ષ પર આધાર રાખે છે ત્યાં પરિસ્થિતિઓની સામૂહિક અસર એવી હોવી જોઈએ જે આરોપીની નિર્દોષતાને નકારે અને ગુનાઓને વાજબી શંકાથી પર સાબિત કરે.

૧૪. અમે આ કોર્ટના સી. ચિન્ગા રેડ્ડી અને અન્ય વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય (૧૯૯૬) ૧૦ એસ.સી.સી. ૧૯૩ ના નિર્ણયનો પણ સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ, જેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

"પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત કેસમાં, સ્થાપિત કાયદો એ છે કે જે પરિસ્થિતિઓમાંથી ગુનાનો નિષ્કર્ષ દોરવામાં આવે છે તે સંપૂર્ણપણે સાબિત થવી જોઈએ અને આવી પરિસ્થિતિઓ સ્વરૂપમાં નિર્ણાયક હોવી જોઈએ. તદુપરાંત, તમામ પરિસ્થિતિઓ સંપૂર્ણ હોવી જોઈએ અને પુરાવાની સાંકળમાં કોઈ અવકાશ બાકી રહેવો જોઈએ નહીં. વધુમાં સાબિત થયેલી પરિસ્થિતિઓ માત્ર આરોપીના ગુનાની પૂર્વધારણા સાથે જ સુસંગત હોવી જોઈએ અને તેની નિર્દોષતા સાથે સંપૂર્ણપણે અસંગત હોવી જોઈએ....".

૧૫. પદલા વીરા રેડ્ડી વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય (એ.આઇ.આર. ૧૯૯૦ એસ.સી. ૭૯) માં, એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યારે કોઈ કેસ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હોય, ત્યારે આવા પુરાવાઓએ નીચેની કસોટીઓ સંતોષવી જ જોઈએ:

"(૧) જે પરિસ્થિતિઓમાંથી ગુનાનું અનુમાન દોરવા માંગવામાં આવે છે, તે સુસંગત અને દ્રઢપણે સ્થાપિત હોવી જોઈએ;

(૨) તે પરિસ્થિતિઓ અચૂકપણે આરોપીના ગુના તરફ આંગળી ચીંધતી ચોક્કસ પ્રવૃત્તિ ધરાવતી હોવી જોઈએ;

(૩) પરિસ્થિતિઓએ, સામૂહિક રીતે લેતાં, એટલી સંપૂર્ણ સાંકળ બનાવવી જોઈએ કે તમામ માનવ સંભાવનાઓની અંદર ગુનો આરોપી દ્વારા જ આચરવામાં આવ્યો હતો અને અન્ય કોઈના દ્વારા નહીં તેવા નિષ્કર્ષમાંથી બચવાનો કોઈ માર્ગ ન રહે; અને

(૪) દોષસિદ્ધિ જાળવી રાખવા માટે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા સંપૂર્ણ હોવા જોઈએ અને આરોપીના ગુના સિવાયની અન્ય કોઈ પૂર્વધારણાના ખુલાસા માટે અસમર્થ હોવા જોઈએ અને આવા પુરાવા માત્ર આરોપીના ગુના સાથે સુસંગત હોવા જોઈએ એટલું જ નહીં પરંતુ તેની નિર્દોષતા સાથે અસંગત હોવા જોઈએ."

૧૬. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ અશોક કુમાર શ્રીવાસ્તવ, (૧૯૯૨ સી.આર.આઇ.એલ.જે. ૧૧૦૪) માં, એ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરવામાં ખૂબ જ કાળજી રાખવી જોઈએ અને જો આધાર રાખવામાં આવેલ પુરાવા વાજબી રીતે બે અનુમાનો માટે સક્ષમ હોય, તો આરોપીની તરફેણમાં હોય તે સ્વીકારવું જ જોઈએ. એ પણ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો કે જે પરિસ્થિતિઓ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થયેલી હોવી જોઈએ અને આ રીતે સ્થાપિત થયેલા તમામ તથ્યોની સામૂહિક અસર માત્ર ગુનાની પૂર્વધારણા સાથે જ સુસંગત હોવી જોઈએ.

૧૭. સર આલ્ફ્રેડ વિલ્સે તેમના પ્રશંસનીય પુસ્તક "વિલ્સ સર્કમસ્ટેન્શિયલ એવિડન્સ" (પ્રકરણ VI) માં પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના કિસ્સામાં ખાસ પાળવાના નીચેના નિયમો નક્કી કર્યા છે: (૧) કોઈપણ કાનૂની અનુમાનના આધાર તરીકે આક્ષેપ કરાયેલા તથ્યો સ્પષ્ટપણે સાબિત થવા જોઈએ અને વાજબી શંકાથી પર ફેક્ટમ પ્રોબેન્ડમ સાથે જોડાયેલા હોવા જોઈએ; (૨) પુરાવાનો બોજ હંમેશા તે પક્ષ પર હોય છે જે કોઈપણ તથ્યના અસ્તિત્વનો દાવો કરે છે, જે કાનૂની જવાબદારીનું અનુમાન કરે છે; (૩) તમામ કેસોમાં, ભલે

તે પ્રત્યક્ષ કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના હોય, શ્રેષ્ઠ પુરાવા રજૂ કરવા જ જોઈએ જે કેસનું સ્વરૂપ સ્વીકારે છે; (૪) ગુનાના અનુમાનને ન્યાયી ઠેરવવા માટે, દોષિત ઠેરવતા તથ્યો આરોપીની નિર્દોષતા સાથે અસંગત હોવા જોઈએ અને તેના ગુના સિવાયની અન્ય કોઈ વાજબી પૂર્વધારણા પર ખુલાસો આપવા માટે અસમર્થ હોવા જોઈએ, (૫) જો આરોપીના ગુના અંગે કોઈ વાજબી શંકા હોય, તો તે અધિકાર તરીકે નિર્દોષ છૂટવા માટે હકદાર છે".

૧૮. એમાં કોઈ શંકા નથી કે દોષસિદ્ધિ માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હોઈ શકે છે પરંતુ તેની ચકાસણી ૧૯૫૨ જેટલા લાંબા સમય પહેલા આ કોર્ટ દ્વારા નિર્ધારિત પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા સંબંધિત કાયદાની કસોટી પર થવી જોઈએ.

૧૯. હનુમ [illegible] ગોવિંદ નરગુન્દકર અને અન્ય વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, (એ.આઇ.આર. ૧૯૫૨ એસ.સી. ૩૪૩) માં, જેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"એ યાદ રાખવું સારું છે કે જે કેસોમાં પુરાવા પરિસ્થિતિજન્ય સ્વરૂપના હોય છે, ત્યાં જે પરિસ્થિતિઓમાંથી ગુનાનો નિષ્કર્ષ દોરવાનો હોય છે તે પ્રથમ તબક્કે સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થવી જોઈએ અને આ રીતે સ્થાપિત થયેલા તમામ તથ્યો માત્ર આરોપીના ગુનાની પૂર્વધારણા સાથે જ સુસંગત હોવા જોઈએ. ફરીથી, પરિસ્થિતિઓ નિર્ણાયક સ્વરૂપ અને પ્રવૃત્તિ ધરાવતી હોવી જોઈએ અને તે સાબિત કરવા માટે પ્રસ્તાવિત સિવાયની દરેક પૂર્વધારણાને બાકાત રાખે તેવી

હોવી જોઈએ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પુરાવાની એક એવી સાંકળ હોવી જોઈએ જે એટલી સંપૂર્ણ હોય કે આરોપીની નિર્દોષતા સાથે સુસંગત નિષ્કર્ષ માટે કોઈ વાજબી ગ્રાઉન્ડ ન છોડે અને તે દર્શાવે કે તમામ માનવ સંભાવનાઓની અંદર આ કૃત્ય આરોપી દ્વારા જ કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ."

૨૦. શરદ બિરધીચંદ શારદા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (એ.આઈ.આર. ૧૯ 冒 ૪ એસ.સી. ૧૬૨૨) ના પછીના નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈ શકાય છે. તેમાં, પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા સાથે કામ કરતી વખતે, એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે સાંકળ સંપૂર્ણ છે તે સાબિત કરવાનો બોજ ફરિયાદપક્ષ પર હતો અને ફરિયાદપક્ષની ખામીની નબળાઈ ખોટા બચાવ અથવા દલીલ દ્વારા સુધારી શકાય નહીં. પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર દોષસિદ્ધિ આધારિત હોઈ શકે તે પહેલાં, આ કોર્ટના શબ્દોમાં શરતો સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થવી જોઈએ. તે છે:

(૧) જે પરિસ્થિતિઓમાંથી ગુનાનો નિષ્કર્ષ દોરવાનો હોય તે સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થવી જોઈએ. સંબંધિત પરિસ્થિતિઓ સ્થાપિત થવી જ જોઈએ અથવા થવી જોઈએ, નહીં કે સ્થાપિત થઈ શકે તેમ હોવી જોઈએ;

(૨) આ રીતે સ્થાપિત થયેલા તથ્યો માત્ર આરોપીના ગુનાની પૂર્વધારણા સાથે જ સુસંગત હોવા જોઈએ, એટલે કે, આરોપી ગુનાહિત છે તે સિવાયની અન્ય કોઈ પૂર્વધારણા પર તેનો ખુલાસો આપી શકાય તેમ હોવો જોઈએ નહીં;

(૩) પરિસ્થિતિઓ નિર્ણાયક સ્વરૂપ અને પ્રવૃત્તિ ધરાવતી હોવી જોઈએ;

(૪) તેઓ સાબિત કરવાના મુદ્દા સિવાયની દરેક સંભવિત પૂર્વધારણાને બાકાત રાખતી હોવી જોઈએ; અને

(૫) પુરાવાની એક એવી સાંકળ હોવી જોઈએ જે એટલી સંપૂર્ણ હોય કે આરોપીની નિર્દોષતા સાથે સુસંગત નિષ્કર્ષ માટે કોઈ વાજબી ગ્રાઉન્ડ ન છોડે અને દર્શાવે કે તમામ માનવ સંભાવનાઓની અંદર આ કૃત્ય આરોપી દ્વારા જ કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ.

૨૧. અન્ય મહત્વપૂર્ણ પરિસ્થિતિઓમાંની એક એ છે કે આરોપી અપીલકર્તાએ ઘટનાનું સ્થળ બતાવ્યું હતું જ્યાં મૃતકનું શબ પડ્યું હતું. અપીલકર્તાની વિનંતી પર તેની સાઇકલ અને મૃતકની સ્કૂલ બેગ રિકવર કરવામાં આવી હતી અને સ્કૂલ બેગમાંથી મૃતકની ઝાંઝર અને કાનની બુટ્ટીઓ મળી આવી હતી. આરોપીના ટી-શર્ટ પર માનવ લોહી મળી આવ્યું હતું. બચાવપક્ષની દલીલની અસત્યતાને પરિસ્થિતિઓની સાંકળમાં વધારાની કડી તરીકે ગણવામાં આવી છે. તેથી ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા દોષસિદ્ધિ યોગ્ય રીતે નોંધવામાં આવી છે અને હાઈકોર્ટ દ્વારા બહાલ રાખવામાં આવી છે.

૨૨. મૃત્યુદંડની સજા આપવાના પ્રશ્ન પર આવતાં, આ બાબત તથ્યલક્ષી દૃશ્યની પૃષ્ઠભૂમિમાં ધ્યાનમાં લેવી પડશે.

૨૩. કાયદો સામાજિક હિતોનું નિયમન કરે છે, વિરોધાભાસી દાવાઓ અને માંગણીઓનું લવાદ કરે છે. લોકોની વ્યક્તિઓ અને મિલકતની સુરક્ષા એ રાજ્યનું આવશ્યક કાર્ય છે. તે ફોજદારી કાયદાના માધ્યમથી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

નિઃશંકપણે, ત્યાં એક ક્રોસ કલ્ચરલ સંઘર્ષ છે જ્યાં જીવંત કાયદાએ નવા પડકારોના જવાબો શોધવા જ જોઈએ અને કોર્ટોએ પડકારોને પહોંચી વળવા માટે સજા પ્રણાલીને ઘડવી જરૂરી છે. કાયદાની વિરૂદ્ધની પ્રવૃત્તિઓનો ચેપ સામાજિક વ્યવસ્થાને નબળી પાડશે અને તેને બરબાદ કરી દેશે. સમાજનું રક્ષણ અને ગુનાહિત પ્રવૃત્તિઓને નાબૂદ કરવી એ કાયદાનો ઉદ્દેશ્ય હોવો જોઈએ જે યોગ્ય સજા લાદીને પ્રાપ્ત કરવો જ જોઈએ. તેથી, "વ્યવસ્થા" ના મકાનના પાયાના પથ્થર તરીકે કાયદાએ સમાજ સામે આવતા પડકારોનો સામનો કરવો જોઈએ. ફ્રીડમેને તેમના "લો ઈન ચેન્જિંગ સોસાયટી" માં જણાવ્યું હતું કે, "ફોજદારી કાયદાની સ્થિતિ સમાજની સામાજિક ચેતનાનું નિર્ણાયક પ્રતિબિંબ હોવી જોઈએ અને તે ચાલુ રહે છે". તેથી, સજા પ્રણાલી ચલાવતી વખતે, કાયદાએ તથ્યલક્ષી મેટ્રિક્સના આધારે સુધારાત્મક મશીનરી અથવા અટકાવવાની ક્ષમતા અપનાવવી જોઈએ. કુશળ મોડ્યુલેશન દ્વારા સજાની પ્રક્રિયા જ્યાં સખત હોવી જોઈએ ત્યાં સખત હોવી જોઈએ, અને જ્યાં દયાની જરૂર હોય ત્યાં દયાથી નરમ હોવી જોઈએ. દરેક કેસમાં તથ્યો અને આપેલ પરિસ્થિતિઓ, ગુનાનું સ્વરૂપ, જે રીતે તેનું આયોજન અને આચરણ કરવામાં આવ્યું હતું, ગુનો કરવા પાછળનો હેતુ, આરોપીની વર્તણૂક, ઉપયોગમાં લેવાયેલા હથિયારોનું સ્વરૂપ અને અન્ય તમામ આનુષંગિક પરિસ્થિતિઓ સુસંગત તથ્યો છે જે ધ્યાનમાં લેવાના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરશે. દાખલા તરીકે ઊંડી પરસ્પર અને વ્યક્તિગત દુશ્મનાવટના કારણે આચરવામાં આવેલી હત્યા મૃત્યુદંડની સજાની માંગ કરતી નથી. પરંતુ સંગઠિત

ગુનો અથવા નિર્દોષ લોકોની સામૂહિક હત્યાઓ અટકાવવા માટે મૃત્યુદંડની સજા લાદવાની માંગ કરશે. મહેશ વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય ((૧૯૮૭) ૨ એસ.સી.આર. ૭૧૦) માં, આ કોર્ટે મૃત્યુદંડની સજા ઘટાડવાનો ઇનકાર કરતી વખતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"આવા પુરાવા અને આવા ક્રૂર કૃત્યોનો સામનો કરવા છતાં આરોપીને કાયદાની અતિશય સજામાંથી બચવા દેવો તે ન્યાયની મજાક સમાન ગણાશે. આરોપીને ઓછી સજા આપવી તે દેશની ન્યાય પ્રણાલીને શંકાસ્પદ બનાવવા સમાન ગણાશે. સામાન્ય માણસનો કોર્ટો પરથી વિશ્વાસ ઉઠી જશે. આવા કિસ્સાઓમાં, તે સુધારાત્મક શબ્દો કરતાં અટકાવવાની ભાષા વધુ સમજે છે અને પ્રશંસા કરે છે."

૨૪. તેથી, અપૂરતી સજા લાદવા માટેની અયોગ્ય સહાનુભૂતિ કાયદા અને સમાજની અસરકારકતામાં જનતાના વિશ્વાસને નબળો પાડીને ન્યાય પ્રણાલીને વધુ નુકસાન પહોંચાડશે અને આવા ગંભીર જોખમો હેઠળ સમાજ લાંબો સમય ટકી શકશે નહીં. તેથી, ગુનાનું સ્વરૂપ અને જે રીતે તે આચરવામાં આવ્યો અથવા કરવામાં આવ્યો વગેરેને ધ્યાનમાં રાખીને યોગ્ય સજા આપવી તે દરેક કોર્ટની ફરજ છે. આ સ્થિતિ આ કોર્ટ દ્વારા સેવકા પેરુમલ વગેરે વિરુદ્ધ તમિલનાડુ રાજ્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૧ એસ.સી. ૧૪૬૩) માં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવી હતી.

૨૫. ફોજદારી કાયદો સામાન્ય રીતે દરેક પ્રકારના ગુનાહિત વર્તણૂકના અપરાધ મુજબ જવાબદારી નક્કી કરવામાં પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંતને વળગી રહે છે. તે સામાન્ય રીતે જજને દરેક કેસમાં સજા સુધી પહોંચવામાં થોડી નોંધપાત્ર વિવેકબુદ્ધિ આપે છે, સંભવતઃ એવી સજાઓની મંજૂરી આપવા માટે જે અપરાધની વધુ સુક્ષ્મ બાબતોને પ્રતિબિંબિત કરે છે જે દરેક કેસના વિશેષ તથ્યો દ્વારા ઉભી થાય છે. જજો અનિવાર્યપણે પુષ્ટિ કરે છે કે સજા હંમેશા ગુનાને અનુરૂપ હોવી જોઈએ; છતાં વ્યવહારમાં સજાઓ મોટે ભાગે અન્ય બાબતો દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે. કેટલીકવાર ગુનેગારની સુધારાત્મક જરૂરિયાતો સજાને ન્યાયી ઠેરવવા માટે ઓફર કરવામાં આવે છે. કેટલીકવાર તેને પ્રચલનમાંથી બહાર રાખવાની ઇચ્છા, અને કેટલીકવાર તેના ગુનાના દુઃખદ પરિણામો પણ. અનિવાર્યપણે આ બાબતો સજાના આધાર તરીકે ન્યાયી રણભૂમિથી વિચલનનું કારણ બને છે અને દેખીતા અન્યાયના કિસ્સાઓ બનાવે છે જે ગંભીર અને વ્યાપક છે.

૨૬. ગુના અને સજા વચ્ચેનું પ્રમાણ એ સિદ્ધાંતમાં સન્માનિત ધ્યેય છે, અને ભટકતા વિચારો હોવા છતાં, તે સજાના નિર્ધારણમાં મજબૂત પ્રભાવ તરીકે રહે છે. તમામ ગંભીર ગુનાઓને સમાન ગંભીરતા સાથે સજા કરવાની પ્રથા હવે સંસ્કારી સમાજોમાં અજ્ઞાત છે, પરંતુ પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંતમાંથી આવું આમૂલ વિચલન તાજેતરના સમયમાં જ કાયદામાંથી અદૃશ્ય થઈ ગયું છે. અત્યારે પણ એક ગંભીર ઉલ્લંઘન માટે કડક સજાઓ લાદવામાં આવે છે. કોઈપણ ગંભીર ગુનો

માટે મહત્તમ ગંભીરતાની સજા કરતાં ઓછું કંઈપણ સહિષ્ણુતાનું માપદંડ માનવામાં આવે છે જે અવાજબી અને અવિચારી છે. પરંતુ વાસ્તવમાં, તે બાબતોથી તદ્દન અલગ જે સજાને અવાજબી બનાવે છે જ્યારે તે ગુનાના પ્રમાણમાં ન હોય, સમાન અપ્રમાણસર સજાના કેટલાક ખૂબ જ અનિચ્છનીય વ્યવહારિક પરિણામો આવે છે.

૨૭. દરેક કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને યોગ્ય ધ્યાન આપ્યા પછી, ગુના માટે આપવા પાત્ર ન્યાયી અને યોગ્ય સજા નક્કી કરવા માટે, ગુનો જે પરિસ્થિતિઓમાં આચરવામાં આવ્યો છે તે વધારતા અને હળવા કરતા પરિબળો અને પરિસ્થિતિઓને કોર્ટ દ્વારા નિષ્પક્ષ રીતે ખરેખર સુસંગત પરિસ્થિતિઓના આધારે નાજુક રીતે સંતુલિત કરવાના રહેશે. સંતુલનનું આવું કૃત્ય ખરેખર એક મુશ્કેલ કાર્ય છે. ડેનિસ કાઉન્સિલ મેકગૌથા વિરુદ્ધ કેલિફોર્નિયા રાજ્ય: ૪૦૨ યુ.એસ. ૧૮૩: ૨૮ એલ.ડી. ૨ડી ૭૧૧ માં ખૂબ જ યોગ્ય રીતે સંકેત આપવામાં આવ્યો છે કે ભૂલરહિત સ્વરૂપનું કોઈ ફોર્મ્યુલા શક્ય નથી જે ગુનાની ગંભીરતાને અસર કરી શકે તેવી પરિસ્થિતિઓની અનંત વિવિધતામાં ન્યાયી અને યોગ્ય સજા નક્કી કરવા માટે વ્યાજબી માપદંડ પ્રદાન કરી શકે. કોઈપણ ભૂલરહિત ફોર્મ્યુલાની ગેરહાજરીમાં જે ગુનાની ગંભીરતાને ધ્યાનમાં લેવા માટે સુસંગત વિવિધ પરિસ્થિતિઓનું યોગ્ય મૂલ્યાંકન કરવા માટે વાજબી માપદંડ પ્રદાન કરી શકે, દરેક કેસના તથ્યોમાં વિવેકબુદ્ધિપૂર્ણ ચુકાદો એ એકમાત્ર રસ્તો છે જેમાં આવા ચુકાદાને સમાન રીતે અલગ પાડી શકાય છે.

૨૮. જશુભા ભારતસિંહ ગોહિલ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (૧૯૯૪ (૪) એસ.સી.સી. ૩૫૩) માં, આ કોર્ટ દ્વારા એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે મૃત્યુદંડની સજાની બાબતમાં, કોર્ટોએ નવા પડકારોના જવાબો આપવા અને આ પડકારોને પહોંચી વળવા સજા પ્રણાલીને ઘડવી જરૂરી છે. ઉદ્દેશ્ય સમાજનું રક્ષણ કરવાનો અને યોગ્ય સજા લાદીને કાયદાના સ્વીકૃત ઉદ્દેશ્યને પ્રાપ્ત કરવામાં ગુનેગારને અટકાવવાનો હોવો જોઈએ. એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે કોર્ટો સજા પ્રણાલી એવી રીતે ચલાવશે જેથી એવી સજા લાદવામાં આવે જે સમાજની ચેતનાને પ્રતિબિંબિત કરે અને સજાની પ્રક્રિયા જ્યાં સખત હોવી જોઈએ ત્યાં સખત હોવી જોઈએ. ભલે આ સિદ્ધાંતો મૃત્યુદંડની સજા અને આજીવન કેદની પૃષ્ઠભૂમિમાં સૂચવવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ તર્ક એ તમામ કેસોમાં લાગુ પડે છે જ્યાં યોગ્ય સજા એ મુદ્દો હોય છે.

૨૯. સામાજિક વ્યવસ્થા પર તેની અસરને ધ્યાનમાં લીધા વિના સજા લાદવી તે ઘણા કિસ્સાઓમાં વાસ્તવિકતામાં નિરર્થક કવાયત હોઈ શકે છે. ગુનાની સામાજિક અસર, દા.ત. જ્યાં તે મહિલાઓ વિરુદ્ધના ગુનાઓ, ધાડ, અપહરણ, જાહેર નાણાંની ઉચાપત, દેશદ્રોહ અને નૈતિક અધોગતિ અથવા નૈતિક અપરાધ સાથે સંકળાયેલા અન્ય ગુનાઓ કે જે સામાજિક વ્યવસ્થા અને જાહેર હિત પર મોટી અસર કરે છે, તેને નજરઅંદાજ કરી શકાય નહીં અને તે આપોઆપ અનુકરણીય વલણની માંગ કરે છે. આવા ગુનાઓના સંબંધમાં માત્ર સમય વીતી જવાના કારણે નજીવી સજા લાદીને અથવા અતિ સહાનુભૂતિપૂર્વકનું

વલણ અપનાવીને કોઈપણ ઉદાર વલણ લાંબા ગાળે પરિણામની દૃષ્ટિએ પ્રતિકૂળ સાબિત થશે અને સામાજિક હિતની વિરુદ્ધ હશે જેની કાળજી લેવાની અને સજા પ્રણાલીમાં રહેલી સખત અટકાવવાની ક્ષમતા દ્વારા તેને મજબૂત કરવાની જરૂર છે.

૩૦. ધનંજય ચેટર્જી વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય (૧૯૯૪ (૨) એસ.સી.સી. ૨૨૦) માં, આ કોર્ટે અવલોકન કર્યું છે કે આઘાતજનક રીતે મોટી સંખ્યામાં ગુનેગારો સજા વગર છૂટી જાય છે જેનાથી ગુનેગારોને વધુને વધુ પ્રોત્સાહન મળે છે અને અંતે સિસ્ટમની વિશ્વસનીયતા નબળી પડીને ન્યાયને નુકસાન સહન કરવું પડે છે. યોગ્ય સજા લાદવી એ તે રીત છે જેના દ્વારા કોર્ટ ગુનેગાર વિરુદ્ધ ન્યાય માટે સમાજની પોકારનો પ્રતિસાદ આપે છે. ન્યાય માંગ કરે છે કે કોર્ટોએ ગુનાને અનુરૂપ સજા લાદવી જોઈએ જેથી કોર્ટો ગુના પ્રત્યે જાહેર નફરતને પ્રતિબિંબિત કરે. કોર્ટે યોગ્ય સજા લાદવા પર વિચાર કરતી વખતે માત્ર ગુનેગારના અધિકારો જ નહીં પરંતુ ગુનાના ભોગ બનનારના અધિકારો અને સમગ્ર સમાજના અધિકારોને પણ ધ્યાનમાં રાખવા જ જોઈએ.

૩૧. આવો જ અભિપ્રાય રાવજી વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય, (૧૯૯૬ (૨) એસ.સી.સી. ૧૭૫) માં પણ વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે. સદર કેસમાં એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે તે ગુનાનું સ્વરૂપ અને ગંભીરતા છે પરંતુ ગુનેગાર નહીં, જે ફોજદારી ટ્રાયલમાં યોગ્ય સજાની વિચારણા માટે સુસંગત છે. કોર્ટ તેની ફરજમાં નિષ્ફળ જશે જો એવા ગુના માટે યોગ્ય સજા આપવામાં ન આવે જે માત્ર

વ્યક્તિગત ભોગ બનનાર વિરુદ્ધ જ નહીં પરંતુ તે સમાજ વિરુદ્ધ પણ આચરવામાં આવ્યો છે જે સમાજના ગુનેગાર અને ભોગ બનનાર સભ્યો છે. ગુના માટે આપવામાં આવતી સજા અપ્રસ્તુત ન હોવી જોઈએ પરંતુ તે ક્રૂરતા અને નિર્દયતાને અનુરૂપ અને સુસંગત હોવી જોઈએ જેની સાથે ગુનો આચરવામાં આવ્યો છે, ગુનાની વિશાળતા જાહેર નફરતની માંગ કરે છે અને તેણે "ગુનેગાર વિરુદ્ધ ન્યાય માટે સમાજની પોકારનો પ્રતિસાદ" આપવો જોઈએ. જો કોઈપણ ઉશ્કેરણી વિના અત્યંત ઘાતકી રીતે આચરવામાં આવેલા હત્યાના અત્યંત ઘૃણાસ્પદ ગુના માટે મહત્તમ અટકાવતી સજા આપવામાં ન આવે, તો અટકાવતી સજાનો કેસ તેની સુસંગતતા ગુમાવી દેશે.

૩૨. આ પાસાઓ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ મુન્ના ચૌબે [૨૦૦૫ (૨) એસ.સી.સી. ૭૧૨] માં વિગતવાર સમજાવવામાં આવ્યા છે.

૩૩. બચ્ચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય [૧૯૮૦ (૨) એસ.સી.સી. ૬૮૪] માં આ કોર્ટની બંધારણીય બેંચે ફકરા ૧૩૨ માં સ્થિતિનો સારાંશ નીચે મુજબ આપ્યો હતો: (એસ.સી.સી. પાનું ૭૨૯)

"૧૩૨. સારાંશ આપતાં, મૃત્યુદંડ કોઈ પેનોલોજિકલ હેતુ પૂરો પાડે છે કે કેમ તે પ્રશ્ન એક મુશ્કેલ, જટિલ અને અસ્પષ્ટ મુદ્દો છે. તેણે તીવ્ર, ભિન્ન મંતવ્યો જગાડ્યા છે. કલમ ૩૦૨ માં મૃત્યુદંડની વાદગ્રસ્ત જોગવાઈની બંધારણીયતા બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯ અને ૨૧ ના પ્રકાશમાં વ્યાજબીપણાના આધારે ચકાસવાના હેતુ માટે, અમારા માટે નાબૂદીવાદીઓ અને જાળવણીવાદીઓ દ્વારા

રાખવામાં આવેલા આ બે વિરોધાભાસી મંતવ્યોમાંથી કયો સાચો છે તે અંગે એક અથવા બીજી રીતે કોઈ ચોક્કસ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવો જરૂરી નથી. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે તર્ક, જ્ઞાન અને પ્રકાશ ધરાવતી વ્યક્તિઓ આ મુદ્દા પર તેમના અભિપ્રાયમાં તાર્કિક રીતે અને ઊંડાણપૂર્વક વિભાજિત છે તે હકીકત જ, અન્ય બાબતોની સાથે, અરજદારોની એ દલીલને નકારી કાઢવા માટેનું એક ગ્રાઉન્ડ છે કે વાદગ્રસ્ત જોગવાઈમાં મૃત્યુદંડની જાળવણી તર્ક અને હેતુથી તદ્દન વંચિત છે. જો, આનાથી વિપરીત નાબૂદીવાદીઓના મંતવ્ય હોવા છતાં, સમગ્ર વિશ્વમાં સમાજશાસ્ત્રીઓ, ધારાસભ્યો, ન્યાયશાસ્ત્રીઓ, જજો અને વહીવટકર્તાઓ સહિત લોકોનો એક ખૂબ જ મોટો ભાગ હજી પણ સમાજના રક્ષણ માટે મૃત્યુદંડની કિંમત અને આવશ્યકતામાં દ્રઢપણે માને છે, જો ભારતમાં પ્રવર્તમાન ગુનાખોરીની પરિસ્થિતિઓના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, સંસદમાં લોકોના પ્રતિનિધિઓ દ્વારા ચેનલાઇઝડ સમકાલીન જાહેર અભિપ્રાયે વારંવાર છેલ્લા ત્રણ દાયકાઓમાં મૃત્યુદંડના ક્ષેત્રને નાબૂદ કરવા અથવા ખાસ કરીને પ્રતિબંધિત કરવાના તાજેતરમાં કરાયેલા પ્રયાસ સહિતના તમામ પ્રયાસોને નકારી કાઢ્યા છે, જો મૃત્યુદંડ હજી પણ વિશ્વના મોટાભાગના સંસ્કારી દેશોમાં હત્યા અથવા કેટલાક પ્રકારની હત્યા માટે માન્ય કાનૂની મંજૂરી છે, જો ભારતીય બંધારણના ઘડવૈયાઓ સંપૂર્ણપણે વાકેફ હતા – જેમ કે અમે ટૂંક સમયમાં બતાવીશું કે તેઓ હતા – ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડ હેઠળ હત્યા માટે સજા તરીકે મૃત્યુદંડના અસ્તિત્વ વિશે, જો લો કમિશનનો ૩૫ મો અહેવાલ અને પછીના અહેવાલો મૃત્યુદંડની જાળવણી

સૂચવે છે, અને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડના સુધારાની ભલામણ કરે છે અને તે કોડમાં નવી કલમો ૨૩૫(૨) અને ૩૫૪(૩) દાખલ કરવાની ભલામણ કરે છે જે હત્યા અને અન્ય મૃત્યુદંડના ગુનાઓ માટે દોષસિદ્ધિ પર સજા પૂર્વેની સુનાવણી અને સજાની પ્રક્રિયા પ્રદાન કરે છે તે સંસદ સમક્ષ હતા અને સંભવતઃ તેના દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા હતા જ્યારે ૧૯૭૨–૭૩ માં તેણે ૧૮૯૮ ના કોડના સુધારા હાથ ધર્યા અને તેને ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ દ્વારા બદલ્યો, તો એવું માનવું શક્ય નથી કે પેનલ કોડની કલમ ૩૦૨ માં હત્યા માટે વૈકલ્પિક સજા તરીકે મૃત્યુદંડની જોગવાઈ અવાજબી છે અને જાહેર હિતમાં નથી. તેથી, અમે એવો નિષ્કર્ષ કાઢીશું કે કલમ ૩૦૨ માં વાદગ્રસ્ત જોગવાઈ અનુચ્છેદ ૧૯ ના પત્ર કે ઈથોસ બંનેમાંથી કોઈનું ઉલ્લંઘન કરતી નથી."

૩૪. તેવી જ રીતે, મચ્છી સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય [૧૯૮૩ (૩) એસ.સી.સી. ૪૭૦] માં ફકરા ૩૮ માં સ્થિતિનો સારાંશ નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યો હતો: (એસ.સી.સી. પાનું ૪૮૯)

"૩૮. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં બચ્ચન સિંઘના કેસમાં (ઉપર મુજબ) સૂચવેલી માર્ગદર્શિકા મેળવવી પડશે અને દરેક વ્યક્તિગત કેસના તથ્યો પર લાગુ કરવી પડશે જ્યાં મૃત્યુદંડની સજા લાદવાનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે. બચ્ચન સિંઘના કેસમાંથી (ઉપર મુજબ) નીચેની દરખાસ્તો બહાર આવે છે:

(૧) અત્યંત અપરાધના અતિ ગંભીર કેસો સિવાય મૃત્યુદંડની અતિશય સજા લાદવાની જરૂર નથી.

(૨) મૃત્યુદંડની સજા પસંદ કરતા પહેલા 'ગુના' ની પરિસ્થિતિઓની સાથે 'ગુનેગાર' ની પરિસ્થિતિઓને પણ ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી છે.

(૩) આજીવન કેદ એ નિયમ છે અને મૃત્યુદંડની સજા એ અપવાદ છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો મૃત્યુદંડની સજા ત્યારે જ લાદવી જોઈએ જ્યારે ગુનાની સુસંગત પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતા આજીવન કેદ તદ્દન અપૂરતી સજા જણાતી હોય, અને જો, અને માત્ર જો, ગુનાના સ્વરૂપ અને પરિસ્થિતિઓ અને તમામ સુસંગત પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતા આજીવન કેદની સજા લાદવાનો વિકલ્પ અંતરાત્માપૂર્વક વાપરી શકાય તેમ ન હોય.

(૪) વધારતી અને હળવી કરતી પરિસ્થિતિઓનું એક બેલેન્સ શીટ તૈયાર કરવું પડશે અને તેમ કરતી વખતે હળવી કરતી પરિસ્થિતિઓને પૂરતું વજન આપવું પડશે અને વિકલ્પનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તે પહેલાં વધારતી અને હળવી કરતી પરિસ્થિતિઓ વચ્ચે ન્યાયી સંતુલન જાળવવું પડશે."

૩૫. આ સ્થિતિ દેવેન્દર પાલ સિંઘ વિરુદ્ધ દિલ્હી રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર રાજ્ય [૨૦૦૨ (૫) એસ.સી.સી. ૨૩૪] માં ફરીથી પુનરાવર્તિત કરવામાં આવી હતી: (એસ.સી.સી. પાનું ૨૭૧, પેરા ૫૮)

"૫૮. બચ્ચન સિંઘના કેસમાંથી (ઉપર મુજબ) અને મચ્છી સિંઘના કેસમાંથી (ઉપર મુજબ) મેળવેલો સિદ્ધાંત એ છે કે જ્યારે સમુદાયની સામૂહિક ચેતનાને એટલો આઘાત લાગે છે, કે તે ન્યાયિક સત્તા કેન્દ્રના ધારકો પાસેથી મૃત્યુદંડ જાળવી રાખવાની ઈચ્છા અથવા અન્યથા સંબંધિત તેમના વ્યક્તિગત

અભિપ્રાયને ધ્યાનમાં લીધા વિના મૃત્યુદંડ લાદવાની અપેક્ષા રાખશે, ત્યારે તે આપી શકાય છે. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

સમુદાય નીચેની પરિસ્થિતિઓમાં આવી લાગણી ધરાવી શકે છે:

(૧) જ્યારે હત્યા અત્યંત ઘાતકી, વિચિત્ર, શેતાની, ઘૃણાસ્પદ અથવા કાયરતાપૂર્ણ રીતે આચરવામાં આવી હોય જેથી સમુદાયમાં તીવ્ર અને ભારે આક્રોશ જાગે.

(૨) જ્યારે હત્યા એવા હેતુ માટે આચરવામાં આવી હોય જે સંપૂર્ણ અધોગતિ અને ક્ષુદ્રતા દર્શાવે છે; દા.ત. પૈસા કે ઈનામ માટે ભાડૂતી હત્યારા દ્વારા હત્યા; અથવા વ્યક્તિના લાભ માટે ઠંડા કલેજે હત્યા જેના સંદર્ભમાં હત્યારો પ્રભુત્વ ધરાવતી સ્થિતિમાં અથવા વિશ્વાસની સ્થિતિમાં હોય; અથવા માતૃભૂમિના દ્રોહના માર્ગમાં હત્યા આચરવામાં આવી હોય.

(૩) જ્યારે અનુસૂચિત જાતિ અથવા લઘુમતી સમુદાય વગેરેના સભ્યની હત્યા વ્યક્તિગત કારણોસર નહીં પરંતુ સામાજિક ક્રોધ જગાડે તેવી પરિસ્થિતિઓમાં આચરવામાં આવી હોય; અથવા 'વધૂ દહન' અથવા 'દહેજ મૃત્યુ' ના કિસ્સાઓમાં અથવા ફરીથી દહેજ પડાવવા ખાતર પુનઃલગ્ન કરવા માટે અથવા મોહના કારણે અન્ય મહિલા સાથે લગ્ન કરવા માટે હત્યા આચરવામાં આવી હોય.

(૪) જ્યારે ગુનો પ્રમાણમાં ઘણો મોટો હોય. ઉદાહરણ તરીકે જ્યારે સામૂહિક હત્યાઓ, જેમ કે પરિવારના તમામ અથવા લગભગ તમામ સભ્યોની

અથવા કોઈ ચોક્કસ જ્ઞાતિ, સમુદાય અથવા વિસ્તારના મોટી સંખ્યામાં લોકોની હત્યાઓ આચરવામાં આવી હોય.

(૫) જ્યારે હત્યાનો ભોગ બનનાર નિર્દોષ બાળક, અથવા લાચાર મહિલા અથવા વૃદ્ધ કે અશક્ત વ્યક્તિ હોય અથવા એવી વ્યક્તિ હોય જેના સંદર્ભમાં હત્યારો પ્રભુત્વ ધરાવતી સ્થિતિમાં હોય, અથવા સામાન્ય રીતે સમુદાય દ્વારા પ્રેમ અને આદર મેળવતી જાહેર વ્યક્તિ હોય."

૩૬. જો ઉપરોક્ત દરખાસ્તોના પ્રકાશમાં તમામ પરિસ્થિતિઓનો એકંદરે વૈશ્વિક દૃષ્ટિકોણ લેતાં અને વિરલથી અતિ વિરલ કેસોની કસોટીના ભાગરૂપે પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોના જવાબોને ધ્યાનમાં લેતાં, કેસની પરિસ્થિતિઓ એવી હોય કે મૃત્યુદંડની સજા જરૂરી બને, તો કોર્ટ તેમ કરવા આગળ વધશે.

૩૭. ઉપર નોંધેલા નિર્ણયોમાંથી જે સાર નીકળે છે તે એ છે કે મૃત્યુદંડની અતિશય સજા આપવી કે કેમ તે પ્રશ્ન નક્કી કરતી વખતે, વધારતી અને હળવી કરતી પરિસ્થિતિઓનું એક બેલેન્સ શીટ તૈયાર કરવું પડશે.

૩૮. પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના કેસમાં મૃત્યુદંડ ન આપવો જોઈએ તેવી દલીલ કોઈપણ તર્ક વિનાની છે. જો પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા આરોપીનો ગુનો સાબિત કરવામાં અકાટ્ય સ્વરૂપના જણાય, તો તે દોષસિદ્ધિનો પાયો બને છે. મૃત્યુદંડની સજા આપતી વખતે આ કોર્ટે વિવિધ કેસોમાં અવલોકન કર્યું છે તેમ સજાના પ્રશ્ન સાથે તેને કોઈ લેવાદેવા નથી. હળવી કરતી પરિસ્થિતિઓ અને વધારતી પરિસ્થિતિઓને સંતુલિત કરવી પડશે. આવી પરિસ્થિતિઓના બેલેન્સ

શીટમાં, કેસ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત છે તે હકીકતની કોઈ ભૂમિકા નથી. વાસ્તવમાં મોટાભાગના કેસોમાં જ્યાં બળાત્કાર અને હત્યા અને તેવા ગુનાઓ માટે મૃત્યુદંડની સજા આપવામાં આવે છે, ત્યાં વ્યવહારિક રીતે કોઈ પ્રત્યક્ષ સાક્ષી હોવાની કોઈ અવકાશ હોતી નથી. તેઓ જાહેર જનતાની નજરમાં આચરવામાં આવતા નથી. પરંતુ આવી બાબતોમાં વસ્તુઓના સ્વરૂપ પ્રમાણે જ, ઉપલબ્ધ પુરાવા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા હોય છે. જો સદર પુરાવા દોષસિદ્ધિ નોંધવાના હેતુ માટે વિશ્વસનીય, સુસંગત અને ભરોસાપાત્ર જણાયા હોય, તો તે પુરાવાને હળવી કરનારી પરિસ્થિતિ તરીકે ગણવા તે અપ્રસ્તુત પાસાને ધ્યાનમાં લેવા સમાન ગણાશે. અપીલકર્તાના વિદ્વાન કાઉન્સેલની એ દલીલ કે દોષસિદ્ધિ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત છે અને તેથી, મૃત્યુદંડની સજા આપવી જોઈએ નહીં તે સ્પષ્ટપણે અટકાવી શકાય તેમ નથી.

૩૯. હાલનો કેસ વિરલથી અતિ વિરલ શ્રેણીમાં આવે છે. પ્રકાશિત કરવામાં આવેલી પરિસ્થિતિઓ આરોપીના અધમ કૃત્યો સ્થાપિત કરે છે અને તે માત્ર એક જ સજા એટલે કે મૃત્યુદંડની સજાની માંગ કરે છે.

૪૦. કોઈપણ દ્રષ્ટિકોણથી જોતાં મૃત્યુદંડની સજાને બહાલ રાખતો હાઇકોર્ટનો ચુકાદો કોઈ હસ્તક્ષેપ ઇચ્છતો નથી. અપીલ નિષ્ફળ જાય છે અને નકારી કાઢવામાં આવે છે.

ગાંગુલી, ન્યાયમૂર્તિ ૧. મેં મારા આદરણીય વિદ્વાન ડો. ન્યાયમૂર્તિ પસાયત દ્વારા તૈયાર કરાયેલ ચુકાદો વાંચ્યો છે, પરંતુ હું તેમની લોર્ડશીપ દ્વારા

પહોંચેલા નિષ્કર્ષો સાથે સંપૂર્ણપણે સંમત થઈ શક્યો નથી. મારે એ કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂર છે કે તેમની લોર્ડશીપ પ્રત્યેના ભારે આદર સાથે જ હું સજા પર ભિન્ન અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવાનું સાહસ કરું છું અને જજ તરીકે તેમ કરવું હું મારી પવિત્ર ફરજ માનું છું. મારા મતે આ કેસમાં અપીલકર્તા પર મૃત્યુદંડ લાદી શકાય નહીં.

૨. તેમની લોર્ડશીપના ચુકાદા પરથી જણાય છે કે અપીલકર્તા વિરુદ્ધનો કેસ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત છે. તે પરિસ્થિતિઓ વિદ્વાન હાઈકોર્ટ દ્વારા નોંધવામાં આવી છે અને ચુકાદામાં તેમની લોર્ડશીપ દ્વારા તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. બાર પરિસ્થિતિઓ નોંધવામાં આવી છે અને તે નીચે મુજબ છે:-

૧. પ્રથમ પરિસ્થિતિ એ છે કે મૃતક પર બળાત્કાર ગુજારવામાં આવ્યો હતો અને તેણીનું માનવવધને કારણે મૃત્યુ થયું હતું.

૨. બીજી પરિસ્થિતિ એ છે કે મૃતક ભોગ બનનાર જેની ઉંમર આશરે ૧૦ વર્ષની હતી તે સુરત શહેરના રાંદેર રોડ પર આવેલા સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટના ફ્લેટ નંબર એ/૨ માં તેના માતા-પિતા સાથે રહેતી હતી.

૩. ત્રીજી પરિસ્થિતિ એ છે કે અપીલકર્તા લાંબા સમયથી ચોકીદાર તરીકે નોકરી કરતો હતો અને તે સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટ, સુરતની સામે આવેલા હેપ્પી હોમ એપાર્ટમેન્ટ્સના ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર પર આવેલા એક રૂમમાં તેના પરિવાર સાથે રહેતો હતો.

૪. ચોતી પરિસ્થિતિ એ છે કે આરોપી અપીલકર્તાએ ભોગ બનનારનો વિશ્વાસ જીતી લીધો હતો જેના પરિણામે ભોગ બનનારે અપીલકર્તા પર વિશ્વાસ મૂક્યો હતો.

૫. પાંચમી પરિસ્થિતિ જે સાબિંત કરવાનો પ્રયાસ કરવામા આવ્યો છે તે એ છે કે તારીખ ૧૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ રાત્રે ૮.૪૫ અને ૯.૦૦ વાગ્યાની વચ્ચે અપીલકર્તાને છેલ્લીવાર સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટમાં મૃતક સાથે બેડમિન્ટન રમતા જોવામાં આવ્યો હતો.

૬. છઠ્ઠી પરિસ્થિતિ જે સાબિંત કરવાનો પ્રયાસ કરવામા આવ્યો છે તે એ છે કે તારીખ ૧૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ રાત્રે આશરે ૧૦.૩૦ વાગ્યે ભોગ બનનારના માતા–પિતા ઘરે પરત ફર્યા અને જોયું કે મૃતક ગુમ હતી.

૭. સાતમી પરિસ્થિતિ જેનો ફરિયાદપક્ષ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે એ છે કે તારીખ ૧૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ રાત્રે ૯.૦૦ થી ૯.૩૦ વાગ્યાની વચ્ચે વિષ્ણુભાઈ બહાદુર (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪) એ અપીલકર્તાને ભોગ બનનારને અડાજણ પાટિયા, સુરત પાસે પોતાની સાઇકલ પર લઈ જતા જોયો હતો.

૮. આઠમી પરિસ્થિતિ એ છે કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪ એ શંકરભાઈ (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૬) અને અન્ય લોકો સમક્ષ ખુલાસો કર્યો હતો કે તેણે અપીલકર્તાને મૃતક સાથે સાઇકલ પર જકાત નાકા તરફ જતા જોયો છે, ત્યારબાદ શોધ કરવામાં આવી હતી અને અપીલકર્તા ગુમ જણાયો હતો.

૯. આગામી પરિસ્થિતિ જેનો ફરિયાદપક્ષ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે એ છે કે તારીખ ૧૯ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ની સવારે સાક્ષી ચંદ્રવદન જે ઘરે જઈ રહ્યો હતો તેણે આરોપીને ભુલકા ભવન સ્કૂલ પાસે ખુલ્લી જગ્યામાં બેઠેલો જોયો હતો અને તે અપીલકર્તા પાસે ગયો હતો અને પૂછપરછ કરતાં અપીલકર્તાએ તે સમયે તેની સમક્ષ ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત કરી હતી.

૧૦. અન્ય પરિસ્થિતિ જે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા સાબિંત કરવાનો પ્રયાસ કરવામા આવ્યો છે તે એ છે કે ફરિયાદી નરેશભાઈ દ્વારા જાણ કરાયા પછી સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટ ખાતે પોલીસના આગમન પર અપીલકર્તાએ ઘટનાનું સ્થળ બતાવ્યું હતું જ્યાં મૃતકની લાશ પડી હતી.

૧૧. આગામી પરિસ્થિતિ એ છે કે આરોપી અપીલકર્તાની વિનંતી પર તેની સાઇકલ અને મૃતકની સ્કૂલ બેગ રિકવર કરવામાં આવી હતી અને સ્કૂલ બેગમાંથી મૃતકની ઝાંઝર અને કાનની બુટ્ટીઓ મળી આવી હતી.

૧૨. આરોપીના ટી–શર્ટમાંથી માનવ લોહી મળી આવ્યું હતું અને અપીલકર્તા દ્વારા કોઈ ખુલાસો આપવામાં આવ્યો ન હતો કે તેના ટી–શર્ટ પર માનવ લોહી કેવી રીતે મળી આવ્યું.

૩. તે પરિસ્થિતિઓમાંથી પસાર થતાં, મારા મતે, પ્રથમ ત્રણ પરિસ્થિતિઓ, પોતાનામાં, અપીલકર્તા પર કોઈ ગુનો સાબિત કરતી નથી. અન્ય પરિસ્થિતિઓ સાથે મળીને તેઓ સુસંગત હોઈ શકે છે. જો કે ૪ થી, ૫ મી, ૭ મી, ૮ મી, ૯ મી, ૧૦ મી, ૧૧ મી અને ૧૨ મી પરિસ્થિતિઓને અપીલકર્તાનો

ગુનો સાબિત કરવા માટે અને પછી આ કોર્ટ દ્વારા મૃત્યુદંડની સજા લાદવા માટે બચ્ચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય – એ.આઇ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૮૯૮ માં બહુમતી ચુકાદા દ્વારા ઘડવામાં આવેલા સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ કેસને વિરલથી અતિ વિરલ કેસોની અંદર લાવવા માટે તેમની લોર્ડશીપ દ્વારા સુસંગત ગણવામાં આવી હોઈ શકે છે.

૪. અપીલકર્તા પર મૃત્યુદંડની સજા લાદવાના પ્રશ્ન પર હું તેમની લોર્ડશીપ સાથે અસંમત હોવાથી, હું તેમાંથી કેટલીક પરિસ્થિતિઓ તરફ દોરી જતા પુરાવાઓ પર વિચાર કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂકું છું.

૫. ચોથી પરિસ્થિતિ સાબિત કરવા માટે, ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી કૈલાશબેનની તપાસ કરી, જે મૃતકની માતા છે. કૈલાશબેને જુબાની આપી કે જ્યારે રિક્ષાવાળો છોકરીને શાળાએ લઈ જવા માટે ન આવી શકતો ત્યારે અપીલકર્તા મૃતકને પોતાની સાઇકલ પર શાળાએ લઈ જતો અને શાળાએ છોડી આવતો હતો. આ જ સંસ્કરણ અન્ય સાક્ષી, ચંદ્રવદન નગીન ભાઈ પટેલ (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૪) દ્વારા આપવામાં આવ્યું છે. હાઇકોર્ટે એ પણ નોંધ્યું છે કે અપીલકર્તાએ તેના લેખિત નિવેદનમાં જણાવ્યું હતું કે મૃતક ક્યારેક ક્યારેક તેની પુત્રી સાથે રમતી અને તેના રૂમમાં આવતી અને તેણે મૃતક સાથે ક્યારેય દુર્વ્યવહાર કર્યો ન હતો. પુરાવાના આ ટુકડાઓ અપીલકર્તા પર કોઈ ગુનો સાબિત કરે છે તેમ કહી શકાય નહીં. જો કે, હાઇકોર્ટે પુરાવાના આ ટુકડાઓના મૂલ્યાંકન પર એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યું કે ફરિયાદપક્ષે સાબિત કર્યું છે કે અપીલકર્તાએ ભોગ બનનારને તેની

સાથે આવવા માટે ફોસલાવી હતી અને અપીલકર્તા તારીખ ૧૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ ભોગ બનનારને સાઇકલ પર લઈ ગયો હતો તે હકીકત "સંભવિત અને સ્વીકાર્ય" બને છે.

૬. તેથી, ૪ થી પરિસ્થિતિ પર હાઇકોર્ટના નિષ્કર્ષ બહુ ચોક્કસ નથી. હાઇકોર્ટે પોતે ૪ થી પરિસ્થિતિના સંબંધમાં તેના નિષ્કર્ષને 'સંભવિત' ગણાવ્યો છે. હાઇકોર્ટ જેને 'સંભવિત' માને છે તેવી પરિસ્થિતિઓમાંથી એકને ધ્યાનમાં લઈને મૃત્યુદંડની સજા લાદવી તે, મારા મતે, કોઈપણ તર્કની અવજ્ઞા સમાન છે જે કેસને 'વિરલથી અતિ વિરલ કેસો' ની શ્રેણીમાં લાવે છે.

૭. ૫ મી પરિસ્થિતિ સાબિત કરવામાં, ફરિયાદપક્ષે બાળ સાક્ષી, એટલે કે દર્શનાબેનના પુરાવા પર ભારે આધાર રાખ્યો હતો. જ્યારે તેણીએ ૨૦૦૪ માં કોર્ટ સમક્ષ જુબાની આપી ત્યારે તેણી ૧૭ વર્ષની હતી. આ ઘટના ૧૯૯૯ માં બની હતી અને તે સમયે તેણીની ઉંમર ૧૨ વર્ષની હોવી જોઈએ.

૮. સરતપાસમાં, તેણીએ જણાવ્યું કે તેણી રાત્રે ૮ થી ૮:૩૦ વાગ્યાની વચ્ચે સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટ્સમાં ગઈ હતી, તેણી અને મૃતક બેડમિન્ટન રમી રહ્યા હતા. તે સમયે, એક જયંતિ દાદા એસટીડી દુકાન પાસે બેઠા હતા. જો કે, જયંતિ દાદાના પુરાવા ઉપલબ્ધ નથી ભલે સાક્ષીએ કહ્યું કે જ્યારે તેણી મૃતકના ઘરમાં રાત્રિભોજન માટે ગઈ ત્યારે જયંતિ દાદા મૃતક સાથે બેડમિન્ટન રમી રહ્યા હતા. રાત્રિભોજન પછી, સાક્ષી પાછી આવી અને ફરીથી મૃતક સાથે રમવાનું શરૂ કર્યું. પછી, તેના પિતા આવ્યા અને તેને ઘરે લઈ ગયા. આ તબક્કે, તેણીના

સરતપાસના પુરાવા છે કે "ત્યારબાદ ખુશ્બુ (મૃતક), અપીલકર્તા સાથે બેડમિન્ટન રમી રહી હતી". તેણીના પુરાવા મુજબ, તેઓ રાત્રે આશરે ૯ વાગ્યે બેડમિન્ટન રમી રહ્યા હતા.

૯. બાળ સાક્ષીના પુરાવાના મૂલ્યાંકન માટે, આ કોર્ટે અમુક સિદ્ધાંતો વિકસાવ્યા છે અને તેના કેટલાક ચુકાદાઓમાં આ કોર્ટે વ્હીલર વિરુદ્ધ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ – ૧૫૯ યુ.એસ. ૫૨૩ (૧૮૯૫) માં ન્યાયમૂર્તિ બ્રુઅર દ્વારા ઘડવામાં આવેલી દરખાસ્ત પર આધાર રાખ્યો છે.

૧૦. ન્યાયમૂર્તિ બ્રુઅરે અભિપ્રાય આપ્યો કે બાળ સાક્ષીના પુરાવા આપોઆપ નકારી શકાય નહીં પરંતુ પ્રુડન્સનો નિયમ માંગ કરે છે કે તેની નજીકથી ચકાસણી થવી જોઈએ. જો નજીકની ચકાસણી પર, કોર્ટ તેને વિશ્વસનીય માણે, તો તેના આધારે દોષસિદ્ધિ પણ થઈ શકે છે.

૧૧. વ્હીલર (ઉપર મુજબ) માં નિર્ધારિત આ સિદ્ધાંત આ કોર્ટ દ્વારા રતનસિંહ દલસુખભાઈ નાયક વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય – (૨૦૦૪) ૧ એસ.સી.સી. ૬૪, પાના ૬૭ પર અને નિવૃત્તિ પાંડુરંગ કોકાટે અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૦૮) ૧૨ એસ.સી.સી. ૫૬૫, પાના ૫૬૭ પર પણ સ્વીકારવામાં આવ્યો છે.

૧૨. તેનાથી પણ પહેલાં, આ કોર્ટે દત્તુ રામરાવ સાખરે અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય – (૧૯૯૭) ૫ એસ.સી.સી. ૭૪૧ માં ઠેરવ્યું હતું કે પ્રેક્ટિસનો એવો કોઈ નિયમ નથી કે બાળ સાક્ષીના પુરાવા પર દોષસિદ્ધિનો આધાર રાખવા

માટે સમર્થનની જરૂર હોય જ. જો કે, પ્રુડન્સના નિયમ તરીકે, કોર્ટ આગ્રહ રાખે છે કે અન્ય નિર્ભર પુરાવાઓમાંથી સમર્થન મેળવવું ઇચ્છનીય છે (જુઓ પાનું ૩૪૩).

૧૩. સૂર્યનારાયણ વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય – (૨૦૦૧) ૯ એસ.સી.સી. ૧૨૯ માં, આ કોર્ટે ઠેરવ્યું કે બાળ સાક્ષીની જુબાનીનું સમર્થન એ નિયમ નથી પરંતુ સાવચેતી અને પ્રુડન્સનું માપદંડ છે (જુઓ પાનું ૧૩૩).

૧૪. આ કેસમાં, અલબત્ત, શંકરભાઈ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિવેદનમાંથી બાળ સાક્ષીના પુરાવાને થોડું સમર્થન મળે છે, જેમણે ઉલ્લેખ કર્યો હતો કે, આરોપી મૃતક સાથે બેડમિન્ટન રમી રહ્યો હતો. જ્યાં સુધી ૫ મી પરિસ્થિતિનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી અપીલકર્તાનો ગુનો સપાટી પર આવ્યો ન હતો.

૧૫. જ્યાં સુધી ૬ ઠ્ઠી પરિસ્થિતિનો સંબંધ છે, તે એ છે કે મૃતક તારીખ ૧૭.૧૨.૧૯૯૯ ના રોજ રાત્રે આશરે ૧૦.૩૦ વાગ્યે જ્યારે તેના માતા–પિતા ઘરે પરત ફર્યા ત્યારે ગુમ જોવા મળી હતી. આ પણ અપીલકર્તાના કોઈ ગુનાનો સંકેત આપતું નથી.

૧૬. ૭ મી અને ૮ મી પરિસ્થિતિઓ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે અને આ સંબંધમાં, અપીલકર્તા પર ગુનો સાબિત કરવા માટે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪ ના પુરાવા ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪ એ તેમની સરતપાસમાં જણાવ્યું હતું કે તેમણે અપીલકર્તાને રાત્રે ૯.૦૦ થી ૯.૩૦ વાગ્યાની વચ્ચે

સાઈકલ પર મૃતકને લઈ જતા જોયો હતો. સદર સાક્ષી અડાજણ પાટિયા ચાર રસ્તા પાસે લારીમાં ચાઈનીઝ ફૂડ વેચવાનો વ્યવસાય કરતો હતો. પરંતુ તેની ઉલટતપાસમાં તેણે કહ્યું છે કે "ઘટનાની તારીખે રાત્રે આશરે ૮.૦૦ વાગ્યે મેં રમેશને ખુશ્બુ સાથે જોયો હતો, જે મારી લારીની સામે અડાજણ પાટિયા ચાર રસ્તા રોડ પર ખુશ્બુની પાછળ સાઈકલ પર બેસીને જઈ રહ્યો હતો".

૧૭. આ એક મહત્વપૂર્ણ વિસંગતતા છે. શંકરભાઈ દ્વારા સમર્થિત બાળ સાક્ષીના પુરાવા એ છે કે, મૃતક રાત્રે આશરે ૯.૦૦ વાગ્યા સુધી બેડમિન્ટન રમતી હતી. મૃતક પહેલા બાળ સાક્ષી સાથે રમતી હતી, પછી જયંતિ દાદા સાથે અને પછી ફરીથી બાળ સાક્ષી સાથે અને અંતે અપીલકર્તા સાથે જ્યારે બાળ સાક્ષી તેના પિતા સાથે તેમના ઘર માટે એપાર્ટમેન્ટમાંથી નીકળી ગઈ હતી. તેથી, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪ ના પુરાવા, જે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા 'છેલ્લે જોયાની' થિયરી સાબિત કરવા માટે રજૂ કરવામાં આવ્યા છે તે એ છે કે રાત્રે ૮.૦૦ વાગ્યે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪ એ અપીલકર્તા અને ભોગ બનનારને તેની ચાઈનીઝ ફૂડની લારી સામેથી સાઈકલ પર જતા જોયા હતા.

૧૮. તે કિસ્સામાં, મૃતક અને અપીલકર્તા રાત્રે ૮ વાગ્યા પહેલા એપાર્ટમેન્ટમાંથી નીકળી ગયા હોવા જોઈએ. આમ શંકરભાઈ દ્વારા સમર્થિત બાળ સાક્ષીના પુરાવા અને 'છેલ્લે જોયાના' પ્રશ્ન પર ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪ ના પુરાવા વચ્ચે સમય અંગે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ વિસંગતતા છે. ફરિયાદપક્ષે આ 'છેલ્લે જોયાની' થિયરી ૫ મી અને ૭ મી પરિસ્થિતિઓના આધારે સાબિત

કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. આ વિસંગતતા કાં તો હાઈકોર્ટ દ્વારા અથવા તેમની લોર્ડશીપના ચુકાદામાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવી નથી.

૧૯. આગળ, ૮ મી પરિસ્થિતિ, જે તેમની લોર્ડશીપના ચુકાદામાં નોંધવામાં આવી છે તે એ છે કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪ એ શંકરભાઈ (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૬) સમક્ષ ખુલાસો કર્યો હતો કે તેણે અપીલકર્તાને મૃતક સાથે સાઇકલ પર જકાત નાકા તરફ જતા જોયો છે, ત્યારબાદ શોધ કરવામાં આવી હતી અને અપીલકર્તા ગુમ જણાયો હતો. વિષ્ણુભાઈ બહાદુર (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪) ના પુરાવા પરથી જણાય છે કે ઘટનાની તારીખે એટલે કે ૧૭.૧૨.૧૯૯૯ ના રોજ, તેણે અપીલકર્તાને મૃતક સાથે સાઇકલ પર જતા જોયો અને તેણે અપીલકર્તાને રોકાવા માટે બૂમ પાડી, અપીલકર્તાએ સાઇકલ રોકી નહીં અને જકાત નાકા તરફ જઈ રહ્યો હતો. ત્યારબાદ તેની સરતપાસના પુરાવા છે કે તેણે રાત્રે આશરે ૧૧.૦૦ વાગ્યે લારી બંધ કરી દીધી અને પોતાના ઘરે જઈને સૂઈ ગયો. તારીખ ૧૭.૧૨.૧૯૯૯ ના રોજ વિષ્ણુભાઈ બહાદુર (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪) શંકરભાઈ (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૬) ને મળ્યા ન હતા. બીજા દિવસે એટલે કે તારીખ ૧૮.૧૨.૧૯૯૯ ના રોજ બપોરે આશરે ૧.૦૦ થી ૧.૩૦ વાગ્યે, વિષ્ણુભાઈ બહાદુર (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪) પોતાના ઘરે ચાઈનીઝ ફૂડ બનાવ્યા પછી સાનુદીપ એપાર્ટમેન્ટ ગયા અને શંકરભાઈ (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૬) ને મળ્યા. જ્યારે તે તે એપાર્ટમેન્ટમાં ગયા, ત્યારે તેમણે ત્યાં ભીડ જોઈ. પછી તેમના પુરાવા છે, "મેં શંકરભાઈને પૂછ્યું, શું

થયું છે. જવાબમાં, શંકરભાઈએ મને કહ્યું કે ખુશ્બુ ગઈકાલ રાતથી ગુમ છે. તે સમયે મેં શંકરભાઈને માહિતી આપી કે ગઈકાલે સાંજે મેં રમેશને જોયો હતો, જે ખુશ્બુ સાથે સાઈકલ પર જઈ રહ્યો હતો. પોલીસે તેની પૂછપરછ કરી હતી."

૨૦. ઉપરોક્ત પુરાવાઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે વિષ્ણુભાઈ બહાદુર (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪) શંકરભાઈ (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૬) ને બીજા દિવસે એટલે કે તારીખ ૧૮.૧૨.૧૯૯૯ ના રોજ ખૂબ મોડા અને મધ્ય દિવસ પછી મળ્યા હતા અને ત્યારબાદ તેમણે શંકરભાઈને અપીલકર્તા મૃતક સાથે સાઈકલ પર જઈ રહ્યો હોવાની ઘટના વિશે માહિતી આપી હતી. તેથી ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪ દ્વારા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૬ ને તારીખ ૧૭.૧૨.૧૯૯૯ ના રોજ અપીલકર્તા અને મૃતક સાથે સાઈકલ પર જકાત નાકા તરફ જતા જોયા હોવાની માહિતી તારીખ ૧૮.૧૨.૧૯૯૯ ના રોજ બપોરે ૧.૦૦ થી ૧.૩૦ વાગ્યા પહેલા આપવામાં આવી ન હતી.

૨૧. ૯ મી પરિસ્થિતિ જે અપીલકર્તા દ્વારા ચંદ્રવદન (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૪) સમક્ષ ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત દાખલ કરે છે તે ઘટનાઓનો એક અલગ ક્રમ દર્શાવે છે. ચંદ્રવદન (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૪) ના પુરાવા એ છે કે ૧૭.૧૨.૧૯૯૯ ની રાત્રે, નરેશભાઈ અને કૈલાશબેન, મૃતકના માતા-પિતા, મૃતકની શોધ કરવા માટે તેમના ઘરે આવ્યા હતા. પછી ચંદ્રવદન તેમની સાથે મૃતકની શોધ કરવા ગયા અને નરેશભાઈના સ્થળે રોકાયા અને પછી તે તેમની સાસુના ઘરે ગયા, જ્યાં તે આખી રાત રોકાયા અને પછી નાહવા માટે તેમના ઘરે

જવા નીકળ્યા જે દેખીતી રીતે બીજો દિવસ એટલે કે ૧૮.૧૨.૧૯૯૯ છે. જ્યારે તે મોટરસાઇકલ પર પોતાના ઘરે જઈ રહ્યા હતા, ત્યારે તેમણે આરોપીને ભુલકા ભવન સ્કૂલની પાછળ ખુલ્લા પ્લોટમાં બેઠેલો જોયો. તે અપીલકર્તા પાસે ગયા અને તેને ખુશ્બુ વિશે પૂછ્યું અને પછી અપીલકર્તાએ ખુશ્બુ પર કથિત રીતે બળાત્કાર ગુજારવા અને તેની હત્યા કરવા અંગેનું તેનું કબૂલાતનું નિવેદન આપ્યું. ચંદ્રવદન (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૪) પછી અપીલકર્તાને "નરેશભાઈના ઘરે" લઈ ગયા જ્યાં નરેશભાઈ અને અન્ય લોકોએ અપીલકર્તાની પૂછપરછ કરી અને તેમની સમક્ષ અપીલકર્તાએ સમાન કબૂલાતનું નિવેદન આપ્યું હોવાનો આક્ષેપ છે. પછી નરેશભાઈએ 'પોલીસ સ્ટેશન ફોન કર્યો' અને 'પોલીસને જાણ કરી'. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૪ એ એમ પણ જુબાની આપી, 'પોલીસ આવે તે પહેલાં, હું નરેશભાઈનું ઘર છોડીને નાહવા માટે મારા ઘરે ગયો' આ ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૪ ની સરતપાસના પુરાવા છે. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૪ ના ઉપરોક્ત પુરાવાઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તેઓ બીજા દિવસે સવારે અપીલકર્તાને મૃતકના પિતા પાસે લઈ ગયા હતા અને તેઓ નાહવા માટે પોતાના ઘરે જઈ શકે તે પહેલાં પોલીસને તરત જ જાણ કરવામાં આવી હતી.

૨૨. મારા મતે આ ઘટનાઓના ક્રમમાં મુખ્ય વિસંગતતાઓ દર્શાવે છે, જે ૭ મી, ૮ મી અને ૯ મી પરિસ્થિતિઓનો મુખ્ય ભાગ બનાવે છે અને અપીલકર્તા પર ગુનો સાબિત કરવા માટે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. પુરાવાના મારા વાચન મુજબ તારીખ ૧૮.૧૨.૧૯૯૯ ના રોજ બપોરે આશરે ૧.૦૦ થી ૧.૩૦ વાગ્યે

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪ દ્વારા ઘટનાની જાણ કર્યા પછી અપીલકર્તા ગુમ હોવાની કોઈ શક્યતા નથી કારણ કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૪ અપીલકર્તાને તારીખ ૧૮.૧૨.૧૯૯૯ ની સવારના કલાકોમાં એપાર્ટમેન્ટમાં લાવ્યા હતા અને પોલીસને તરત જ બોલાવવામાં આવી હતી. આ દરમિયાન અપીલકર્તા દ્વારા કથિત રીતે કબૂલાત કરવામાં આવી હતી.

૨૩. એવું જણાય છે કે ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૩૧૩ હેઠળના તેના નિવેદનમાં, અપીલકર્તાએ રજૂઆત કરી હતી કે તે એક લેખિત નિવેદન આપવા માંગે છે અને તેણે ખરેખર ટ્રાયલ કોર્ટને એક લેખિત નિવેદન આપ્યું હતું. તેને આંક ૧૩૩ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યું હતું. તારીખ ૧.૪.૨૦૦૫ ના સદર લેખિત નિવેદનમાં તેણે અન્ય બાબતોની સાથે જણાવ્યું છે:–

"મેં સોસાયટીના રહીશો કે પોલીસ સમક્ષ કોઈ કબૂલાત કરી નથી, કારણ કે મેં કોઈ ગુનો કર્યો નથી. તદુપરાંત, મેં પોલીસને ખુશ્બુનું શબ બતાવ્યું નથી. હું પોલીસને તે સ્થળે લઈ ગયો ન હતો જ્યાં શબ પડ્યું હતું. મેં પોલીસ કે પંચ વ્યક્તિઓ સમક્ષ કોઈ કબૂલાત કરી નથી. મેં પોલીસને મારા રહેઠાણના સ્થળે દોરી નથી. મેં સ્કૂલ બેગમાંથી કંઈ આપ્યું નથી. પોલીસે મને આ કેસમાં ખોટી રીતે ફસાવવાના હેતુથી આ પુરાવા ઉભા કર્યા છે."

૨૪. આને કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીના નિવેદનના ભાગ તરીકે ગણવાનું રહેશે. કલમ ૩૧૩ હેઠળની જોગવાઈ આરોપીના ફાયદા માટે છે [જુઓ

બાસવરાજ આર. પાટીલ અને અન્ય વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્ય – (૨૦૦૦) ૮ એસ.સી.સી. ૭૪૦]. તેથી, આ લેખિત નિવેદન જે આરોપીએ આપ્યું છે અને કોર્ટે તેને આંક તરીકે સ્વીકાર્યું છે તેને કલમ ૩૧૩ હેઠળના તેના નિવેદનના ભાગ તરીકે ગણવું જ જોઈએ.

૨ box. તેથી એવું જણાય છે કે અપીલકર્તાએ તેની કબૂલાત પાછી ખેંચી લીધી છે.

૨૬. જ્યારે આરોપી દ્ધારા ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત પાછી ખેંચવામાં આવે છે, ત્યારે એવો કોઈ અપરિવર્તનશીલ નિયમ નથી કે કોર્ટે હંમેશા તે પાછી ખેંચવાની પ્રક્રિયાને સ્વીકારવી જ જોઈએ. પરંતુ તે જ સમયે કોર્ટ માટે પાછી ખેંચાયેલી કબૂલાત પર આધાર રાખવો અસુરક્ષિત છે, જ્યાં સુધી કોર્ટ સમગ્ર પુરાવા પર વિચાર કર્યા પછી ચોક્કસ નિષ્કર્ષ પર ન આવે કે પાછી ખેંચાયેલી કબૂલાત સાચી છે. જો કોર્ટ પાછી ખેંચવાની પ્રક્રિયાને નકારવા માંગતી હોય, તો કોર્ટે તેને નકારતા પહેલા સચોટ કારણો આપવા જ જોઈએ. (જુઓ કલકત્તા હાઈકોર્ટનો ડિવિઝન બેંચનો ચુકાદો કિંગ એમ્પરર વિરુદ્ધ બિસેશ્વર ડે અને અન્ય – ૨૬ સી.ડબ્લ્યુ.એન. ૧૦૧૦). આ હજી પણ સારો કાયદો છે. આ જ સિદ્ધાંત આ કોર્ટ દ્ધારા વિગતવાર ચર્ચા પછી મોહમ્મદ આઝાદ @ સામીન વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અહેવાલ જે.ટી. ૨૦૦૮(૧૧) એસ.સી. ૬૫૮ ના અહેવાલના ૬૬૫ પર સ્વીકારવામાં આવ્યો છે. (જુઓ પેરા ૨૧).

૨૭. એવું જણાતું નથી કે હાઇકોર્ટે આરોપી દ્વારા કબૂલાત પાછી ખેંચવાની પ્રક્રિયાને ન સ્વીકારવા માટે કોઈ કારણ આપ્યું હોય. હાઇકોર્ટે અપીલકર્તા દ્વારા કથિત ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત સાથે કામ કર્યું અને ઠેરવ્યું કે પોલીસ સમક્ષ અપીલકર્તાની બીજી ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત ધ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૫ થી પ્રભાવિત છે. પરંતુ અપીલકર્તાના લેખિત નિવેદનમાં તેની પ્રથમ ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત પાછી ખેંચવા વિશે, જે તેના કલમ ૩૧૩ ના નિવેદનનો ભાગ છે, હાઇકોર્ટના ચુકાદામાં કોઈ ચર્ચા નથી.

૨૮. હાઇકોર્ટના ચુકાદાના ફકરા ૧૩ માં, હાઇકોર્ટે ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૩૧૩ હેઠળ તેની તપાસ દરમિયાન અપીલકર્તા દ્વારા કરાયેલા સામાન્ય ઇનકારોનો માત્ર ઉલ્લેખ કર્યો અને ઠેરવ્યું કે જે શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિઓમાં મૃતકનું મૃત્યુ થયું હતું તેનો ખુલાસો ન આપવો તે અપીલકર્તા વિરુદ્ધ વધારાની કડી તરીકે ગણવામાં આવશે. જે કેસમાં મૃત્યુદંડની સજા લાદવામાં આવી હોય, ત્યાં આ કોર્ટ હાઇકોર્ટ પાસેથી પુરાવાઓ પર વધુ કાળજી અને સાવચેતીપૂર્વક વિચાર કરવાની અપેક્ષા રાખે છે.

૨૯. આ કોર્ટ જુએ છે કે અપીલકર્તા વિરુદ્ધ વિવિધ પરિસ્થિતિઓ તૈયાર કરતી વખતે હાઇકોર્ટ દ્વારા અપીલકર્તાનું લેખિત નિવેદન સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું. લેખિત નિવેદનનો એક ભાગ તેની વિરુદ્ધ ૪ થી પરિસ્થિતિ તૈયાર કરવા માટે ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો હતો. તેથી હાઇકોર્ટ નિવેદનના એક ભાગને સ્વીકારી શકે નહીં અને બીજા ભાગને સંપૂર્ણપણે નજરઅંદાજ કરી શકે નહીં જેમાં

અપીલકર્તાએ તેની કબૂલાત પાછી ખેંચી લીધી છે અને ખાસ કરીને જ્યારે તે અપીલકર્તા વિરુદ્ધ મૃત્યુદંડની સજાને બહાલ રાખતી હતી.

૩૦. અપીલકર્તા વિરુદ્ધ ૧૨ મી પરિસ્થિતિ એ છે કે તેના ટી–શર્ટ પર લોહી મળી આવ્યું હતું. પરંતુ હાઇકોર્ટે અવલોકન કર્યું કે મૃતકનું બ્લડ ગ્રૂપ 'એ' હતું અને અપીલકર્તાના ટી–શર્ટ પર મળી આવેલા બ્લડ ગ્રૂપનું નિર્ધારણ થઈ શક્યું નથી. તેથી, મારા મતે, અપીલકર્તાના ટી–શર્ટ પર લોહીના ડાઘ મળી આવ્યા હતા તે હકીકત માત્ર તેની વિરુદ્ધની પરિસ્થિતિ તરીકે લઈ શકાય નહીં.

૩૧. પરંતુ હાઇકોર્ટે ખુજ્જી ઉર્ફે સુરેન્દ્ર તિવારી વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય – એ.આઇ.આર. ૧૯૯૧ એસ.સી. ૧૮૫૩ નો ટાંકણી આપીને ફરિયાદપક્ષના પુરાવામાં રહેલી આ ખામીને છુપાવી દીધી. તે ચુકાદામાં, આ કોર્ટની ત્રણ જજની બેંચે ઠેરવ્યું કે જ્યારે આરોપીના કપડાં પર મળી આવેલા લોહીના ડાઘાનું જૂથ નક્કી ન થયું હોય, ત્યારે પણ આરોપી વિરુદ્ધ પ્રત્યક્ષ પુરાવા હોય કે તેણે મૃતક પર છરીનો ઘા કર્યો હતો તે બાબત કોઈ મહત્વ ધરાવતી નથી.

૩૨. આ ગુણોત્તર અહીં લાગુ કરી શકાય નહીં કારણ કે કોઈ પ્રત્યક્ષ પુરાવા નથી. આ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાનો કેસ છે. તેથી, આરોપીના ટી–શર્ટ પર મળી આવેલા લોહીના ડાઘનું ગ્રૂપ મૃતકનું છે તેવા કોઈ પુરાવાની ગેરહાજરીમાં, ૧૨ મી પરિસ્થિતિ આરોપીના ગુના તરફ આંગળી ચીંધતી હોય તેમ કહી શકાય નહીં અને ખાસ કરીને એવા કેસમાં જ્યાં હાઇકોર્ટ દ્વારા મૃત્યુદંડ બહાલ રાખવામાં આવ્યો હોય.

૩૩. મૃતક બાળકીના પિતા દ્વારા જે ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી તેમાં લૂંટનો કોઈ આક્ષેપ નથી. આ કેસમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓ અને જેના પર અપીલકર્તા વિરુદ્ધ પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓ તૈયાર કરવામાં આવી છે, તે પરથી જણાય છે કે મૃતક બાળકી અપીલકર્તા સાથે પોતાની મરજીથી ગઈ હતી. અપીલકર્તા વિરુદ્ધ નોંધાયેલી પરિસ્થિતિઓમાં અપીલકર્તા વિરુદ્ધ લૂંટનો કોઈ આક્ષેપ નથી.

૩૪. કલમ ૩૧૩ હેઠળના તેના નિવેદનમાં આરોપીને એવું કહેવામાં આવ્યું ન હતું કે તેણે લૂંટ કરી છે. માત્ર કેટલાક પ્રશ્નોમાં તેની સામે એવું મૂકવામાં આવ્યું હતું કે મૃતક બાળકીએ સોનાની બુટ્ટીઓ અને ચાંદીના ઝાંઝર પહેર્યા હતા. તેની સામે એવું ક્યારેય મૂકવામાં આવ્યું ન હતું કે તેણે કોઈ લૂંટ કરી છે. તેમ છતાં માનનીય હાઇકોર્ટે આ કેસમાં પુરાવાના મૂલ્યાંકન પછી અને મૃત્યુદંડની સજા બહાલ રાખતી વખતે એવા તારણ પર પહોંચ્યું કે અપીલકર્તાએ લૂંટ કરી છે. સદર દાગીનાના સંબંધમાં અપીલકર્તા સમક્ષ જે પ્રશ્ન મૂકવામાં આવ્યો હતો તે નીચે મુજબ છે:–

"આ સાક્ષીએ તેની જુબાનીમાં વધુમાં જણાવ્યું છે કે, તેની પુત્રી રિક્ષા દ્વારા શાળાએ જતી હતી. ક્યારેક રિક્ષા ઉપલબ્ધ ન હોય ત્યારે શ્રી રમેશ તેને પોતાની સાઇકલ પર શાળાએ મુકવા જતા હતા. તદુપરાંત, આ સાક્ષીએ મૃતક કુમારી ખુશ્બુના કપડાં, સોનાની બુટ્ટીઓ અને ચાંદીના ઝાંઝર ઓળખી કાઢ્યા છે. તેના વિશે તમારે શું કહેવું છે?"

૩૫. ઉપરોક્ત પ્રશ્ન પરથી એવું કહી શકાય નહીં કે અપીલકર્તા સમક્ષ એવું મૂકવામાં આવ્યું હતું કે તેણે લૂંટ કરી છે પરંતુ હાઈકોર્ટે એવા તારણ પર પહોંચ્યું કે અપીલકર્તાએ લૂંટ કરી છે અને ઠેરવ્યું:

"એ સ્પષ્ટ છે કે ૧૦ વર્ષની અસહાય અને રક્ષણ વિનાની બાળકી પર અત્યંત ઘૃણાસ્પદ પ્રકારનો બર્બર બળાત્કાર, હત્યા અને લૂંટ આચરવામાં આવી હતી."

૩૬. હું એવું માનવા માટે મજબૂર છું કે હાઈકોર્ટ દ્વારા આ કેસમાં પુરાવાનું મૂલ્યાંકન, મૃત્યુદંડની સજા બહાલ રાખવામાં, યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં થયું નથી અને બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં ઘડવામાં આવેલા 'વિરલથી અતિ વિરલ કેસો' ના માપદંડોને ધ્યાનમાં રાખવામાં આવ્યા નથી.

૩૭. હાઈકોર્ટે આ કેસમાં મૃત્યુદંડની સજા બહાલ રાખતી વખતે આ કેસની સરખામણી આ કોર્ટના ધનંજય ચેટર્જી ઉર્ફે ધના વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય (૧૯૯૪) ૨ એસ.સી.સી. ૨૨૦ ના કેસના નિર્ણય સાથે કરી અને આ કેસમાં મૃત્યુદંડની સજાને ન્યાયી ઠેરવી કારણ કે ધનંજય (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં પણ સમાન સજા લાદવામાં આવી હતી.

૩૮. બંને કેસોના તથ્યોમાં મહત્વના તફાવતો છે. હાલના કેસમાં અપીલકર્તાએ મૃતક સાથે ક્યારેય દુર્વ્યવહાર કર્યો હોવાનો કોઈ આક્ષેપ નથી.

૩૯. ધનંજય (ઉપર મુજબ) માં, ગુનાની તારીખ પહેલાં, એવા ઘણા પ્રસંગો હતા જ્યારે ભોગ બનનારને શાળાએ જવાના અને પરત ફરવાના માર્ગ પર

ધનંજય દ્વારા ચીડવવામાં આવી હતી. તાજેતરની ઘટના તારીખ ૨ માર્ચ, ૧૯૯૦ ની હતી, તેના મૃત્યુના ત્રણ દિવસ પહેલા, જ્યારે ધનંજયે મૃતકને તેની સાથે ફિલ્મ જોવા આવવા કહ્યું હતું. તેના પર મૃતકે વિરોધ કર્યો હતો અને તેની માતાને તે વિશે જણાવ્યું હતું. પછી તેના પિતાએ કેટલાક પડોશીઓની સલાહ લીધી હતી અને ત્યારબાદ સિક્યુરિટી એજન્સીને લેખિત ફરિયાદ સબમિટ કરી હતી જેણે ધનંજયને નોકરી પર રાખ્યો હતો અને તેમના એપાર્ટમેન્ટમાં તૈનાત કર્યો હતો. એજન્સીએ ધનંજયને અન્ય એપાર્ટમેન્ટમાં ટ્રાન્સફર કરવાની વ્યવસ્થા કરી હતી. આમ ભોગ બનનાર વિરુદ્ધ ગુનો આચરવામાં ધનંજયના મનમાં એક હેતુ અને બદલાની ભાવના હતી.

૪૦. અહીં તથ્યો તદ્દન અલગ છે.

૪૧. ધનંજય (ઉપર મુજબ) માં, ગુનો આચરવાના સમયે અથવા તેના પછી, બે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓએ તેને તે જ ફ્લેટની બાલ્કનીમાં બહાર આવતો જોયો જેમાં ભોગ બનનાર છોકરી રહેતી હતી જ્યારે તેઓએ તેનું નામ લઈને બૂમ પાડી હતી. ધનંજયે તે ફ્લેટમાં જવું જોઈતું ન હતું કારણ કે ભોગ બનનાર છોકરીના પિતાએ તેની સામે ફરિયાદ નોંધાવી હતી જેના આધારે એપાર્ટમેન્ટમાંથી તેની બદલી વિચારણા હેઠળ હતી. ધનંજયને તેને બોલાવનારાઓ દ્વારા તરત જ નીચે આવવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું અને તેમના કોલના જવાબમાં તે તે ફ્લેટની બાલ્કનીમાં બહાર આવ્યો હતો. આમ ગુનાના

સ્થળે ગુનો આચરવાના સમયે અથવા તેની આસપાસ ધનંજયની હાજરી માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત નથી.

૪૨. ત્રીજો તફાવતનો મુદ્દો ગુના પછી ધનંજયની વર્તણૂક અંગે છે.

૪૩. ધનંજય (ઉપર મુજબ) માં તેની બે ખૂબ જ શંકાસ્પદ વર્તણૂક છે. એક એ છે કે તે ફ્લેટમાંથી નીચે આવ્યા પછી ધનંજય નાસી ગયો હતો.

૪૪. નીચે આવ્યા પછી તેણે સુપરવાઇઝર સાથે ઉતાવળમાં વાત કરી અને સ્થળ છોડી દીધું. અને ત્યારબાદ તેણે ઘણા દિવસો સુધી ઓફિસમાં રિપોર્ટ કર્યો ન હતો કે પોતાનો પગાર લેવા આવ્યો ન હતો. તે પાછળથી તેના વતન ગામમાંથી મળી આવ્યો હતો અને તેની અલીબીની દલીલ આ કોર્ટ દ્વારા "વિલંબિત અને અસ્પષ્ટ" હોવાનું જણાયું હતું.

૪૫. આ કેસમાં અપીલકર્તા નાસી ગયો ન હતો. તે બીજા દિવસે તે જ એપાર્ટમેન્ટમાં આવ્યો હતો.

૪૬. ધનંજય (ઉપર મુજબ) માં ઘટના સ્થળેથી ક્રીમ રંગના શર્ટનું બટન મળી આવ્યું હતું જે આરોપી પકડાયા પછી પોલીસે તેને સોંપેલા તેના શર્ટના બટનો સાથે મેળ ખાતું હતું. ઉપરાંત, એક તૂટેલી ચેઈન મળી આવી હતી જે ધનંજય દ્વારા પહેરવામાં આવતી હોવાનું સાબિત થયું હતું કારણ કે તે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓમાંથી એક દ્વારા તેને આપવામાં આવી હોવાનું ઓળખવામાં આવ્યું હતું.

૪૭. ઉપરાંત, અન્ય વસ્તુ, એટલે કે એક ઘડિયાળ જે ધનંજયના ઘરેથી મળી આવી હતી તે તે ફ્લેટમાંથી તેના દ્વારા લેવામાં આવી હતી અને તે મૃતકની માતાની હતી.

૪૮. આમ, આ વસ્તુઓએ ધનંજયને અચૂકપણે ગુના સાથે જોડ્યો હતો અને તે સ્વરૂપમાં મહત્વપૂર્ણ છે.

૪૯. આ કેસમાં આવા કોઈ પુરાવા નથી.

૫૦. તેથી ધનંજય (ઉપર મુજબ) માં મૃત્યુદંડની સજા લાદવી તે અહીં સમાન સજા લાદવાને ન્યાયી ઠેરવતી નથી.

૫૧. મેઘ સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય – (૨૦૦૩) ૮ એસ.સી.સી. ૬૬૬ માં, આ કોર્ટે ઠેરવ્યું કે ફોજદારી કાયદામાં એક વધારાનું અથવા અલગ તથ્ય બે કેસોના નિષ્કર્ષ વચ્ચે અથવા એક જ કેસમાં બે આરોપીઓ વચ્ચે ઘણું મોટું અંતર લાવી શકે છે.

૫૨. ફોજદારી કેસો તથ્યો પર આધાર રાખે છે અને એક જ મહત્વપૂર્ણ તથ્યલક્ષી વિગત સમગ્ર નિષ્કર્ષને બદલી શકે છે (પેરા ૧૮ પાનું ૬૭૧).

૫૩. આપણી કાનૂની વ્યવસ્થામાં મૃત્યુદંડ એ એક જટિલ વિષય છે. કેપિટલ પનિશમેન્ટ પર લો કમિશનના ૩૫ મા અહેવાલમાં તેની જાળવણી અને નાબૂદી બંને માટેની દલીલો પર વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. આ બાબત લો કમિશન સમક્ષ વિચારણા માટે આવી કારણ કે લોકસભાના સભ્ય રઘુનાથ મિશ્રાએ ગૃહમાં તેને નાબૂદ કરવા માટેનો ઠરાવ રજૂ કર્યો હતો. અને ચર્ચા

દરમિયાન સંમતિ સાધવામાં આવી હતી કે આ પ્રશ્ન લો કમિશનને સંદર્ભિત કરવામાં આવે.

૫૪. કમિશને કેટલાક વોલ્યુમોમાં વિગતવાર અહેવાલ આપ્યો. આખરે કમિશને તેની જાળવણીની ભલામણ કરી પરંતુ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ અને ઇન્ડિયન પેનલ કોડના અમુક સુધારાઓની પણ ભલામણ કરી. અહેવાલના એપેન્ડિક્સ XLIV માં આપેલી તે ભલામણો નીચે મુજબ છે:

"(૧). ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૮૯૮ – ગુના માટે વૈકલ્પિક રીતે મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજા પાત્ર હોય તેવા ગુના માટે બંનેમાંથી કોઈ પણ સજા (મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદ) લાદવા માટેના કારણોની જરૂરિયાત દર્શાવતી જોગવાઈ કોડમાં દાખલ કરવી જોઈએ. [અહેવાલના મુખ્ય ભાગના ફકરા ૮૨૦–૮૨૨]

(૨) ઇન્ડિયન પેનલ કોડ – ગુનો આચરતી વખતે ૧૮ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના વ્યક્તિઓને મૃત્યુદંડની સજા ન આપવી જોઈએ. [અહેવાલના મુખ્ય ભાગના ફકરા ૮૭૮ અને ૮૮૭]"

૫૫. તેની જાળવણી માટે કમિશનની ભલામણો સાવચેતીભરી ભાષામાં આપવામાં આવી હતી અને તેને ટાંકી શકાય:–

"જો કે ભારતમાં પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિઓ, તેના રહેવાસીઓના સામાજિક ઉછેરની વિવિધતા, દેશમાં નૈતિકતા અને શિક્ષણના સ્તરમાં અસમાનતા, તેના વિસ્તારની વિશાળતા, તેની વસ્તીની વિવિધતા અને વર્તમાન તબક્કે દેશમાં

કાયદો અને વ્યવસ્થા જાળવવાની સર્વોચ્ચ જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં લેતા ભારત કેપિટલ પનિશમેન્ટ નાબૂદ કરવાનો પ્રયોગ કરવાનું જોખમ ઉઠાવી શકે નહીં."

(મહત્વ દર્શાવાયું)

૫૬. આ ભલામણો છતાં, મૃત્યુદંડની માન્યતા આ કોર્ટ સમક્ષ કેટલાક પ્રસંગોએ વિચારણા માટે આવી. શરૂઆતના કેસોમાંના એક, જગમોહન સિંઘ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય – એ.આઇ.આર. ૧૯૭૩ એસ.સી. ૯૪૭ ના કેસમાં, આ કોર્ટે તેની માન્યતા જાળવી રાખી, ભલે તેણે સ્વીકાર્યું કે આ એક મુશ્કેલ અને વિવાદાસ્પદ વિષય છે. તેના ટૂંક સમય પછી આ બાબત ફરીથી આ કોર્ટ સમક્ષ એડિગા અનમ્મા વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય – એ.આઇ.આર. ૧૯૭૪ એસ.સી. ૭૯૯ માં વિચારણા માટે આવી, જેમાં આ કોર્ટે એવું ઠેરવ્યું કે આજીવન કેદ એ નિયમ હોવો જોઈએ અને મૃત્યુદંડની સજા એ અપવાદ છે. સદર કેસમાં ન્યાયમૂર્તિ કૃષ્ણા અય્યરે આ કોર્ટ વતી બોલતા ફકરા ૨૬ માં કેટલીક માર્ગદર્શિકા આપી અને તેને ભારતીય કાયદા હેઠળ મૃત્યુદંડની સજા વિરુદ્ધ હકારાત્મક સંકેતો તરીકે વર્ણવી. તે માર્ગદર્શિકા નીચે મુજબ છે:–

"૨૬. જ્યાં હત્યારાની ઉંમર ખૂબ નાની અથવા ખૂબ મોટી હોય ત્યાં ફોજદારી ન્યાયની દયા તેને મદદ કરે છે. જ્યાં ગુનેગાર કાનૂની અપવાદ આકર્ષવા માટે અથવા ગુનાને ઓછા ગુનામાં ડાઉનગ્રેડ કરવા માટે અપૂરતા સામાજિક–આર્થિક, માનસિક અથવા ફોજદારી દબાણોથી પીડાતો હોય ત્યાં ન્યાયિક રૂપાંતર સ્વીકાર્ય છે. અન્ય સામાન્ય સામાજિક દબાણો, જે ન્યાયિક નોટિસની

માંગ કરે છે, તે હળવી કરનારી અસર સાથે વિશેષ કેસોમાં ઓછી સજા માટે પ્રેરિત કરી શકે છે. ન્યાયિક પ્રક્રિયામાં અસાધારણ વિશેષતાઓ, જેમ કે મૃત્યુદંડની સજા ગુનેગારના માથા પર અસહ્ય રીતે લાંબા સમયથી લટકતી હોય, તે કોર્ટને દયાળુ બનવા માટે પ્રેરિત કરી શકે છે. તેવી જ રીતે જો ગુનામાં સંકળાયેલા અને સમાન સ્થિતિમાં રહેલા અન્ય લોકોને આજીવન કેદનો લાભ મળ્યો હોય અથવા જો ગુનો માત્ર કલમ ૩૦૨ સાથે વંચાતી કલમ ૧૪૯ હેઠળ માત્ર અન્વયાર્થ હોય, અથવા ફરીથી આરોપીએ અગાઉથી આયોજન કર્યા વિના અન્યની ઉશ્કેરણીથી અચાનક કૃત્ય કર્યું હોય, કદાચ કોર્ટ માનવીય રીતે આજીવન કેદનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકે છે, જેમ કે જ્યાં પત્નીની બેવફાઈના ન્યાયી કારણ અથવા વાસ્તવિક શંકાએ ગુનેગારને ગુના તરફ ધકેલી દીધો હોય. બીજી તરફ, ઉપયોગમાં લેવાયેલા હથિયારો અને તેમના ઉપયોગની રીત, ગુનાની ભયાનક વિશેષતાઓ અને ભોગ બનનારની લાચાર, અસહાય સ્થિતિ અને તેના જેવી બાબતો કાયદાના હૃદયને સખત સજા માટે મજબૂત બનાવે છે. આપણે દેખીતી રીતે ન્યાયિક કમ્પ્યુટરમાં આવી તમામ પરિસ્થિતિઓ ફીડ કરી શકતા નથી કારણ કે તે અપૂર્ણ અને ઉતાર–ચઢાવવાળા સમાજમાં જ્યોતિષીય અગમ્ય બાબતો છે. જીવન અથવા મૃત્યુ પરની કાનૂની નીતિ એડ–હૉક મૂડ અથવા વ્યક્તિગત પૂર્વગ્રહ પર છોડી શકાય નહીં અને તેથી અમે પ્રતિશોધાત્મક નિર્દયતાને છોડીને, અટકાવવાના સિદ્ધાંતમાં સુધારો કરીને અને જીવનનો અંત

લાવવાની અતિશય અને અપરિવર્તનશીલ સજા વિરુદ્ધના વલણને ભાર આપીને શક્ય તેટલી હદ સુધી તેને વલણલક્ષી બનાવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે."

(મહત્વ દર્શાવાયું)

૫૭. ન્યાયમૂર્તિ કૃષ્ણા અય્યર દ્વારા કરાયેલા તે ઘડતરો એમ્નેસ્ટી ઈન્ટરનેશનલ રિપોર્ટ ઓફ ડેથ પેનલ્ટીમાં સ્વીકારવામાં આવ્યા છે (જુઓ એમ્નેસ્ટી ઈન્ટરનેશનલ પબ્લિકેશન, પાના ૮૦ થી ૮૧).

૫૮. કોર્ટોએ મૃત્યુદંડની સજા લાદવામાં પોતાની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરતી વખતે ઉપરોક્ત ઘડતરો ધ્યાનમાં રાખવા જ જોઈએ. તેમની લોર્ડશીપનો એવો અભિપ્રાય હતો કે સજાનું વૈયક્તિકરણ સામાન્ય રીતે ન્યાયિક 'હંચ' દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે જે તેમની લોર્ડશીપના મતે પ્રક્રિયાગત ખામી હતી. મારા ચુકાદામાં એડિગા અનમ્મા (ઉપર મુજબ) માં તેમની લોર્ડશીપ દ્વારા સિદ્ધાંતોનું ઘડતર એ વ્યવસ્થિત નિવેદન છે, જેને ન્યાયમૂર્તિ હોમ્સની ભાષામાં "અસ્પષ્ટ પરિસર" કહી શકાય જેને કોર્ટે મૃત્યુદંડની સજા લાદતા પહેલા ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ. એડિગા અનમ્મા (ઉપર મુજબ) માં ન્યાયમૂર્તિ કૃષ્ણા અય્યરે કેપિટલ પનિશમેન્ટના ઈતિહાસને શોધી કાઢતા અવલોકન કર્યું કે તેનો ઈતિહાસ "આશાસ્પદ રીતે આતંકવાદથી માનવતાવાદ તરફ સંસ્કૃતિની કૂચને પ્રતિબિંબિત કરે છે અને મૃત્યુદંડની ભૂગોળ દેશ પછી દેશમાંથી પીછેહઠ દર્શાવે છે." (જુઓ પેરા ૨૨ પાનું ૮૦૫).

૫૯. બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં બંધારણીય બેંચે એડિગા અનમ્મા (ઉપર મુજબ) ના નિર્ણય પર વિચાર કર્યો અને તે માર્ગદર્શિકા પર વિરોધી અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો ન હતો. બીજી તરફ તેણે ફકરા ૨૦૭, અહેવાલના પાના ૯૪૫ પર એડિગામાંથી અવતરણ આપીને સમાન અભિપ્રાય શેર કર્યો હતો.

૬૦. પરંતુ હળવા કરનારા સંજોગોની શ્રેણીઓ ક્યારેય મર્યાદિત હોતી નથી અને બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) ના સદર અહેવાલના ફકરા ૨૦૪ (પાના નંબર ૯૪૪) માં, આ કોર્ટે ડૉ. ચિત્તલે, વિદ્વાન કાઉન્સિલ કે જેમણે કેટલાક વધુ હળવા કરનારા પરિબળો સૂચવ્યા હતા, તેમની રજૂઆતો નોંધી હતી. તે નીચે મુજબ છે:-

"હળવા કરનારા સંજોગો: ઉપરોક્ત કેસોમાં તેની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરતી વખતે, કોર્ટે નીચેના સંજોગો ધ્યાનમાં લેવાના રહેશે:

(૧) કે ગુનો અતિશય માનસિક કે ભાવનાત્મક વિક્ષેપના પ્રભાવ હેઠળ આચરવામાં આવ્યો હતો.

(૨) આરોપીની ઉંમર. જો આરોપી યુવાન કે વૃદ્ધ હોય, તો તેને ફાંસીની સજા ફટકારવામાં આવશે નહીં.

(૩) એવી સંભાવના કે આરોપી હિંસાના એવા ગુનાહિત કૃત્યો નહીં આચરે જે સમાજ માટે સતત જોખમરૂપ બને.

(૪) એવી સંભાવના કે આરોપીમાં સુધારો અને પુનર્વસન થઈ શકે છે. રાજ્યે પુરાવા દ્વારા સાબિત કરવું પડશે કે આરોપી ઉપરોક્ત શરતો (૩) અને (૪) સંતોષતો નથી.

(૫) કે કેસના તથ્યો અને સંજોગોમાં આરોપી માનતો હતો કે તે ગુનો આચરવામાં નૈતિક રીતે ન્યાયી હતો.

(૬) કે આરોપીએ અન્ય વ્યક્તિના દબાણ અથવા પ્રભુત્વ હેઠળ કામ કર્યું હતું.

(૭) કે આરોપીની સ્થિતિ દર્શાવતી હતી કે તે માનસિક રીતે ખામીયુક્ત હતો અને સદર ખામીએ તેની વર્તણૂકની ગુનાહિતતાને સમજવાની તેની ક્ષમતાને ક્ષીણ કરી દીધી હતી."

૬૧. વિદ્વાન કાઉન્સિલની રજૂઆતો નોંધ્યા પછી, કોર્ટે અહેવાલના પાના ૯૪૪ પરના ફકરા ૨૦૫ માં એવું કહીને તેને પોતાની મંજૂરી આપી હતી કે તે "નિઃશંકપણે સંબંધિત સંજોગો છે અને સજાના નિર્ધારણમાં તેને ખૂબ મહત્વ આપવું જોઈએ". તેથી એડિગા અનમ્મામાં તૈયાર કરવામાં આવેલા હળવા કરનારા સંજોગો ઉપરાંત, ડૉ. ચિત્તલે દ્વારા સૂચવવામાં આવેલા અને આ કોર્ટ દ્વારા મંજૂર કરાયેલા સંજોગો, જ્યાં સુધી તેઓ એકબીજા વ્યાપી ન થાય ત્યાં સુધી, આ કોર્ટ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવેલા હળવા કરનારા સંજોગો તરીકે બચ્ચન સિંઘના રેશિયોનો ભાગ બને છે.

૬૨. ફકરા ૨૦૭ માં, વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિઓએ ઠેરવ્યું કે હળવી સજા પસાર કરવાને ન્યાયી ઠેરવતા અન્ય અસંખ્ય સંજોગો છે, જેમ કે ગંભીર કરનારા સંજોગો હોઈ શકે છે.

૬૩. બચ્ચન સિંઘમાં, ફકરા ૨૦૭ માં, વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિઓએ ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૩૫path ૩ હેઠળ સજાની નીતિના સિદ્ધાંતો સમજાવ્યા હતા. મારા મતે સદર કોડની કલમ ૩૫૪(૩) ની જોગવાઈઓ તેની કલમ ૨૩૫(૨) ની સાથે સંયુક્ત રીતે વાંચવી જોઈએ.

૬૪. એવા કેસમાં જ્યાં કોર્ટ ફાંસીની સજા ફટકારે છે ત્યાં ઉપરોક્ત બંને જોગવાઈઓ, એટલે કે સદર કોડની કલમ ૨૩૫(૨) અને કલમ ૩૫૪(૩) અતિ વિશિષ્ટ મહત્વ ધારણ કરે છે.

૬૫. બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં કલમ ૩૫૪(૩) ની બંધારણીય કાયદેસરતાને માન્ય રાખવામાં આવી હતી કારણ કે વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિઓએ કહ્યું છે કે સજા કરવા અંગેની કાયદાકીય નીતિ સદર બે કલમો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

૬૬. મારા ચુકાદામાં સદર બંને કલમો એકબીજાની પૂરક છે અને એવા કેસમાં જ્યાં ફાંસીની સજા ફટકારવામાં આવે છે, ત્યાં બંને કલમોને સુમેળભર્યા અને સંયુક્ત રીતે મૂલવવી અને વાંચવી જોઈએ.

૬૭. બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં, આ કોર્ટે સદર કલમોનું અર્થઘટન લગભગ સમાન દ્રષ્ટિકોણથી કર્યું હતું જે અહેવાલના ફકરા ૧૬૪ અને ૧૬૫ (પાના ૯૩૬) પરથી દેખાશે. બંધારણીય બેન્ચે ઠેરવેલ કે :-

"૧૬૪. કલમ ૨૩૫(૨) દ્વિભાજિત ટ્રાયલની જોગવાઈ કરે છે અને વિશિષ્ટ રીતે આરોપી વ્યક્તિને સજા પૂર્વેની સુનાવણીનો હક આપે છે, જે તબક્કે, તે રેકર્ડ પર એવી સામગ્રી અથવા પુરાવા લાવી શકે છે, જે કદાચ તપાસ હેઠળના વિશિષ્ટ ગુના સાથે કડક રીતે સંબંધિત અથવા સુસંગત ન હોય, પરંતુ તેમ છતાં, કલમ ૩૫૪(૩) માં રેખાંકિત નીતિ સાથે સુસંગત રહીને, સજાની પસંદગી પર અસર કરે છે. કલમ ૩૫૪(૩) સાથે વંચાતી કલમ ૨૩૫(૨) પરથી સ્પષ્ટ થતી વર્તમાન કાયદાકીય નીતિ એ છે કે ધ ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુના સહિતના વિવિધ ગુનાઓ માટે સજાની માત્રા નક્કી કરતી વખતે અથવા સજાની પસંદગી કરતી વખતે, કોર્ટે તેની વિચારણાને "મુખ્યત્વે" અથવા માત્ર વિશિષ્ટ ગુના સાથે સંકળાયેલા સંજોગો પૂરતી મર્યાદિત ન રાખવી જોઈએ, પરંતુ ગુનેગારના સંજોગોને પણ યોગ્ય ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ.

૬૮. ફોજદારી ટ્રાયલમાં જ્યાં ફરિયાદપક્ષ ફાંસીની સજા ફટકારવા માટેનો કેસ સાબિત કરવા માંગે છે, ત્યાં તેણે ખૂબ જ ભારે અને જવાબદારીપૂર્વકનો બોજ નિભાવવો પડે છે. આવા કેસોમાં, ફરિયાદપક્ષે, અને હું પુનરાવર્તન કરું છું કે, ફરિયાદપક્ષે ગંભીર કરનારા સંજોગોની હાજરી અને તેના પરિણામે હળવા કરનારા સંજોગોની ગેરહાજરી દર્શાવીને આ બોજ નિભાવવો જ જોઈએ. આવો બોજ નિભાવતી વખતે ફરિયાદપક્ષે માત્ર વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાનું નથી કે આરોપીએ ગુનો આચર્યો છે, પરંતુ ફાંસીની સજા માટેનો કેસ બનાવવા માટે, તેણે વ્યાજબી શંકાથી પર એ પણ સાબિત કરવું પડશે કે ગુનો કેવી રીતે આચરવામાં આવ્યો છે અને ખાસ કરીને ગંભીર કરનારા સંજોગો કયા છે જે ફાંસીની સજાને પાત્ર બનાવે છે. ફરિયાદપક્ષ દ્વારા આવા પ્રયાસમાં, આરોપીને ખંડન કરવાની અને ગંભીર કરનારા સંજોગોની હાજરીને અસ્વીકાર કરવાની વાસ્તવિક અને અસરકારક તક આપવી જ જોઈએ. તેથી કલમ ૩૧૩ હેઠળની તેની તપાસ ઉપરાંત, આરોપીને તેના પર લાદવામાં આવનારી સજા અંગે અલગથી સાંભળવો જ જોઈએ જ્યાં તે તમામ હળવા કરનારા સંજોગો દર્શાવી શકે. કોર્ટ દ્વારા તે ત્રાજવે તોળવા જોઈએ અને તેને ઉદાર અને વ્યાપક અર્થઘટન મળવું જોઈએ. આ સંદર્ભમાં બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં નીચેના અવલોકનો ખૂબ જ પ્રસ્તુત છે:-

"...તેમ છતાં, એ બાબત પર વધુ પડતો ભાર આપી શકાય નહીં કે ફાંસીની સજાના ક્ષેત્રમાં હળવા કરનારા પરિબળોની મર્યાદા અને વિભાવનાને

કલમ ૩૫૪(૩) માં વ્યાપકપણે લખેલી સજાની નીતિ અનુસાર કોર્ટો દ્વારા ઉદાર અને વ્યાપક અર્થઘટન મળવું જોઈએ. ન્યાયાધીશો ક્યારેય લોહીના તરસ્યા ન હોવા જોઈએ. ખૂનીઓને ફાંસી આપવી એ તેમના માટે ક્યારેય બહુ સારું રહ્યું નથી. ભારત સરકાર દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા તથ્યો અને આંકડા, જો કે તે અપૂર્ણ છે, તે દર્શાવે છે કે ભૂતકાળમાં કોર્ટોએ અત્યંત વિરલતા સાથે આકરી સજા ફટકારી છે............ તેથી, એ ચિંતા વ્યક્ત કરવી અનિવાર્ય છે કે કોર્ટો, અમારા દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલી વ્યાપક દૃષ્ટાંતરૂપ માર્ગદર્શિકાઓની મદદથી, કલમ ૩૫૪(૩) માં દર્શાવેલ કાયદાકીય નીતિના મુખ્ય માર્ગ પર નિર્દેશિત થઈને, વધુ સખત કાળજી અને માનવીય ચિંતા સાથે આ ગંભીર કાર્ય નિભાવશે, એટલે કે, ખૂનના ગુના માટે દોષિત વ્યક્તિઓ માટે, આજીવન કેદ એ નિયમ છે અને ફાંસીની સજા એક અપવાદ છે. માનવ જીવનની ગરિમા માટેની વાસ્તવિક અને કાયમી ચિંતા કાયદાના માધ્યમથી જીવન લેવાનો પ્રતિકાર કરવાનું સૂચવે છે.

(મહત્વ દર્શાવાયું)

૬૯. રેકર્ડ પરથી, એવું જણાતું નથી કે આરોપીને તેના પર ફાંસીની સજા લાદતા પહેલા સદર આધાર પર ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પર્યાપ્ત અને અસરકારક સુનાવણી આપવામાં આવી હતી. એવું જણાય છે કે એડિશનલ સેશન્સ જજ, ૯મી ફાસ્ટ ટ્રેક કોર્ટ, ગુજરાત દ્વારા તારીખ ૧૮.૫.૨૦૦૫ ના રોજ હાલના

અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવવાનો નિર્ણય આપવામાં આવ્યો હતો અને તે જ દિવસે સજા અંગે અપીલકર્તાને કથિત રીતે સાંભળીને તે જ દિવસે ફાંસીની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. કમનસીબે સદર કોડની કલમ ૨૩૫(૨) નો હેતુ આ નથી.

૭૦. બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં આ કોર્ટ દ્વારા અર્થઘટન કરાયેલ અને ઉપર ટાંકવામાં આવેલી કલમ ૨૩૫(૨), 'દ્વિભાજિત ટ્રાયલ' ની જોગવાઈ કરે છે. તે આરોપીને (૧) સજા પૂર્વેની સુનાવણીનો હક આપે છે, જેના પર તે (૨) એવી સામગ્રી અથવા પુરાવા રેકર્ડ પર લાવી શકે છે જે કદાચ (૩) વિશિષ્ટ ગુના સાથે કડક રીતે સંબંધિત કે સુસંગત ન હોય પરંતુ (૪) સજાની પસંદગી પર અસર કરી શકે છે. તેથી તે ટ્રાયલની જેમ જ નિયમિત સુનાવણી હોવી જોઈએ અને માત્ર એક ખાલી ઔપચારિકતા અથવા નકામી વિધિ ન હોવી જોઈએ. બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં સમર્થન કરાયેલા હળવા કરનારા સંજોગોને ધ્યાનમાં લેતા, રાજ્યે પુરાવા રજૂ કરીને સાબિત કરવું જ જોઈએ કે આરોપી બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) ના ફકરા ૨૦૪ (અહેવાલના પાના ૯૪૪) માં ઉલ્લેખિત સંજોગોની કલમ (૩) અને (૪) ને સંતોષતો નથી, કારણ કે તે હળવા કરનારા સંજોગો બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) ના ફકરા ૨૦૫ (અહેવાલના પાના ૯૪૪) માં સ્વીકારવામાં આવ્યા હતા.

૭૧. અહીં ફરિયાદપક્ષે કોઈ બોજ નિભાવ્યો જ નથી, ઉપર ઉલ્લેખિત બોજ તો દૂરની વાત છે. આ એક વૈધાનિક જવાબદારી છે જે બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં સ્થાપિત કાયદાને ધ્યાનમાં લેતા એવા કેસમાં કોર્ટ પર લાદવામાં આવે છે જ્યાં કલમ ૨૩૫(૨) ની સાથે વંચાતી કલમ ૩૫૪(૩) બંને લાગુ પડે છે. બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪૧ ના આદેશની ટ્રાયલ કોર્ટ કે હાઈકોર્ટ દ્વારા ઉપેક્ષા કરી શકાય નહીં.

૭૨. તેથી, આરોપી આવી સુનાવણીની માંગ કરે છે કે કેમ તે ધ્યાનમાં લીધા વિના, આરોપીને આવી સુનાવણી આપવી જ જોઈએ અને રેકર્ડ પર સામગ્રી લાવવા માટેની પર્યાપ્ત તક તેને મળવી જ જોઈએ, ખાસ કરીને એવા કેસમાં જ્યાં કલમ ૩૫૪(૩) અમલમાં આવે છે. તે કવાયત હાથ ધર્યા પછી જ કોર્ટ દ્વારા ફાંસીની સજા લાદવા માટેના 'વિશેષ કારણો' નોંધી શકાય છે.

૭૩. ફાંસીની સજા ફટકારતા હુકમમાં, વિદ્વાન ટ્રાયલ જજે એકવાર પણ સદર કોડની કલમ ૩૫૪(૩) નો સંદર્ભ લીધો નથી. તેથી, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ફાંસીની સજા ફટકારવી તે સંપૂર્ણપણે ગેરકાયદેસર છે અને ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની જોગવાઈઓની વિરુદ્ધ છે તથા આ કોર્ટ દ્વારા બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં સ્થાપિત કાયદાની વિરુદ્ધ છે.

૭૪. બચ્ચન સિંઘનો સંદર્ભ લીધા વિના પણ, મુનિયપ્પન વિ. સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ – (૧૯૮૧) ૩ SCC ૧૧ માં, આ કોર્ટની બે ન્યાયમૂર્તિઓની બેન્ચે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૩૫(૨) હેઠળ સજાના પ્રશ્ન પર આરોપીને સાંભળવાના મહત્વ પર ભાર મૂક્યો હતો અને એવા નિષ્કર્ષ પર આવી હતી કે આરોપીને ઔપચારિક પ્રશ્નો પૂછ્યા વિના સજા પર સાંભળવાની જવાબદારી નિભાવવાની નહોતી. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૩૫(૨) હેઠળ આરોપીને સાંભળવાની જવાબદારી નીચે મુજબ સમજાવવામાં આવી છે:–

"ન્યાયાધીશે આરોપી પાસેથી એવી તમામ માહિતી મેળવવાનો સાચો પ્રયાસ કરવો જોઈએ જે આખરે સજાના પ્રશ્ન પર અસર કરશે... કલમ ૨૩૫(૨) હેઠળ ન્યાયાધીશ આરોપીને જે પ્રશ્નો પૂછી શકે છે અને આરોપી તે પ્રશ્નોના જે જવાબો આપે છે તે ધ એવિડન્સ એક્ટના સંકુચિત અવરોધોથી પર છે. સજાના પ્રશ્ન પર વિચાર કરતી વખતે કોર્ટ તદ્દન અલગ ક્ષેત્રમાં હોય છે જેમાં કાર્ય કરતા તથ્યો અને પરિબળો દોષિત ઠેરવવાના પ્રશ્ન પર અમલમાં આવતા તથ્યો અને પરિબળો કરતાં તદ્દન અલગ પ્રકારના હોય છે".

૭૫. અલ્લાઉદ્દીન મિયાન વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર (૧૯૮૯) ૩ SCC ૫ માં બચ્ચન સિંઘમાં સ્થાપિત સિદ્ધાંતો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો, સુપ્રિમ કોર્ટે ટ્રાયલ કોર્ટની એ પ્રથાની નિંદા કરી હતી કે જે, દોષિત ઠેરવવાનો નિર્ણય નોંધ્યા પછી અને આરોપી "દોષિત સાબિત થવાના આઘાતને સમાવી શકે અને તેમાંથી

બહાર આવી શકે" તે પહેલાં આરોપીને સજાના પ્રશ્ન પર કહેવા માટે પૂછતી હતી. હાલના કેસમાં, ઉપર ફકરા ૬૭ માં દર્શાવ્યા મુજબ સમાન પ્રક્રિયા અપનાવવામાં આવી હતી. વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિઓએ ઠેરવેલ કે તેમ કરવાથી કલમ ૨૩૫(૨) નો હેતુ સરતો નથી.

૭૬. વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિઓએ ઠેરવેલ કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૩૫(૨) ની જોગવાઈ બેવડો હેતુ સિદ્ધ કરે છે અને તે હેતુઓ નીચે મુજબ છે:

"...તેથી સદર જોગવાઈ બેવડો હેતુ સંતોષે છે; તે આરોપીને સજાના પ્રશ્ન પર સાંભળવાની તક આપીને કુદરતી ન્યાયના નિયમનું પાલન કરે છે અને સાથે સાથે કોર્ટને ફટકારવામાં આવનારી સજા પસંદ કરવામાં મદદ કરે છે. જે જોગવાઈનો હેતુ આરોપીને સજાના પ્રશ્ન પર અસર કરતી તમામ સંબંધિત સામગ્રી કોર્ટ સમક્ષ મૂકવાની તક આપવાનો છે, તેમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં કે આ જોગવાઈ લાભદાયક છે અને તેનું ચુસ્તપણે પાલન થવું જ જોઈએ. તે સ્પષ્ટપણે ફરજિયાત છે અને તેને માત્ર એક ઔપચારિકતા તરીકે ગણવી જોઈએ નહીં".

૭૭. એવું અવલોકન કર્યા પછી, આ કોર્ટે એક સામાન્ય નિયમ આદેશિત કર્યો જેનું સજા કરતી વખતે પાલન થવું જોઈએ, ખાસ કરીને ફાંસીની સજા ફટકારવાના કેસોમાં અને તે સામાન્ય સિદ્ધાંતો નીચે મુજબ છે:-

"...અમે માનીએ છીએ કે એક સામાન્ય નિયમ તરીકે ટ્રાયલ કોર્ટોએ દોષિત ઠેરવવાનું નોંધ્યા પછી બાબતને ભવિષ્યની તારીખ પર મુલતવી રાખવી જોઈએ અને ફરિયાદપક્ષ તેમજ બચાવપક્ષ બંનેને સજાના પ્રશ્ન પર અસર કરતી સંબંધિત સામગ્રી તેની સમક્ષ મૂકવા માટે જણાવવું જોઈએ અને ત્યાર પછી ગુનેગાર પર લાદવામાં આવનારી સજા જાહેર કરવી જોઈએ."

૭૮. મલ્કિયત સિંઘ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ –(૧૯૯૧) ૪ SCC ૩૪૧ ના ત્યાર પછીના ત્રણ ન્યાયમૂર્તિઓની બેન્ચના ચુકાદામાં, આ કોર્ટે અહેવાલના પાના ૩૫૬ પરના ફકરા ૧૮ માં ફરીથી પુનરાવર્તન કર્યું કે જે દિવસે દોષિત ઠેરવવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હોય તે જ દિવસે ફટકારવામાં આવેલી સજા કાયદા અનુસાર નથી. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૩૫(૨) હેઠળની જોગવાઈઓ સમજાવતા, આ કોર્ટે ઠેરવેલ કે:–

"અભિપ્રેત સુનાવણી માત્ર મૌખિક સુનાવણી પૂરતી મર્યાદિત નથી પરંતુ તેનો હેતુ ફરિયાદપક્ષ તેમજ આરોપીને સજાના પ્રશ્ન પરના વિવિધ પરિબળોને લગતા તથ્યો અને સામગ્રી કોર્ટ સમક્ષ મૂકવાની તક આપવાનો પણ છે, અને જો કોઈપણ પક્ષ દ્વારા રસ દાખવવામાં આવે, તો ઓછી સજા ફટકારવા માટેના હળવા કરનારા સંજોગો અથવા ફાંસીની સજા ફટકારવા માટેના ગંભીર કરનારા આધારો દર્શાવવા માટે પુરાવા રજૂ કરાવવાનો છે. તેથી, સજાના પ્રશ્ન પર આરોપી અથવા ફરિયાદપક્ષને પૂરતો સમય આપવો જ જોઈએ, જેથી તેઓ એવા આધારો

દર્શાવી શકે જેના પર ફરિયાદપક્ષ દલીલ કરી શકે અથવા આરોપી દર્શાવી શકે કે, કેસના સંજોગો અનુસાર, ફાંસીની મહત્તમ સજા યોગ્ય હોઈ શકે છે અથવા આજીવન કેદની લઘુત્તમ સજા ફટકારી શકાય છે. તેમાં કોઈ શંકા નથી કે આરોપીએ મૌખિક પુરાવા રજૂ કરવાનો ઈનકાર કર્યો હતો. પરંતુ તે એ–૧ પર ઓછી સજા ફટકારવાના આધારો દર્શાવતા અટકાવતું નથી. આ કોર્ટે ઉપરોક્ત અલ્લાઉદ્દીન અને અંગુસ્વામી કેસોમાં ઠેરવેલ કે દોષિત ઠેરવવાના તે જ દિવસે ફટકારવામાં આવેલી સજા કાયદા અનુસાર નથી".

૭૯. અર્શદ વિ. સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટકા – (૧૯૯૪) ૪ SCC ૩૮૩ માં, આ કોર્ટે ન્યાયમૂર્તિ આનંદ (જેમ કે તેઓ ત્યારે હતા) ના માધ્યમથી તે જ દિવસે દોષિત ઠેરવવાની અને સજા કરવાની પ્રથાની ફરીથી નિંદા કરી હતી. સદર કેસમાં, બંને બાબતો તારીખ ૮–૫–૯૨ ના રોજ જ અને એક અસ્પષ્ટ હુકમ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. આ કોર્ટે ઠેરવેલ કે જે ઉદ્દેશ્ય માટે કલમ ૨૩૫(૨) ને કોડમાં લાવવામાં આવી હતી તેની સેશન્સ જજ દ્વારા સંપૂર્ણપણે ઉપેક્ષા કરવામાં આવી હતી અને વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિએ અસ્પષ્ટ રીતે સજા કરવાની પ્રક્રિયાને અસ્વીકાર કર્યો હતો. એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે તે આવા કેસોની સુનાવણી કરતી વખતે કોર્ટના ભાગે સંવેદનશીલતાના અભાવને ખુલ્લો પાડે છે. (અહેવાલના પાના ૩૮૯ પરનો ફકરા ૧૭).

૮૦. હાઈકોર્ટે, કમનસીબે પ્રથમ એપેલેટ કોર્ટ તરીકે, તથ્યો અને કાયદા બંને પર, ટ્રાયલ કોર્ટની સજા કરવાની પ્રક્રિયામાં રહેલી આ સ્પષ્ટ ગેરકાયદેસરતાઓને દર્શાવ્યા વિના ફાંસીની સજાને બહાલ રાખી છે અને ખાસ કરીને એવા કેસમાં જ્યાં ફાંસીની સજા લાદવામાં આવી છે.

૮૧. કોડની કલમો ૩૬૬, ૩૬૭, ૩૬૮, ૩૬૯ અને ૩૭૦ હેઠળ ફાંસીની સજાની બહાલી માટેના સંદર્ભની સુનાવણી કરતી વખતે હાઇકોર્ટ પર લાદવામાં આવેલી ફરજો પણ બચ્ચન સિંઘમાં અહેવાલના પાના ૯૩૪ પરના ફકરા ૧૫૭, ૧૫૮, ૧૫૯ માં દર્શાવવામાં આવી હતી. ફકરા ૧૫૯ માં, સ્થિતિનો સારાંશ નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યો છે:–

"૧૫૯. હાઈકોર્ટને ન્યાયના કોઈપણ સંભવિત કનિષ્ઠ ગેરમાર્ગને રોકવા માટે આ જોગવાઈઓ હેઠળ ખૂબ જ વ્યાપક સત્તાઓ આપવામાં આવી છે. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. સિંધી, AIR ૧૯૭૫ SC ૧૬૬૫ માં આ કોર્ટે ભારપૂર્વક પુનરાવર્તન કર્યું કે, ફાંસીની સજાની બહાલી માટેના સંદર્ભની સુનાવણી કરતી વખતે, હાઇકોર્ટે તેની તમામ વિગતોમાં કાર્યવાહી પર વિચાર કરવો જ જોઈએ, સમગ્ર તથ્યો અને કાયદાનું પુનઃમૂલ્યાંકન, પુનઃઆકારણી અને પુનઃવિચારણા કરવી જોઈએ અને, જો જરૂરી હોય તો, વધારાના પુરાવા લીધા પછી, આરોપીની દોષસિદ્ધિ (અને સજા) ના સંબંધમાં રેકર્ડ પરની સામગ્રી પર સેશન્સ જજ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયથી સ્વતંત્ર રીતે પોતાના નિષ્કર્ષ પર આવવું જોઈએ".

૮૨. કમનસીબે આ કેસમાં હાઈકોર્ટ ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા અનુસરવામાં આવેલી ક્ષતિપૂર્ણ સજાની પ્રક્રિયાને સુધારવામાં નિષ્ફળ રહી અને ફાંસીની સજાને બહાલ રાખીને કાયદાકીય ભૂલ કરી જેના કારણે ન્યાયનો સ્પષ્ટ ગેરમાર્ગ થયો.

૮૭. કુરમેનમાં વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિઓએ અવલોકન કર્યું કે સજાની નીતિ યોગ્ય રીતે સંરચિત નહોતી અને તેથી, તે મૂળભૂત અધિકારોના નકારનું કારણ બને છે.

૮૮. બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં સુપ્રિમ કોર્ટે ફાંસીની સજાના કેસોમાં તેની માન્યતા જાળવી રાખવા માટે સંરચિત સજા નીતિના મહત્વ પર પણ ભાર મૂક્યો હતો અને ઠેરવ્યું હતું કે સદર બે જોગવાઈઓ, એટલે કે કોડની કલમ ૩૫૪(૩) અને કલમ ૨૩૫(૨) ને ધ્યાનમાં રાખીને સંરચિત સજા નીતિ પ્રાપ્ત કરવામાં આવી છે.

૮૯. તેથી ન્યાયીપણું, ન્યાય અને વ્યાજબીપણું જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ માં મૂર્ત સ્વરૂપ પામેલા જીવન અને સ્વતંત્રતાની ગેરંટીનો સાર બનાવે છે તે કોડની કલમો ૨૩૫(૨) અને ૩૫૪(૩) ની સજા નીતિમાં પણ વ્યાપે છે. તે બે

જોગવાઈઓ વર્ચ્યુઅલી બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ ના અર્થમાં "કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા" ની વિભાવનાને આત્મસાત કરે છે.

૯૦. આમ, આ કોર્ટ દ્વારા બંધારણીય કાયદાના વિકાસને ધ્યાનમાં રાખીને બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં જે રીતે અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હતું તે રીતે તે જોગવાઈઓનું ચુસ્ત પાલન ફાંસીની સજા લાદતા પહેલા અનિવાર્ય છે.

૯૧. ગુનાના સ્વરૂપ પ્રમાણે સજાની પર્યાપ્તતા અંગેના સમાજની અપેક્ષા વિશે મારા વિદ્વાન ભાઈની ચિંતામાં હું સંપૂર્ણપણે સહભાગી થઉં છું, સાથે સાથે, આપણે તે વ્યક્તિ કે જેના પર ગુનો આચરવાનો આરોપ છે અને ન્યાયી અને સંરચિત સજા નીતિ હેઠળના તેના અધિકારો પ્રત્યે અજ્ઞાત રહી શકીએ નહીં. આ કોર્ટે બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં ઠેરવ્યું કે ફાંસીની સજા લાદતા પહેલા, કોર્ટ દ્વારા માનવ જીવનની ગરિમા માટે કાયમી ચિંતા દર્શાવવી જ જોઈએ.

૯૨. આપણે સ્વીકારવું જ જોઈએ કે 'ન્યાય માટેની પોકાર' નો જવાબ 'અવરોધક માન્યતા' પરના કથિત વિશ્વાસ પર વારંવાર ફાંસીની સજા ફટકારવાથી મળતો નથી. ફાંસીની સજા માટેનો વિકલ્પ પસંદ કરતા પહેલા, કોર્ટે સભાનપણે તેની 'પ્રતિકારાત્મક ક્રૂરતા' ની વૃત્તિને ત્યાગવી જ જોઈએ.

૯૩. બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં, બહુમતી અભિપ્રાયે ફકરા ૧૨૫, પાના ૯૨૭ માં ચેતવણી આપી હતી:–

"કે ન્યાયાધીશોએ જાહેર અભિપ્રાયના ભવિષ્યવક્તા કે પ્રવક્તા બનવાની જવાબદારી પોતાના પર ન લેવી જોઈએ: લોકોના પ્રતિનિધિ ન હોવાને કારણે, ન્યાયિક સંયમના મામલા તરીકે, જાહેર અભિપ્રાયનું મૂલ્યાંકન કરવાનું કાર્ય સંબંધિત ધારાસભામાં લોકોના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ પર છોડી દેવું ઘણીવાર વધુ સારું છે.

૯૪. તેથી, આ કોર્ટ ગુનો આચરનાર વ્યક્તિ સમાજ માટે જોખમરૂપ છે કે કેમ તેની કાળજીપૂર્વક વિચારણા કરવાની જરૂરિયાત પર આચરવામાં આવેલા ગુનાઓના સ્વરૂપ વિશેની આક્રોશની લાગણીઓને પ્રાથમિકતા આપવાનું પરવડી શકે નહીં. કોર્ટે એ ધ્યાનમાં લેવું જ જોઈએ કે ગુનો આચરનાર માણસના સુધારા અથવા પુનર્વસનની શક્યતા છે કે કેમ અને જે સજા કરવાની પ્રક્રિયાના હાર્દમાં હોવું જોઈએ. માત્ર આ જ અભિગમ ફાંસીની સજા લાદવાની બાબતને 'દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસો' ની અંદર રાખી શકે છે.

૯૫. 'દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસો' એ અભિવ્યક્તિને માત્ર શબ્દોની રમત અથવા પુનરુક્તિ તરીકે વાંચવાની નથી.

૯૬. મૃત્યુદંડની બંધારણીય કાયદેસરતાને જાળવી રાખવામાં, આ કોર્ટની બંધારણીય બેન્ચે બચ્ચન સિંઘમાં તે અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ મૃત્યુદંડ લાદવાની બાબતને અત્યંત મર્યાદિત કેસો પૂરતી મર્યાદિત અને સંકુચિત કરવા માટે કર્યો હતો. આ ખૂબ જ ગંભીર અભિવ્યક્તિ છે અને તેની મજાક ઉડાવવાની નથી. તે માનવ જીવનની અખંડિતતા માટેના આદરથી સભર છે. એટલા માટે 'દુર્લભ' શબ્દનો બે વાર અને એક વાર શ્રેષ્ઠ અર્થમાં ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. તેથી, 'ન્યાય માટેની પોકાર' ની કથિત વિભાવના પર આ અભિવ્યક્તિનું મહત્વ ઘટાડી શકાય નહીં.

૯૭. આ 'દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસ' અભિવ્યક્તિનું આ કોર્ટ દ્વારા કેવી રીતે અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે તે દર્શાવવા માટે હું હવે કેટલાક ચુકાદાઓ પર આધાર રાખવાનો પ્રસ્તાવ મૂકું છું, જ્યાં આરોપી ખૂન અને બળાત્કાર બંને ગુનામાં દોષિત જણાયો હતો અને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ફાંસીની સજા ફટકારવામાં આવી હતી અને હાઇકોર્ટે તેને બહાલ રાખી હતી.

૯૮. ચમન વિ. સ્ટેટ ઓફ એન.સી.ટી. – (૨૦૦૧) ૨ SCC ૨૮ ના કેસમાં, કોર્ટે ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોવાનું જણાતા ઠેરવ્યું કે ૧ અને અડધા વર્ષની બાળકી પર બળાત્કાર કરીને તેની હત્યા કરવામાં આવી હતી પરંતુ નીચેની કોર્ટો દ્વારા તેના પર લાદવામાં આવેલી ફાંસીની સજાને મંજૂરી આપી

નહોતી અને તેના પર આજીવન કેદની સજા લાદી હતી કારણ કે આ કોર્ટે જોયું કે અપીલકર્તા સમાજને જોખમમાં મૂકે તેવો ખતરનાક વ્યક્તિ નથી અને આ કેસ 'દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસ' ના માપદંડોની અંદર આવતો નથી.

૯૯. બાંટુ ઉર્ફે નરેશ ગિરી વિ. સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ – AIR ૨૦૦૨ S.C. ૭૦ ના કેસમાં, આરોપીને ૬ વર્ષના બાળકના બળાત્કાર અને ખૂન માટે ફાંસીની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. સદર ચુકાદાના ફકરા ૮ માં, વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિઓએ આરોપીની ઉંમર અને તેનો ભૂતકાળનો કોઈ ગુનાહિત રેકર્ડ ન હોવાના તથ્યને ધ્યાનમાં લીધા પછી ઠેરવેલ કે આરોપી સમાજ માટે ગંભીર જોખમરૂપ બનશે નહીં અને વધુમાં ઠેરવેલ કે આ કેસ દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસો હેઠળ આવતો નથી અને ફાંસીની સજાને આજીવન કેદમાં ફેરવવામાં આવી હતી.

૧૦૦. સુરેન્દ્ર પાલ સિંઘ વિ. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત – (૨૦૦૫) ૩ SCC ૧૨૭ માં, એક સગીર બાળકી પર બળાત્કાર કરીને તેની હત્યા કરવામાં આવી હતી અને સેશન્સ કોર્ટે મૃત્યુદંડ ફટકાર્યો હતો અને ગુજરાત હાઈકોર્ટે પણ તેને બહાલ રાખ્યો હતો. પરંતુ આ કોર્ટે જોયું કે આ કેસ દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસો હેઠળ આવતો નથી અને અપીલકર્તા ૩૬ વર્ષનો હતો અને તેનો અગાઉનો કોઈ ગુનાહિત રેકર્ડ નથી તે ધ્યાનમાં લેતા, ઠેરવ્યું કે તે સમાજ માટે જોખમરૂપ

નહોતો. આ કોર્ટે ઠેરવેલ કે તે દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસ નહોતો અને દોષસિદ્ધિ બહાલ રાખી પરંતુ સજાને ફાંસીની સજાથી આજીવન કેદમાં ફેરવી દીધી.

૧૦૧. અમૃત સિંઘ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ – AIR ૨૦૦૨ SC ૧૩૨ માં, આરોપી એક સગીર બાળકીના બળાત્કાર અને તેના મૃત્યુ માટે પણ દોષિત જણાયો હતો. મૃત્યુ ગળું દબાવવાના પરિણામે નહીં પરંતુ તેના ગુપ્તાંગોમાંથી અતિશય રક્તસ્રાવ થવાને કારણે થયું હતું. તે કેસમાં, ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપીને ફાંસીની સજા ફટકારી હતી જે તેની સમક્ષની સંદર્ભ કાર્યવાહીમાં પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટ દ્વારા બહાલ રાખવામાં આવી હતી.

૧૦૨. ચુકાદાના પાના ૧૩૬ પરના ફકરા ૨૧ માં, આ કોર્ટે ઠેરવેલ કે આવા કેસોમાં ફાંસીની સજા લાદવી તે અયોગ્ય હતું અને તેને દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસોની શ્રેણીમાં મૂકી શકાય નહીં અને કોર્ટે તે કારણોસર આજીવન સખત કેદની સજા ફટકારી હતી.

૧૦૩. કુલવિંદર સિંઘ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ – AIR ૨૦૦૭ SC ૨૮૬૮ ના કેસમાં, હરદીપ કૌર પર આરોપી દ્વારા બળાત્કાર કરવામાં આવ્યો હોવાનું જણાયું હતું અને તેના વિરોધ પર, તેનું ગળું દબાવવામાં આવ્યું હોવાનું જણાયું હતું જેના પરિણામે તેનું મૃત્યુ થયું હતું. અન્ય વ્યક્તિ, જોગીન્દર કૌર પણ

આરોપી દ્વારા ગરદન પર ગંડાસીના ઘા મારવાથી લાગેલી ઈજાઓના પરિણામે તે જ ઘટનામાં મૃત્યુ પામી હતી. તે કેસમાં, ફાંસીની સજાને આજીવન કેદમાં ફેરવવામાં આવી હતી કારણ કે કોર્ટે જોયું કે તેને દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસોની શ્રેણીમાં લાવી શકાય નહીં.

૧૦૪. આ સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખતા, હું જોઉં છું કે હાલના કેસમાં અપીલકર્તા એક યુવાન છે અને ચાર્જશીટમાં દર્શાવ્યા મુજબ તેની ઉંમર ૨૮ વર્ષની હતી. તે પરિણીત છે અને તેને બે પુત્રીઓ છે. તેનો કોઈ ગુનાહિત પૂર્વઇતિહાસ નથી, ઓછામાં ઓછું કોઈ રેકર્ડ પર લાવવામાં આવ્યું નથી. સામાન્ય રીતે તેનું વર્તન વાંધાજનક નહોતું અને ચોક્કસપણે ઘટના પહેલા મૃતક બાળકી સાથે તો નહોતું જ. આ કમનસીબ ઘટના સંભવતઃ અપીલકર્તા દ્વારા આચરવામાં આવેલો પ્રથમ ગુનો છે. તે અન્યથા ગુનેગાર નથી. આવી વ્યક્તિ સમાજ માટે જોખમરૂપ નથી. તેનું આખું જીવન તેની સામે છે.

૧૦૫. હું સમાપ્ત કરું તે પહેલાં, જો હું ગુના અને સજા વિશે સર વિન્સ્ટન ચર્ચિલની કેટલીક પંક્તિઓ ટાંકી શકું અને જે સી.એચ. રોલ્ફ દ્વારા "કોમનસેન્સ અબાઉટ ક્રાઇમ એન્ડ પનિશમેન્ટ, પાના ૧૭૫" માં ટાંકવામાં આવી છે. સર વિન્સ્ટન ચર્ચિલના તે અતુલ્ય શબ્દો નીચે મુજબ છે:–

"ગુના અને ગુનેગારોની સારવારના સંબંધમાં જનતાનો મૂડ અને સ્વભાવ કોઈપણ દેશની સંસ્કૃતિની અચૂક કસોટીઓમાંથી એક છે. આરોપીઓ અને દોષિત ઠરેલા – ગુનેગારના પણ રાજ્ય સામેના અધિકારોની શાંત, નિષ્પક્ષ સ્વીકૃતિ; સજાની ફરજ સોંપાયેલા તમામ લોકો દ્વારા સતત આત્મખોજ; સજાના સખત સિક્કા તરીકે પોતાનું દેવું ચૂકવી ચૂકેલા લોકોને ઉદ્યોગની દુનિયામાં પુનર્વસન કરવાની ઈચ્છા અને ઉત્સુકતા; ઉપચારાત્મક અને પુનર્જીવિત પ્રક્રિયાઓની શોધ તરફ અથાક પ્રયાસો; અચૂક શ્રદ્ધા કે દરેક માણસના હૃદયમાં એક ખજાનો છે, જો તમે તેને શોધી શકો તો; આ તે પ્રતીકો છે જે ગુના અને ગુનેગારની સારવારમાં, રાષ્ટ્રની સંગ્રહિત શક્તિને ચિહ્નિત કરે છે અને માપે છે, અને તેમાં જીવંત સદ્ગુણની નિશાની અને પુરાવો છે".

૧૦૬. ઉપર ચર્ચા કરેલા કારણોસર અને હળવા કરનારા સંજોગો તેમજ બચ્ચન સિંઘ (ઉપર મુજબ) માં સ્થાપિત કાયદા અને ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ ફરિયાદપક્ષના પુરાવામાં રહેલી વિવિધ ખામીઓને ધ્યાનમાં લેતા, અપીલકર્તાને ફાંસીની સજા ફટકારી શકાય નહીં કારણ કે મારા મતે તે 'દુર્લભમાંથી દુર્લભ કેસો' હેઠળ આવતું નથી. તે સિવાય અપીલકર્તાના કેસમાં ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા યોગ્ય સજાની પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવી નહોતી અને વિદ્વાન હાઈકોર્ટે તેને મંજૂર કરીને ભૂલ કરી હતી. પરંતુ લૂંટના આરોપો પર તેની દોષસિદ્ધિ સાથે હું સંમત

નથી, જે મારા મતે સાબિત થઈ નહોતી અને લૂંટ પરની કથિત દોષસિદ્ધિ પર અપીલકર્તાને કોઈ સજા ફટકારવામાં આવી નહોતી.

૧૦૭. હું તેમના ન્યાયમૂર્તિ સાથે સંમત છું કે અપીલકર્તાને અન્ય આરોપો પર દોષિત ઠેરવવો જ જોઈએ. જો કે, તેની દોષસિદ્ધિ આપોઆપ તેને ફાંસીની સજા તરફ દોરી જતી નથી.

૧૦૮. મારા નમ્ર અભિપ્રાય મુજબ ફાંસીની સજાને બદલે આજીવન સખત કેદની સજા ન્યાયના હેતુઓ સિદ્ધ કરશે.

૧૦૯. સજા પરના ઉપરોક્ત ફેરફાર સાથે ઉપર દર્શાવેલ હદ સુધી અપીલ ફગાવી દેવામાં આવે છે.

હુકમ

જો કે અમે બંને સંમત થયા છીએ કે દોષસિદ્ધિ જાળવી રાખવાની છે, અમારામાંથી એક પસાયત, ન્યાયમૂર્તિએ ફાંસીની સજા બહાલ રાખી છે જ્યારે ગાંગુલી, ન્યાયમૂર્તિએ ઠેરવ્યું છે કે આજીવન કેદની સજા આપવી જોઈએ. આ બાબત માત્ર સજાના પ્રશ્ન પર મોટી બેન્ચને સંદર્ભિત કરવામાં આવે છે. સદર

બાબત જરૂરી હુકમો માટે ભારતના વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ સમક્ષ મૂકવામાં આવે.

આર.પી. કેસ મોટી બેન્ચને સંદર્ભિત કરવામાં આવ્યો.

The translation of this judgment has been provided by
M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

===

<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER</u>: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.